

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskernes Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele.

Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Rokkedrejerbogen

A^o 1710. d. 21. Septemb. blef fader för
Klockan 10 för Midt en Töndag

1715. d. 9. Nov. kl. 11 för Midt dag
paa en löfverdag, blef Maan för

1718. d. 20. Marti. kl. 10 om aftnen
paa en Töndag blef Christen för

1724. d. 5. feb. kl. 11. om Aftnen
paa en löfverdag, blef Jens för

1727. d. 22. Marti. kl. falfvar, 11. om
paa en löfverdag, aftnen, lide Maan för

1732. d. 19. Marti. kl. 8. om aftnen
paa en Onsdag blef Jeppe för

1739. blef d. 1. Apr. begravn
paa en Onsdag, d. 20. Apr.
10. Maan

1744. d. 1. Novemb. som var alle
blef Maan, begravn
paa en Töndag, 11. dag

1744. d. 1. Novemb. som var alle
blef Maan, begravn
paa en Töndag, 11. dag

1744. d. 1. Novemb. som var alle
blef Maan, begravn
paa en Töndag, 11. dag

A^o 1710. d. 21. Septemb. blef fader för
Klockan 10 för Midt en Töndag

Afdomsfrö -
Als far i förinutid för Alms. 4
år, om man far out i, 101

Afdomsfrö -
Als far i förinutid för Alms. 4
år, om man far out i, 101

Afdomsfrö -
Als far i förinutid för Alms. 4
år, om man far out i, 101

för Colia or it velt velt, alms
riöbn Malint = Eptant. för 8^e
og brign det 4^e Mergens i

eller velt, för 8^e Skilling
Maan paa meget som far
Brandsen för en Skilling

för för velt för för för
og för för, og för för
dett velt för för för 3^e

af Tugend som far, og för
og för för för för för
Maan för för för för
dett = 8^e för för för

Rokkedrejerbogen

En himmerlandsk almuesmands
optegnelser

Udgivet ved
Peter Riismøller

Wormianum 1972

ROKKEDREJERBOGEN
er sat med Linotype Aldus
og trykt hos Th. Laursen A-S, Tønder.
Udgivet af Wormianum, Højbjerg.
© Peter Riismøller.
Printed in Denmark.
ISBN 87 8516 008 3
2. oplag

På forsatsen er gengivet det første opslag i Rokkedrejerens
notesbog; til venstre børnenes fødselsdata og til højre
indholdsfortegnelse med forskudte alfabet. På bagsatsen et opslag
fra notesbogens sidste, meget afblegede og slidte part.
Karin Munk fot.

INDHOLD

Forord	5
Personlige optegnelser	7
Lokalhistorie og topografi	15
Om Harslefgaard	15
Videre om Harslefgaard	17
Om Harslefgaards Mølle	18
Tofte	19
Sellegaard	20
Kort beskrivelse af Kragelund	22
Hurupgaard eller Knudsgaard	27
Brohuusit	27
Afskrifter af dokumenter	31
Præster og degne	43
Sagn og drømme	57
Haandværks-anvisninger	61
Raad og recepter	69
Spredte optegnelser	75
Fortegnelse over Søren Drejers bøger	81
Hr. Otto Printzlers optegnelser	93
Efterskrift	95

Rokkedrejerbogens ydre. Formatet er 8×18 cm, og bindet er af brunrødt, slidt pergament, sikkert Søren Drejers egen tilvirkning. Karin Munk fot.

FORORD

Med 200 års forsinkelse udsendes hermed et skrift af en af Holbergs samtidige. En himmerlandsk almuesmands optegnelser af, hvad denne mangesidige intelligens fandt mindeværdigt.

Søren Christensøn fødtes i Als sogn i Østhimmerland 1679 og døde samme sted 1765. Hans fader var tømmermand, han selv udøvede fire håndværk, drejede rokke, byggede kåge, skar gravtræer og indbandt bøger. Og så det for os vigtigste: Han skrev de optegnelser, vi her kalder Rokkedrejerbogen, som folk i Als altid har benævnt den.

I 1708 døde sognets præst hr. Otto Printzler. Hans notesbog faldt den da trediveårige Søren Drejer i hænde, og i mere end et halvt århundrede nedskrev han heri en rigdom af lokalhistorie, afskrifter af dokumenter, personlige notater, recepter og sagn, alt skrevet hulter til bulter med en lille klar og kultiveret skrift. Bogen er i salmebogsformat, skriften er slidt, afbleget og musegnavet, en tredjedel af bladene er forsvundet. Her er så det overleverede, inddelt efter emner af udgiveren helt uden hensyn til rækkefølgen i bogen. Mandens og bogens skæbne vil blive observeret i efterskriften.

Ved udgivelsen skal med tak mindes afdøde lærer Frederik Møller i Solbjerg, som i 1917 afleverede notesbogen til Aalborg historiske Museum. Tak også til Aalborg Politi, som beredvilligt stillede sit infrarøde lysanlæg til rådighed for læsning af slidte og afblegede partier. Overbibliotekar J. E. Tang Kristensen har ofret mange timer på identifikationen af Søren Drejers bøger, og drejerens ætling, fru Martha Pedersen, har skænket fotografier af drejerens hus, som hun nåede at fotografere lige inden nedrivningen for en snes år siden.

Sidst skal med hæder nævnes udgiverens mangeårige medarbejder, afdøde museumssekretær Jens P. Jensen, som ofte og længe sad bøjet over den infrarøde lampe og aldrig blev træt af at renskrive nye læsninger. Uden hans tålmodige hjælp ville arbejdet have forekommet uendeligt.

Skørping i maj 1972
Peter Riismøller.

PERSONLIGE OPTEGNELSER

Ao. 1710 d. 21. september blev Peder fød kl. 10 for mid. en søndag.

Ao. 1715 d. 9. nov. kl. 11 for mid. paa en løfverdag blev Maren fød.

Ao. 1718 d. 20. martij kl. 10 om aftenen paa en søndag blev Christen fød.

Ao. 1724 d. 5. februar kl. 11 om aftenen paa en løfverdag blev Jens fød.

Ao. 1727 d. 22. martij kl. half gaaen 11 efter m. paa en løfverdag blev lille Maren fød.

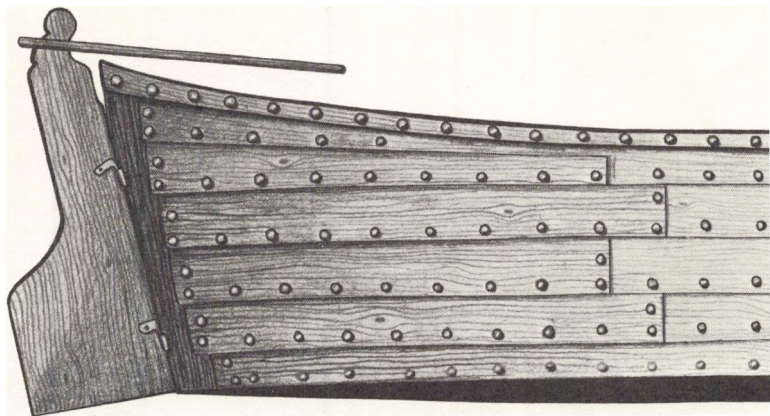
Ao. 1732 d. 19. martij kl. 8 om aftenen paa en onsdag blev Jesper fød.

Ao. 1739 d. 13. januari blev Christen begravet, som var en tirsdag, gl. 20 år 10 maaneder.

Ao. 1744 d. 1. novbr. som var alle helgens dag, blev Maren begravet, gl. 29 aar mindre 11 dage.

Ao. 1722 døde min sl. fader Cristen Sørensen. Siden den tid har jeg hvert år bygget en koog eller 2, og år 1731 bygde jeg 3 for mig self. Ao. 1732 ligesaa 3, fik da for den eene 16 sldl, den anden 16½ sldl. den 3die 17 sldl. som var det højest jeg har faaet i de 10 år. Men aldrig kostede mig tømmeret mere end i det samme indeværende år, thi jeg gaf for de 9 allen træ til bondene 10 mk. 5 sk. til TPS i Rafnborg, for safløn 10 mk. til tvende mænd af Solberg, og før jeg fik dem hiem med 6 vogne a 20 sk. og til somme 24 sk. og øll og brændevin til, saa løb der noget nær 10 mk. op, som var da ofver alt 30 mk. 5 sk.

Og gaf jeg for 3de kiøfler til baand: for een 5 alen 7 mk. til C. Wystrup, for een 6 allen 2 sldl. til N. Snedker, for 1½ lispund jern net op a 3½ mk. 5 mk. 4 sk. For tiære 12 kander a 14 sk. er 10½ mk. Af de 1½ lispund jern fik vi 30 snese og 30 søm, som blev nok til de 3 koge undtagen 8 spigger til stafnen, som jeg hafde, og gik derfor til dem 16 mark.

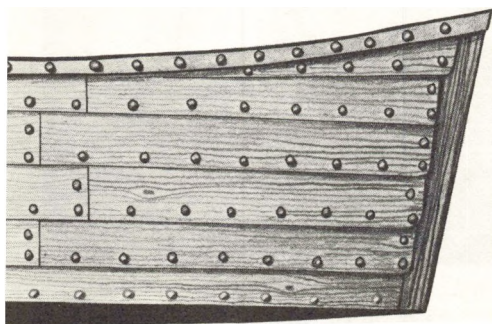
Ao. 1733 et træ i Solbergskou 9 allen, fik 5 stykker deri til indkøb 10 mk. safløn 2 sldl. og 1 mk. for grafven. Fik for hver koog 17 sldl.

Ao. 1733. H. Trefoldigheds søndag drog jeg til Høstemark, gjorde der for M. Larsøn 9 kooge og det i 31 dage. 6 ugers dag kom jeg hiem, fik for hver koog 1 rdl. Af de overblefne lefninger tømmer gaf hand mig essinger og stafve til een koog og en deel knæe, gaf mig og 19 sk. oven i kiøbet og en holandsk ost veget 20 mrk. og meste deel det tobak jeg røgte, mens jeg var der. Til drikspenge af fremmede 10 sk. Fik samme tid en jernstang af ham veget 1 lispund 12 pund, fik den for det samme kiøb, som hand self hafde givet, nemlig 3 mk. 6 sk. lispundet. Fortiente samme tid ofver alt i penge og vahre 10 rdl.

Der jeg kom hiem bygde jeg og Peder for os self 2 kooge. Den eene kom til Uttrup til en mand, hede Søren Pedersøn, den anden til Storvaarde, fik for hver koog 17 sldl. fortiente dog lidet paa dem, thi tømmered kosted os meere end nogen tid tilforn. Sidst i høst var jeg i Nørmølle, gjorde der en koog for Cristen Møller og L. Knarmou, fik for den 5 mk.

Ao. 1734 var jeg og i Høstemark, bygde der 6 kooge i 18^{1/2} søgnedag, drog der hen sidste pinsedag, hafde en horizontal solskive med mig og forægte M. Larsøn, hvor imod hand gaf mig en ost, som vegede 28 mrk. da den var tør. Hafde 2 mk. om dagen paa gandske lidet nær, eftersom jeg fik 1 rdl. for hver ligesom tilforn. Om høsten derefter bygde jeg 2 i Nør mølle.

Ao. 1735 i martis bygde jeg 2 for Cristen Jensen i Østergaard,

I Nibe kirke hænger en model af en kåg, dateret 1703, den mest autentiske gengivelse af denne bådtype. Den vises her beskåret for ornamenter og tilføjet rorpind. Kågen var klinkbygget med stejle sider og fladbundet så den kunne gå ind på fladt vand. Tegn. Jørgen Kraglund.

2 for ham ved St. Hansdags tid. Den eene bygde jeg for ham for hand hendt baande til 3 kooge af Solbergskou for Peder, den anden for hand flyede ham hands parter af de 5 jeger hiem af Sødringskou foruden al brændingen og barken, som hand og fik. Dog fik jeg 2 skp. biug af ham derfor, var saa 8½ mk. som jeg arbejdede for ham, som Peder skulde gjøre mig got.

Ao. 1736 den 8. juni drog jeg til Hadsund, bygde der en koog for færgemændene, fik derfor 1 rdl. Derfra til Katberg gjorde der et graftræ for Rasmus Povelsens enke, som jeg self lod træ til, fik derfor 14 mk. Derfra til Niels Sunds samme sted, gjorde der en ligramme, fik derfor 5 mk. 10 sk. Derfra til Nødens færgested, gjorde der ved færgen i 5 dage, kom hiem den 29. dito, var borte i 3 uger og 1 dag.

Nok bygde jeg i 1736 for CJS i Østergaard om vaaren 2 kooge. Samme aar imellem høe og korn bygde jeg een i Knarmou 5½ mk. Een med Peder kom til Klarup. 1737 bygde een for CJS i Østergaard og een for Niels og Hans samested. I august een for Cristen Møller og færded en gammel, fortiente 2 sldl. 2de for Tøger Larsøn om høsten 2 rdl. 1738 om vinteren een stor vaadkoog for CJS i Østergaard, fik for den 4 sldl. En baandgarns koog strax efter paaske 5 mk. siden i Gaaser i Vendsyssel. Een for Svend Povelsens Svend i Knarmou og een i Dokkedal.

1739 om foraaret bygde jeg een for NPS og Hans Østergaard paa en gl. bond med fyrbond. Een baandgarns koog for Anders Torsøn i Huurup, fik derfor 1 rdl. Kort før den tid var jeg ved Nødens færgested og gjorde ved færgen i 6 dage, fik derfor 2 rdl.

Et gravtræ er en udskåren kæmpe, der blev lagt på et gravsted. Kun få er bevaret, og næppe nogen af Søren Drejers. Det her viste er fra Skarrild i Hammerum herred og er skåret i 1787. (Den gamle By, Århus).

paa min egen kost. Een liden aalegaards koog for Hans Pedersøn og Lars Mouridsøn med fyr deller til bond og bord 5 mk. Een i Knarmou strax efter paa en gl bond, som var en stor bondgarns koog 5 mk. Derefter ved Nødens færge i 6 dage paa min egen kost, fik derfor 2 rdl. Ved Hafnøe færge og koog i 6 dage paa min egen kost, om dagen 2 mk.

Ao. 1739 var jeg på Høstemarkgaard, bygde der 4 kooge, fik derfor 4 rdl. 2de i Knarmou samme tid a 5 mk. gjorde disse 2de i 6 dage.

For Jørgen Skredder i Odde en koog 8te dage før Mikkelsdag. Disse 7 kooge blefve giort i høst allene. For Jørgen Skredder endnu ao. 1740 i april bygde en liden koog paa 6½ all. bond, derfor 5½ mk. For CJS i Østergaard 2 smaa nedkooge. For Peder een, for Cristen Møller een.

1741 for Peder een til mølleren. Om sommeren Nødens færge, for hvilked jeg fik 10 rdl. og 6 sk. om dagen til Peder, som løb sig i 18 dage 1 rdl. 12 sk. til ham. Færgen var 12 allen i bonden og 3 all og 3 tom. bred som den var bredest, som var bag over. Til den kom ungefær 500 søm eller spigget og over 340 nagler. Denne færge var den første, som jeg enten har bygt eller været med at bygge, den bliver vel og den sidste. Til den kom 1 td. tiære og noget meere og over 3 lispund værk. Strax derefter var jeg i Siældenglad og bygde een ned koog.

Ao. 1742 bygde jeg en baandgarns koog f. Arentsдорff her hiemme på min egen kost, for hvilken jeg fik 4 rdl. En ned koog for Cristen i Østergaard 5½. Til pindse dag var jeg ved Hafnøe og

reparede færgen der i 6 dage, om dagen 2 mk. paa min egen kost. Een ned koog med Peder i 1743, om vaaren en koog af de lefnin- ger, som falt fra den første, jeg bygde for Arenstorph forgangne aar. 1744. Een b. koog bygd.

Ao. 1747 bygde jeg og Peder ved Hafnøe færge paa vor egen kost, for hvilked vi fik 12 rdl. og en potte brændevin hver af os om ugen. Men pengene var alt for lit, dog kunde vi have byged den lættelig i 3 uger, om vi kunde have faaet det, vi skulde have dertil.

Ao. 1700 gjorde jeg det første graftræ, som blev lagt paa en mand af Huurup nafnlig Cristen Pedersøn gl. 94 aar. Siden . hvert aar giort graftræer til denne dag for saa mange, at er de nu utallige, eftersom en part var før (*ulæseligt*) men nu måske borte. På Mou kirkegaard findis 14, som jeg har giort.

Paa Ingstrup kirkegaard

Paa Kousted og Kiærby

Paa Nibe

Seglflods

Solberg, Skeelund

Mariager, Hem, Kastberg . .

Sødring

Paa grafve i Alls . . . o. a. st.

Ao. 1762 gjorde jeg det sidste ligtræ, som jeg gjør mens jeg lefver, efter at jeg siden 1700 hafver giort baade træer og rammer, som er nu i 62 aar, ætates 84. Samme træe fik jeg 10¹/₂ for, det kom til Øster Doens.

Bladets

højre

side

mussegnavet.

Ao. 1735 d. 29. april var jeg i Ofvergaards lund paa det sædvanlige sted at plukke skaffue græs, og fik jeg ikke mere end en haandfuld ligesom sidste aar. Mand gaar hen til færgestedet og til det stykke skou, som ligger nærved fiorden og i vester til det stykke skou, som ligger tæt ved fiorden.

Ao. 1747 maalede jeg Seem Møggelhøj, den største, og var den 120 fafne rundt omkring.

Januar 4 rdl. 3 mk. 12 sk.

April 2 " 4 " 14 "

Juli 3 " 3 " 3 "

Okt. 4 " 3 " 11 "

Denne sum er efter qvitanzbogen for
gaarden og huusit tillige.

Bønderskouhuusit H.korn: 1 td. 2 skp. 0 fjk. 1 alb.

Efter min regning beløber det sig af gaardens jordskyld,

som er H.korn: 7 td. 3 skp. 1 fjk. 2 alb.:
 Januar qvartal 4 rdl. 1 mk. 1 sk.
 Og af skouskylden,
 H. korn 1 td. 2 fjk. 0 rdl. 2 mk. 8 sk.
 Summa: 4 " 3 " 9 "
 April qvartal jordskyld 2 " 2 " 13 "
 Skouskyld 0 " 1 " 12 "
 Summa: 4 " 4 " 5 "
 (Resten bortslidt)

Maal paa Alls sogn fra fiorden og til Kragelund fra det sted, som Blingenborg huus haver staaed ved fiorden og til Alls synder byled, som ao. 1697 blef maalt med foeden, er 3440 fafne.

Fra Alls kirke og til rinden imellem Alls og Haslefgaards grunde, som jeg har været med at maale med reb, er fra kirken og til rinden 752 fafne, til møllen 1328 fafne. Fra kirken til broen 1760 fafne.

Fra broen til Hurup, som Adser Jensøn boer, 1280 fafne. Ikke omkring ad Fruelund, som den gaar nu, men hen over bakkerne udad kæred til Sellegaard 2128 fafne.

Fra broen til Kragelunds leed 3965 fafne.

Fra broen til gaarden 4160 fafne.

Naar nu de 1760 bliver som fra kirken

Det bliver saa 5920 fafne.

Her fattes 80 fafne, at der er ikke 6000 fafne, som er $1\frac{1}{2}$ miil. Men som vi maalede rundelig, og om vi hafde gaaed omkring ad Fruelund, saa hafde der bleved mere end $1\frac{1}{2}$ mil fra kirken og til Kragelund. Legger man nu de 3440 favne til 6000, bliver saa 9440 favne.

Men dersom mand vil maale fra færgestedet og giennem Alls bye, thi byens brede fra byeledet og til nordre hjørne paa kirkegaarden blefve ikke maald, som er vel 200 favne, saa blef der mere end 10,000 fafne, som er 10 fierdinger vej eller $2\frac{1}{2}$ mil fra fiorden og til Kragelund. Der er saa 1 mil fra Alls kirke og til færgestedet.

Alls byes hartkorn:

Præstegaarden som er	9	td.	1	skp.	3	fdk.	—	alb.
Undtagen er Alls bye	156	"	7	"	3	"	1	"
Helbergskou	73	"	1	"	3	"	1	"
Aadegaards	5	"	3	"	3	"	—	"
Buddum	26	"	—	"	3	"	2	"
Fruerlund	18	"	6	"	—	"	1	"
Heedegaard	6	"	4	"	3	"	1	"

Kraggelund	7	"	3	"	3	"	2	"
Sellegaard	8	"	3	"	2	"	—	"
Hurup bye	20	"	4	"	1	"	—	"
Langerim	1	"	7	"	1	"	1	"
Tofte	17	"	4	"	1	"	1	"
Bønderskouven	1	"	—	"	2	"	1	"
Bønderskouven med half								
Møggelholt	1	"	—	"	2	"	—	"
Vort huus	—	"	—	"	1	"	1	"
Toumesigaard	7	"	3	"	1	"	2	"
Haslefgaard	24	"	2	"	1	"	—	"
Kerve	—	"	4	"	1	"	—	"
Muurhuuset	—	"	5	"	—	"	2	"
Det hele sogns skov er	394	"	2	"	2	"	1	"
Præstegaarden	9	"	1	"	3	"	—	"
	403	"	3	"	5	"	1	"

Visborggaards tieneres skov i Alls:

Niels Eriksøn	3	"	5	"	3	"	2	"
Proustinden								
Peder Bæk	3	"	4	"	—	"	1	"
Niels Rasmussen	3	"	4	"	—	"	1	"
Rasmus Sørensen	3	"	4	"	3	"	2	"
Jep Bakmand	3	"	7	"	—	"	—	"
Jens Christensøn	3	"	4	"	1	"	1	"
Søren Christensøn	3	"	4	"	1	"	1	"
Erik Christensøn	3	"	2	"	3	"	—	"
Henning	3	"	2	"	3	"	—	"
Rasmus Troelsøn	3	"	6	"	3	"	7 ¹ / ₂	"
Laurids Nielsøn	3	"	6	"	3	"	7 ¹ / ₂	"
Andreas Nielsøn	3	"	2	"	2	"	—	"

Ao. 1672 gelt en skæppe rug kun 12 sk.

Ao. 1674 var moxen intet rug til her i sogned. Samme aar var saa stærk vinter, som ikke hafde været i 10 aar.

Ao. 1676: Ingen vinter.

Ao. 1677: Stor vinter og stor foretrang.

Ao. 1680: Kiørte ingen med slæde dette vinter. Vinden var ikke i øster en nat og dag fra 3 uger før jul og til d. 8. matij, som var 13 uger, uden til vesten og nordvest med storme og ondt veir hver dag.

Ao. 1662: Ingen vinter.

Ao. 1665: Stor vinter som ikke i mange aar.

Ao. 1662 gelt 1 td. rug 8 sldl. 9 sldl. 10 sldl. 14 sldl. 1 skp. biug

3 mk. 1 skp. malt 3 mk. En td. hafre 10 mk. en td. hommel
14 mk. 4 sk. – 18 mk.

1684: Stor vinter, da forslog alle slags korn sig, saa at mand det
aar efter lidet korn kunde kiøbe, før der kommer Danziger rug
ind ad fiorden. Kornet var dog ikke så meget diurt, som det
ingensteds kunde faaes noget. Dette vared ikke uden strenge aar.

Ao. 1729 kiøbte vi rugmeel i møllen fra paaske til junij maanedes
udgang 5 gange 4re skp. for 25 mk. Den næste samme tid fik
vi fra Skrøstrup mølle for 10 mk. 1 skp. b. 14 sk.

Kiøbt korn aar 1745 fra kyndelmisse af møllerne 4 skp.

Af Peder Nielsen i Fruerlund 5 skp. gl. tør a 17 sk.

I Helberskou 4 skp. a 1 mk.

I Østergaard 4 skp. a 14 sk.

Af Mollerups rug, som laa paa vort loft, 1½ td. a 2 sldl.

LOKALHISTORIE OG TOPOGRAFI

Om Harslefgaard

Harslefgaard har 2de gange gjort til herregaard og været lagt øde imellem og gjort til bøndergaarde. Før end den nogen tid blev herregaard, var der bøndermænd paa, som sees af forhen skrefne gamle brevve, hvor der i et brev daterit 1473 nefnis en mand derfra, som heede Mads Ollesøn, og en deel mænd af Torup, hvilken by laa paa marken, som kaldis Torup Mark og blev ødelagt af den mand, der bygde Harslefgaard første gang til herregaard og bygde Fruelund af ny til dem igien, som boede før i Torup.

Ao. 1564 var der endda bøndermænd paa Harslefgaard, som sees af det forhen indførte brev fol. 21, hvor der nefnis 2de mænd nafnlig Anders Jensøn og Povel Ibsøn, som der har boet, det er 91 aar som mand kand bevise, at der har været bøndermænd paa Harslefgaard, før den nogen tid blev gjort til herregaard. Men nu er her ikke lang daagbelte, om disse bøndermænd skal fordrifvis, Torup mænd ligeledis og Fruelund igien opbygis til dem. Herregaarden skal bygis færdig, som var temmelig stor paa bygning, 2de loft høy, Borregaards huusit af tømmer verk. Aaen skal ledsagis fra Brøndumland igiennem mosen og til Harslefgaards grund ved Fruelunds enge eller der omtrent, at den kunde faa løb af den bæk, som før løb omkring Harslefgaard og ud ad hafvet ved møllen. Møllen skal bygis som før ingen var, gamle volde baade synden og norden fra gaarden, som endnu liger til siune, og alt det inden nogle aar før Jørgen Lykkes død 1584, som kunde være en 14 eller 16 aars tid. Thi hand lagde gaarden øde igien og fæstede den til en tydsk mand nafnlig Niels, som hafde boet før i Glargaarden og kaldis saa endnu efter ham, thi hand var en glas pusteer og hafde glar hytten der, hvor hand gjorde glarene, som kom til Visborggaard der den blev bygt, som var færdig ao. 1575, som aastallene derpaa udviser. Før nævnte mand fæstede den for et stort stykke klompuld til 4re sønner, som var Jørgen, denne boede i en gaard, som blev bygt til ham paa det sted, som nu Borregaarden staar paa Harslefgaard. Den anden heede Tomas, denne boede der, som Harslev øxenhuus nu staar og til vester

ende af laden. Den 3die søn heede Hans, hand fik den østre ende af Borgegaardshuusit til isteroling, som stod tæt hen mod aen, og det østerste huus i gaarden til udhuus. Den fierde heed Claus, hand fik den vester ende af Borgegaardshuusit til stuehuus, som der var kiøkken i og ikke saa høy som den østers ende, som Hans fik. Det self samme huus, som Claus fik, blef staaendis til den sidste herregaard blef bygt og ungefær 10 år der efter, da Peder Andersen, som der boede, endelig maatte nødis til Helberskou, hvor hand døde ao. 17. . . .

Disse 4re brøder og deris børn, som siden skal forklaris hvad de heede, boede saa i Harslefgaard ungefær 100 aar, saa blef de 3 mænd, der da boede, nafnlig Jens Jensøn, Esper Nielsøn og Anders Sørensen, udviste af frue generalinden paa Overgaard, nafnlig frue Augusta Elisabeth sl. general Arendsdorffs efterleverske. Jens Jensøn kom til Veddum og træte sig fra hende ved Peder Bentzøns paa Hafnøe hands hielp, hvor hands børn endnu boer. Den anden mand, Jesper Nielsøn, maatte lade sig tvinge og kom til Helberskou, hvor hand blef forarmed og maatte omsider tigge. Den 3die mand, nafnlig Anders Sørensen, maatte til Binderup, hvor fra hand siden rømte til Vendsyssel. Den fierde mand, nafnlig Peder Andersen, som først meldt vilde ikke lade sig trykke, men sad 10 aar efter at gaarden var bygget og brugte hans afling lige som tilforn, hands gaard var vesten for herregaarden, saa hand ikke synderlig var til fortræd, maatte dog omsider der fra og til den gaard i Helberskou, hvor hands daatter endnu boer.

Jeg talde før om en 14 eller 16 aars tid, som kunde være imellem 1564, da der boede bønder paa Harslefgaard, og til nogle aar før ao. 1584, da hr. Jørgen Lykke døde, som bygde Overgaard, i hvilke aar den første herregaard blef bygt, enten først i aarene eller midt i dem eller mod enden af dem. Deris hastige ødelæggelse kommer ofverens med det, som jeg har hørt af gl. mænd som sagde, at den mand som bygde den, blef øde ofver den, saa hand maatte nødis til at sælge den til hr. Jørgen Lykke. Der nu hr. Jørgen Lykke hafde Ofvergaard færdig og hafde nu Harslefgaard til, vilde han ikke lade Harslefgaard blifve i herregaard for hans tienere ikke skulde blifve forhutlede der ofver, at de skulde giøre til hove til dem, lod da forlyde til tinge, at hver som ville fæste den, kunde faae den, blef saa bortfæst til forbemeldte tydske glaspuster. Hand kom til Ofvergaard til hr. Lykke og begierte den, hr. Lykke begierte 100 daler til fæste af den. Glasmanden bød ham det stykke guld, som før er omtald, og hand var meged fornøjet dermed, sagde at hand ikke før hafde seet et bedre stykke guld end det var.

Der sigis, at forbemeldte glaspuster ved navn Niels havde 12 sønner, som alle blæste i 12 glas trompeter for kong Friderik den Anden, der hand gjæstede hr. Jacob Seefeld paa Visborggaard efter den var nylig bygt, som var ao. 1576. Er det sandt ved jeg ikke, men vist nok er det, at hand havde 6 sønner boende her i sogned, som var de 4re, der fik Harslefgaard, een boede i Odde og havde een gaard, een boede i Østergaard, som heede Lille Claus, hand var Peder Clausøns fader, som boede i Vestergaard, som og døde for faa aar siden.

Store Claus, den første af de 4re, boede i Harslefgaard som før er meldt, hand efterlod sig en søn heede Niels Clausøn. Efter hands død fik hands kone Karen Pedersdaatter Peder Andersøn af Hobroe siden, men aflede ingen børn med ham, hand var den sidste mand paa dette sted. Bemeldte Niels Clausøn og Karen Pedersdaatter havde mange børn, af hvilked endnu 2de lefver, som er sl. Jørgen Hansøns efterladte enke Maren Nielsdaatter af Østergaard og en søster i Utterup ved Aalborg.

Hans, den anden af de 4re, som boede i Harslefgaard, efterlod sig en søn heede Niels Hansøn, som bygte Langerim først. En daatter her i byen, som havde sl. Hans Smid og efter ham Lars Smid, hendis børn var Jep Smid og Lars Munkis kone her i byen etc. Efter forbemeldte Hansis død giftet hands efterleverske ved navn Boel sig med Jens Pedersøn af Høstemark, hand efterlod sig en søn, som fik stedet efter ham, navnlig Jens Jensøn, som siden kom til Veddum, der hand blev udsat, som før er meldt, hand var den 3die mand i Harslefgaard paa dette sted.

Jørgen, den 3die af de 4re brødre, som boede i Harslefgaard, efterlod sig en søn heede Niels Jørgensøn, hand oplod stedet for hans daatter og svoger Anders Sørensen, der hand blev gammel, hand var og den 3die mand paa dette sted.

Tomas, den 4de broder, som boede i Harslefgaard, efterlod sig en søn heede Niels Tomasøn, hand døde og efterlod sig hustrue og børn. Hustruen, navnlig Karen Jespersdaatter fra Barsbøl, giftede sig igien og fik Niels Pedersøn fra Høstemark, hand var broder til før ommeldte Jens Pedersøn fra Høstemark. Efter Niels Pedersøns død oplod fornævnte Karen Jespersdaatter gaarden til hendis søn Jesper, som hun havde med den første mand Niels Tomasøn. Denne Jesper var den 4de og sidste mand paa dette sted, hand kom til Helberskou, som føre er omtalt.

Videre om Harslefgaard

Det er ikke at sige af den meged stoere skaade, det var for dette sogn, saavel som for andre, at disse gaarde blev øde. Det var skaade for præsterne, som iddelig der kunde afnyde uvisse ind-

komster, thi de mænd, som altid der boede, var formuende mænd, holdt mange folk, enhver af dem holdt 2 karle, 2 piger foruden smaa drenge til at vogte creaturet. De hafde mange børn, gjorde store brøllupper og barseler og andre gilder, hvoraf præsterne og degnene kunde hafve stor fordeel. Det var skaade for alle slags haandværkerfolk, som kunde gaae til der og faae mælk, fisk og andet til livvets ophold, og deris børn kunde komme dertil i tjeneste først at vogte, og under tiden blef de saa længe, til de blefve føre folk.

Engang sad der en skomager af Alls og syede hos en af mændene i bem. gaarde, hand var brav putzeerlig. Konen, som var stedse i stuen hos ham om dagen, snakkede altid med ham om et og andet, som kunde forefalde. Ibland andet siger hun en gang til ham, spørgende saaledis: Hvor mon jeg skal tro alle de fattige folk i Eders by er? Men jeg har ikke fornummen nogen af dem i nogle dage. Skomageren spurde hende ad, om hun vilde tale med dem. Konen sagde: Nej, ikke anderledes end om de kom til mig, da skulde jeg give dem noget til føden, som jeg plejer. Skomageren tier stille indtil om aftenen, hand kom hiem her til byen, lod saa gaa bud til alle de fattige folk, som han viste var der i byen, at de skulde komme til den kone i Harslefgaard, hun vilde tale med dem. De kommer gierne i hobetal om morgenen til Harslefgaard, den ene viste intet af den anden at sige, saa at de blefve saa mange, at de hafde nær intet faaed rum i huusit. Konen hafde nok at bestille, før hun fik gived enhver noget, at hun kunde blifve af med dem igien. Hun tængte strax, at skomageren hafde givet det puds. Hand heed Christen Skomager, hands børn lefver endnu, som er Hans Skuster ved Odde og Cristen Skomager, kom her til byen.

Om Harslefgaards Mølle

Det var troligt, at Jørgen Lykke, som lod bygge Harslefgaard første gang til herregaard, at hand og først har ladet bygge møllen af nye, forstaa vandmøllen, thi vejrmøller blev ikke bygget før ao. 1670. Thi eftersom hand lod grave aaen ved krigsfolk ud igiennem mosen, som jeg har hørt sige, saa har der ikke kunnet være mølle før. Vist nok er det, at der har gaaed en bæk før igiennem aakjæret og omkring Harslefgaard og ud ad hafvet ved mølleaaen, men har vel ikke væred saa meged vand i den undertiden, at der kunde ligge mølle for den. At der har gaaed bæk før, er bevisligt deraf, at den har giort skiel mellem Hindstherred og Hellumherred af arrilds tid, det er fra kong Harald Blaatands tid, som afdeled herrederne og sognene i hele landet. At og aaen er kast fra Brøndumland, det sees klarlig, thi den er der

oppe og langs ned i øster mod birkene ikkun en grøft, og gaar gandske piilret imod alle bækkens og aars natur, som er kommen af sig selv af første begyndelse. Det maa nu staa ved sit værd, indtil jeg faar bedre opliisning derom. Jeg vil ellers tale noget om de mænd, som her boede i 100 aar og længere.

Den første møller, som boede der, var Jens Møller, det nogen ved af at sige. Efter ham er det dam Jens Møllers dam kaldet. Hand hafde en søn heede Hans Jensøn, i hands tid, som var ao. 1633, brændte møllen af og staaer det samme overhus der endnu, som blef igien opbyggt, efter at den var afbrændt, dog det er intet saa høj nu, som det var den tid.

Ao. 1658 døde Hans Møller, og hands daatter Sidsel beholdt den og fik til ægte Peder Sørensen af Fruelund, hand døde ao. 1. . . Efter hands død giftede hands efterleverske og anden hustru Mette Andersdaatter sig med Peder Jensøn af Østergaard, hand døde ao. 17. . . og efterlod sig samme gl. kone. Derefter fik forpagter Jesper Bønding og hans hustru Maren Hofmands den, var saa ved møllen i 2 aar, saa døde de begge ved een tiid. Efter deris død stod den ledig i et aars tid, og etatsraaden holt en møllersvend der indtil ao. 1738 at den nu boende møller Anders Bachmand fæstede den. Hand blef der ikke heller længe, men kom til Østergaard. Siden fik Jokum Møller, hand hafde den nogle faa aar, siden kom Anders Lafoged der.

Tofte

Der er vel ingen, som skulde tænke, at Toftegaarde skulde hafve været saa længe besat, som de har. Dog er det vist, at de har været ofver 1000 aar besat, som kand bevises der af, at ao. 1744 den 4de søndag i advent, da den megen store storm skeede, som gjorde ubodelig skade paa skoven, veirmøller og huuse, der omblæste og i Tofte skou et meged stort bøge træ, som var det allerstørste i samme skou, og røg en meged stor rod og jord op med sig. Lige under samme træ udi hullet fandtist tvende gryder eller potter, som først i hedenskabets hafde været nedsatte med de døde legemers brændte aske udi, som af samme folk bleve nedsatte i bakker og bringe. Men høfdingerne de fornemmes aske blefve nedsatte i høye, som blev opkaste til deris begravelse, hvor af kand mærkis, at der har været folk i Tofte i langsommelige tid. Thi den skik var ikke brugelig i sidst i hedenskabets, da blef deris døde begravet hele og holden.

Hvoraft Tofte har sit navn og hvor længe det er siden, den er først bygt, er uvist. Den bestaar af 2de gaarde og skatter lige af

18 tdr. hartkorn. For et 100 aar eller mere siden boede 2de mænd i Tofte, som begge heede Peder, den eene var Jørgen Hansøns i Østergaard morfader, den anden var hands hustrues Maren Nielsdaatters morfader. Samme 2de mænd drog efter sædvane med flere her af sogned til Seland til Gillelejde at fiske, thi fiskeried slog da fejl her, som saa ofverflødig for Kragelund og andre steder hafde tilgaaed, som kand fornemmis her af. Eller og det var høstsild, som de drog efter, thi der var nok paa den tid, som mand kan læse om, at de gik saa mange sild til under Skaanelands side, at mand kunde tage dem med hænderne foruden garn.

Da samme mænd skulde fare hiem igien, druknede de begge paa reisen tillige med een anden karl, som var på koogen med dem. Deris giengangere kom her farne og saaes af mange ligesom de hafde gaaed levende her tilforn. Siden den tid drog ingen her fra der hen at fiske.

Efter disse 2de mænd var døde, kom til den vestre gaard Søren Toft, som var Peder Vammens fader. Efter Søren Toft kom Niels Jensøn fra Smidie, som fik fornævnte Søren Toftes efterladte enke. Efter Niels Jensøn kom hands stifsøn Peder Vammen. Der Peder Olesøn i den østre gaard, der nylig ved døden afgaaed, blef Tofte deelt i 4re parter, og kom da der 3 mænd der til, som endnu lefver, og Peder Vammen, som var der, den fjerde.

Til den østre gaard, efter hands død som druknede, kom Jørgen Tomasøn af Harslefgaard. Efter hands død kom Peder Jensøn, som døde ao. 1688, hand var halfbroder til Niels Jensøn. Efter Peder Jensøn kom Peder Ollesøn fra Stafverlund, siden blef gaarden skift i 4re deele.

Anno 1627 og til 1629 var de keiserlige folk her i landet, saavel som de første svenske 1644 og 1645. Var stor tilflugt alle vegne fra til Tofte, særdelis qvindespersoner, af frygt for fiender, thi de turde ikke komme til Tofte for gode danske snaphaner her af egnen, som lod sig bruge i skovene mod dem.

Sellegaard

Er ikke meged gammel og sluttet at være bygt nær ved det pas, som Kragelund er bygt, og maaskee den mand, som først boede der, har været een af de, som flyttede af Gammel Kragelund, eftersom de har eng iblandt de andres efterkommere hen mod hafved, som har boed i Gl. Kragelund tilforn. Dog lader det sig ansee, som Sellegaard skal være ældre, den er først bygt paa et brægenholdt med skou mestparten omgived, og har de mænd, som

nu boe der, for nogle aar siden, der de tog jord og førde i deres gaarde af det gamle skoujord strax ved gaarden, som sanden var afblæst, som tilforn var paablæst, fundet brægnerødder og løfværk og nødder. Samme jordbanker var mere end en alen dyb sort og rødagtig jord og det tæt synden for gaarden, hvor der for 100 aar siden og lidet mere kunde plukkes nødder af mange hasseltræer, som der groede. Thi der var i forrige tider een stor tyk skou alt fra Huurup og til Sellegaard hen mod hafved, thi hafved gik da langt længere ind end det gør nu, det gik tæt til vejen, som nu gaar fra Hurup og til Sellegaards Bæk. Samme vej var bred og jæfn i min ungdomstid og var lige som mand kunde kiøre paa fiærsand, altid vaad og saftig, men er nu ofvergroed med grønning og er blefven til ujefn hulveje.

Samme skou var saa tyk, at de som vare ukiendte, ikke vel kunde finde vej der igiennem. Det kaldtist Trangt, thi det var trangt at fare der igiennem. Der var, siden skofven blef ophugged, en lang brun bakke med lyng ofvergroed alt fra Hurup og til Kragelund. Siden blæste den gandske bort fra den eene ende til den anden, at det opfyldte baade hafved og landet. Det er ikke ofver 20 aar siden, at hafved gik tæt til Hurup til Niels Brøndums huus, men er nu vel 100 fafne opfyldt med sand, saa at der nu er 2de hafver indelugt, som da var tagbrug og fiærsand. Men paa de stæder ved hafsiderne, hvor der ikke har væred sandflugt, der har hafved ikke gaaed nær saa langt ind i gamle dage, som det nu gjør. Der har væred fundet mange heele jeegeer neden i fiærsandet fra Hurup og andre steder, som har groed paa stæderne og væred om kuldcast af søvand. Der staaer endnu fyrstobe paa fiærsanden synden for Harslefgaards Mølle, som her i gamle tider groed paa stedet, ja ved fiorden staaer endnu langt ude paa sanden ved bege sider af fiorden mange fyr- eller granstobe vesten for færgestedet, som har groed paa steden, østen for for færgestedet, ligeledes ved nøreside.

Mig er fortalt af Christen Jensøn i Østergaard, at hand i hands ungdom har tillige med hands stiffader Joen Andersøn opgravet mange saadanne fyrstobe langt ude paa fiærsandet her norden for fiorden, hvilke stobbe de vilde hafve til at brænde, men da de nu blef tørre og de lagde dem til ilden, da gaf de saadan en slem lugt fra sig, at folkene ikke kunde være i huusit, hvor for de maatte tage dem fra ilden igien og ikke meere bruge dem til den brug.

Der var i forrige tider røvere i skoven norden for Sellegaard ved et sted, som kaldtis Tyfhøyen. De samme kommer en gang til Sellegaard en juleaften og hafde gevæhr med sig og lagde paa bordet inde hos manden, som boede der. De begierede drikke og

mad, som de viste vel var i huusit. Konen flyde dem ind alt det, de forlangde, gik saa fra dem af stuen. Omsider bleve de drukne, de spurde manden, hvor konen var blefen af, hand sagde, hun var ude i frammersit og bestilte, hvad hun havde. De robte, hun skulde komme ind, de vilde sove hos hende. Imidlertid var konen løben til Haslefgaard, som var paa den tid da den var herregaard første gang, der var hofmands karle, hvilke konen i en hast fik med sig til Sellegaard og fangede disse røvere. Der røverne fik dem at see, vilde de gribe til deris gevæhr, da var det alt borte og forstukken af manden eller en anden, mens de var drukne og maaske sof tilmed.

Hofmands karle holdtist paa herregaardene i fordum tid. En saadan karl med hest og mundeur blef holt af 312 tdr. hart korn aarlig vist indkomst efter rostienestens forordning 1625. Disse skulde brugis i krig, naar kongen paabød det. Udi de tider gave bønderne intet meere i skat af en heel gaard end to sletedaller.

Sellegaards bæk gik ikke ud ad hafved i gamle tider, som den gaar nu, men tæt hen mod gaarden øster til og lige i synder for enden af deris agere, der er endnu et hull, som aldrig endnu er tør, hvor bækken har gaaed ofver, men hvor den siden er gaaed i hafved, veed mand ikke, maaske ad Hurup bæk, som nok troligt er, thi der var høye bakker og skou paa den tid i vejen for den, som kaldtist Trangt Bakke. Bækken var saa fuld med vand, naar der kom tõe i de tider, at den gik ind i deris huuse, som boede der, og løb en deel af huusene hen, saa at deris øll kar kunde flyde, hvorfor de maatte nødis til at grave den ud til hafved igiennem bakken, som den nu gaar. Ao. 1709, der det store vinter fik ende, der den stærke tõe kom af saa meged sne, som den tid var paa jorden, da var bækken saa fuld, at vandet løb over og brød lige for nordre ende af deris mark og ad hafved, da var vandet vel 6 allen dyb i bækken.

Kort beskrivelse af Kragelund

Sidst i det 16. seculo eller først i det 17. som maa skee var ved det pas 1604, blef den gl. Kragelund, som stod tæt ved hafved syd øst fra dend gaard, som nu staar, ødelagt. Og var den da en temmelig bye. Den største deel af mændene, som der boede, flygtede til Hurup og blef der boelsmænd, som deris efterkommere endnu kaldis. Nogle flyttede til Dokedal og maaskee een mand til Sellegaard og bygde den, dog ved jeg ikke til visse uden det man kunde tænke det, fordi de har eng iblandt de andre af Hurup, Kragelund og Dokedals mænd endnu hen mod hafved, som

deris formænd har haft i gl. tider. Saa er og Sellegaard ikke en gammel gaard, men først bygdt ved samme tider, som siden skal omtales. Det samme kand mand og meene om Knarmou, som ikke heller er en gl. gaard, har ogsaa eng iblandt de andre og ikke lige for deris egen grund. Aarsagen hvor for den gl. Kragelunds beboer maatte flytte var, at der kom hull paa den bakke, som naaede fra Sellegaard eller og fra Hurup og alt hen til Kragelund og deromkring, og blef saa baade marken og byen ofverblest med sand ligesom det skeede med Gl. Hurup i vor tid. Der som bakkerne har været, ligger nu fuld med smaa steen, som kaldis nu Kragelunds Sand eller hen ad steenene, naar mand rejser der.

At der kom hull paa bakkerne var een gammel mand der af byen og nogle fremmede fiskere, tykke og feede, aarsag til, som gjorde trapper i bakken at stige opad, naar de vilde see ud ad hafved til deris garn og til dem, som drog garnene.

Saadanne fremmede fiskere var altid i de dage mangfoldige af fra Viborg og andre steder i landet, som søgte her ud til hafved at fiske, og hafde de deris saltboeder alle vegne bygde hen mod hafved fra Harslefsgaard og alt hen med hafved til Kragelund etc. hvori de laae og saltede fiskene. Der blef og holdt karle fra Mariagers Closter, hvor til baade Gl. Kragelund og næsten alt det gods, som laae her hen imod hafsiden imellem Mariager Fiord og Aalborg Fiorden saa vel som Egense Closter var tienere til, som hafde 3 garn der for byen, og byens qvindfolk gjorde fiskene til. Der var og 3 bondgarns stader til byen, som den ny Kragelunds beboer maatte skatte af. Men om det var de samme staader, som Mariagers Closters fiskere brugte, veed jeg ikke, som vel har været landstaader, thi byens mænd og andre maatte vel sætte uden til, saa længe de var der. Thi der gik ofverflødigt sild til for Gl. Kragelund i de dage saa vel som og siden for en 80 aar siden, saa at mange fra birked etc. og her af Alls drog endda der hen at fiske, og hængede de sildene i laaderne, saa de kunde om sommeren henge fulde fra den eene ende til den anden, og hafde de stedse ild under dem, og slog de undertiden lage i ilden, at sildene skulde snart blive brune. Saa hafde de og saltpander alle vegne hos dem, som de kogede udi hen mod hafsiden, ikke saa meged af aske-dryped lage eller bræm, som af det bar søe vand. Mig er vist af min sl. fader toe hul veje norden for Knarmou mark, som hafde gaaed fra skoven og lige ude til hafved, hvor der var en saltpande i brug, af hvilked veje de kiørte vedd ud af til at koge ved.

En fornemme mand, som bor vester for Hobro og er nu herredsfoged, navnlig C. Testrup, har sagt til mig en gang, at hand hafde seedt ett gl. bref, som handlede om en saltpande, som een af de

store herrer biser af Viborg før reformadzen har haft i brug her ude et sted mod hafsiden. Saltbrænderiet har været langt mere i brug i gl. dage end som nu, thi de havde ikke store skibee, hvormed de kunde fare til Spanien eller andre lande at hente salt fra, som de fik siden. (*Christen Sørensen Testrup (1685–1761), historisk forfatter, ejer af Viffertsholm, herredsfoged i Rinds og Gislum herreder. Hans hovedværk er »Rinds Herreds Krønike«, som imidlertid kun er trykt i uddrag. U.a.)*

Da var Dannemark rig, thi de lode sig nøje med landets af Gud medgifne gavver og lefde tarveligt. Der gik da ikke penge hen ud til andre langt fra ligende land enten for tee eller caffè, tobak og dyrebare vahre, som den tid ikke var her i brug. Ja brænde viin var heller ikke i brug i de tider, end ikke meged for en 60 aar siden. I min barndoms tid kunde gøres et stort brølup med 2 eller 3 pottes brændeviin, men de brugte got øll. Jeg kiendte en gl. kroemand, navnlig Jep Styrmand, her i byen, som vilde gifve hvilken karl, undtagen til mænd her i byen, saa meget de kunde drike af øll udi een sidding, naar de vilde lægge 4re skilling.

Udi gamle krøniker eller bøger hører mand aldrig et oord om brændvin, men miød var meged i brug. Læs om de gamles tarfvelighed hos Saxo Grammaticus i kong Ingilds historie og andre steder.

Den sidste mand, som boede i den gl. Kragelund efter at de andre var flyt derfra, var een som heede Lars Madsøn, hand havde 3 sønner og 2 døtre. Een søn heed Mads, han boede i Helberskou, der som Lars Christensøn og hands broder Mourids nu boer, hand var fader til Niels Madsøn, som døde ao. 1 . . . og var Cristen Ibsøns morfader, der samme sted, som døde 1733. De andre 2 sønner, som forbemeldte Lars Madsøn havde, var Cristen Larsøn og Niels Larsøn, de tager sig for at bygge den ny Kragelund. Cristen bygde den nordest gaard og blef en gammel mand paa 80 aar, hand lod gaarden op for hands søn Jacob, som i sin ungdom var af faderen holdt naged i latinsk skole. Samme Jacob, der hand havde lefved nogle aars tiid, blef afsindig hvert sommer i mange aar, men om vinteren skaede hand inted. Hand lod halfparten af gaarden op for en mand af Nør Kongeslef heed Jens Lauersøn, som havde hands søster og boede i øster ende af ister raden, hand havde en datter, der fik Niels Andersøn af Smidie og gaardsparten med. Samme N. A. S. blef udsat og kom til Dokkedal, hvor konen endnu lefver 1734 og har Niels Juel der samme sted.

Den anden halfpart af gaarden lod fornævnte Jacob op for sønnen Rasmus, som gik til lige med søsteren Boel ugifte og aflede til gaarden i mange aar, indtil hand ogsaa blef udsat og kom til Egens, hvor hand giftede sig og døde siden.

Efter at disse 2, naflig Niels Andersøn og Rasmus Jacobsøn, kom fra gaarden, blef den aldsammen antagen af Niels Mollerup, som dem udsatte, hand var selfejer af samme gaard, thi hand hafde boed i Randers og hafde husbondens dotter, hr. Cristen Skrøders af Tvede, til egt, og efter hands død blev ham gaarden gifved af præste-enken, som siden flyttede til Kragelund og døde hos ham. Samme præst var hr. Søren Tvedis fader, nu præst i Biering. Efter Niels Mollerups død kom gaarden til Eske Larsøn af Knarmou, hvis efterladte enke Johanne Ifversdaatter fik siden Jens Andersøn, som der nu beboer.

Forbenævnte Niels Mollerup var ikke længe selfejer, thi hand forsaae sig i det, at hand hug i det lidet skou, som laa norden for gaarden, naar hand vilde, som var fælig. Thi velb. Otte Marsvin hafde da den anden gaard, som hand hafde kjøbt af hr. Cristens ander børn, hvorfor Niels Mollerup maatte hands rettighed afstaae til gaarden og blef en bonde.

Den synderste gaard af Kragelund blef bygt, som før er meldt, af Niels Larsøn, hand aflede med sin hustrue blandt andre 3 døtre. De tvende Mette og Maren vare gift her i Alls. Mette hafde Povel Andersøn eller Lille Povel; de aflede Anders Povelsøn, som døde siden i Nibe, efter at de var flyt fra hands faders gaard her i byen, og Niels Povelsøn i Østergaard, som lever endnu 1735. Maren hafde til egte Povel Andersøns broder Anders Andersøn eller Store Anders. Tvende søstre hafde tvende brødre. De aflede Anders Andersøn den ældre i Helberskou, som endnu lever, og hands søskende, som var Niels Andersøn, som fik gaarden efter sin fader her i byen, og 2de søstre som alle ere døde.

Den 3die datter heed Karen var gift i Dokkedal, hafde en mand Vilads, som blef død mellem Egens og Dokkedal af det hand veldt med et læs halm.

Der nu bemeldte Niels Larsøn var død, gifte hands kone sig igien med Peder Jonsøn, som aflede en daatter med hende heede Maren Pedersdatter. Same Peder Jonsøn lod gaarden op for sin svoger A. P. S. og fornævnte, som da hafde boed i Alls nogle aar efter, at de var bleven øde i Hobro, hvor de boede af fienderne, som da var her i landet.

Samme A. P. S. Anders Povelsøn aflede Iver Andersøn i Østergaard, Maren Andersdaatter og Kirsten Andersdaatter af Dokkedal og Søren Andersøn, som fik gaarden i Kragelund. Efter ham A. P. S. døde 1688, gl. 71. Søren Andersøns efterladte hustru Maren Larsdaatter fik saa Peder Pedersøn Langerim som gaarden nu beboer.

Ofvenmeldte Lars Madsøn hafde 2de døtre, som før er meldte, den eene boede her i Cristen Andersøns gaard, nu Jens Eskesøns

gaard, i Alls. Den anden heede Anne, hun fik til egte Erik Snedker, som var fader til Margrete sl. Jørgen Bødgers enke her i Alls. Denne Anne Larsdaatter føde ved manden Erik Snedker 6 børn i eet aar, som alle fik daab og christendom, hun føde dem 2de gange 3 ad gangen saa, at der var ikke et fuldt aar imellem, og boede de da her i byen, hvortil de flyttede, der den gl. Kragelund blef ødelagt, i et huus, som stod ved gaden i den nordre side af Niels Smids kaalhafve. Dette skeede i hr. Cristen Tissings tid, som hiemdøbte dem, og hands kone, som var moder til hr. Mads Hvas, holdt dem alle til daaben. Hands datter, fornævnte Margrete, som endnu lefver, har sagt mig det mange gange, hun siger og, at der i huuset som hand kom, var nylig nogle norske folk flyt fra, som hafde mange børn; de spaaede ham, at hand ikke skulde blifve ringere end de til at afle børn.

En gl. pige, som døde for faae aar siden i Kragelund, nafnlig Anne Povelsdatter, Niels Povelsøns søster i Østergaard, som var nær 100 år da hun døde, som har sagt mig en stor deel af dette forskrefne, sagde mig ogsaa, at fornævnte Erik Snedker var meget lystig i hands tale. Der hand vilde bejle, skulde hand hafde sagt for lystighed, at hand vilde hafve een, som kunne faae ham 3 børn ad gangen. Hand blef straffed af konen, som siden blef hands gode moder, der for. Er det sandt, da maa mand sige, at oordsproget er sandt, som mand plejer at sige, at inted er hevn-gierrigere end oord.

Een gang var en stor og høy flod, som gik ind i een af mændenes huuse, som boede næst ved hafved i den gl. Kragelund, at hand maatte hendte hands geedder og faaer paa koge af hands gaard og føre dem til skoven. Der var megen skou her mod hafved i de dage, som strækkede sig næsten fra den eene fiord til den anden, særdeeles ved Kragelund tvende lunde, som blef kaldet Synder og Nøre Lund, af hvilke lunde Kragelund har faaed nafn, og staaede træerne saa nær hafved, at de bandt deris fiske koge derved.

Kragelunds eyendom og græsning har i forrige tider været den heele mose vesten for gaarden tæt til Kongstedlunds skou og mark, og i synder til Sellegaards Bæk, men da landmaaleren var her i landet, kiendtes mændene ikke ved den saa vidt, og udi nær er deris eyendom til Knarmous mark, dog har jeg hørt, at gamle mænd har sagt, at de har i forrige tider intet eyendom haft norden til deris mark, efter som Knarmou har i fordom tid staaet tæt norden til marken og var da kun et huus, og blef flyt derfra til det sted, som den staar nu af een, der heed Morten, som brød først en ager nordøst fra gaarden, som endnu kaldis Mortens ager.

Hurupgaard eller Knudsgaard

Den er allerførst bygt for 200 aar siden omtrent af en fornemme mand nafnlig Jørgen Knudsen, hand hafde været forvalter eller en anden stor bestilling over 3 slotte, som vel har været kongelige slotte eller gaarde, og havde lov til at sætte sig hvor hand vilde paa godsed, hand udvalde sig saa dette sted og ødelagde 3 huuse eller eenlige steder der strax ved og tog deris eyendom baade ager og eng og lagde det til sin gaard. Hand lod gaarden huge og hendte fra Norge og lod bygge en steenggaard som en stor præstegaard, lod og opkaste en skandse øster for gaarden til hafsiden, hvilked sted endnu kaldis Skandsebakken.

Hand tog og en deel jord fra Heedegaard, vilde og hafve aldt det jord der fra, som laa norden for rinden, hafde ikke den mand, som boede der, næfnes Anders Larsøn, bevist, at det var hands jord med, at hand grov gammel ofvn-leer op norden for rinden, der, som Heedegaard hafde staaed tilforn. Hand var en god procurator og sigis at være nefne til i gamle breve og documenter, hand brugte og kiøbmands skab og hafde at sælge et og andet, som bønderne behøfde.

Brohuusit

Det sted blev først bygt til en karl, som tient i Buddum, heed Tue, som skulde være skoufoged. Men hand kunde ikke hytte sig for de mænd i Buddum, som fortrød derpaa, hvorefter hand drog fra huusit og fra dem og kom til Kiøbenhafn. Derefter fik en mand af Syndergaard huusit, som heed Knud Cristensen, hand var fader til den gamle Maren Knudsdaatter af Skeelund, som døde for faa aar siden. Denne Knud var saa i huusit og var skoufoged i nogle faae aar, før at de første svenskere kom her til landet, som var ao. 1644, drog saa for fiendens skyld af huusit med een deel af det hand hafde og satte laas for døren, til Skeelund hvor hands hustru var fød. Imidlertid hand var borte, satte Buddum mand ild paa huusit og opbrændte det med alt, hvis Knud lod blive der. Noget efter, mens fjenderne endda var her i landet, lod frue Hylleborg Sehested paa Hafnøe, som var Enevold Seefelds efterleverske, opbygge huusit igien og Knud drog dertil igien, efter hands første hustru var død i Skeelund og hafde faaed hands anden hustru, som kaldtist siden den gl. brokone. Derefter døde hand, og hun giftede sig igien med Anders Jørgensøn af Buddum, hand var broder til Søren Jørgensøn, Cristen Jørgensøn og en anden broder, som besad ald Buddum. Denne Anders Jørgensøn lefvede

med hende i 12 aar og aflede Jep Oberst, kom i Helberskou med hende og 3 andre børn. Dernæst giftede hun sig 3die gang med Niels Pedersøn, som var broder til den gl. Cristen Pedersøn Tømmermand af Skeelund, han aflede med hende en daatter, som heed Anne, som siden fik Jørgen Sørensen af Buddum. Saa blev huusit anden gang sat ild paa og afbrændt af en karl, som heed Christoffer af Skeelund, som da tientte der, som vilde hafve haft bemeldte daatter, men kunde ikke skee, da det nu var afbrændt, som skete anno 1678 en onsdags bededag under prædiken, som der meentist.

Før det blev opbyggt igien, kom bemeldte Jørgen Sørensen dertil og fik daatteren og fik saa først halfparten af huusit, til Niels Pedersøn hands gode fader døde, da hand fik betalt samme. Samme Jørgen Sørensen, som døde for faae aar siden, var 90 aar gammel, hands efterleverske og anden hustrue Maren Hansdaatter lefver da endnu.

Anno 1683, da jordmaaleren var her i landet, blef Brohuusits mark maalt og befunden saaledis:

4de ager	bred	37	alen
	bred	120	„
	lang	300	„
2den ager	bred	87	„
	bred	150	„
	lang	194	„
1. ager	bred	25	„
	bred	20	„
	lang	345	„
2. ager	bred	44	„
	bred	34	„
	lang	219	„
For enden	bred	10	„
	høy	44	„
3. ager	bred	51	„
	bred	33	„
	lang	214	„
3. ager	bred	71	„
	bred	64	„
	lang	162	„
	bred	44	„
	høy	55	„
2. ager	bred	35	„
	bred	25	„
	lang	75	„
For enden	bred	7	„
	høy	35	„

3. ager	bred	73	"	
	bred	42		
	lang	128		
3. ager	bred	74	"	
	bred	60		
	lang	130		
En ager	bred	12	"	Eng udi vænget ved huusit til got høe
	bred	19		5 læs.
	lang	55		Til moese foer 1 læs.
En ager	bred	26	"	
	bred	25		Forskrefne Budumhuus eller Bro-
	lang	58		huusits jorder var udi matriculen
En ager	bred	25	"	under Haunøe Hovedgaards hartkorn
	bred	26		brueged og findis ikke udi gl.
	lang	70		matricul.

Den rette adelvej her fra Alls og til Skeelund har fra denne gaard over Brændingen og lige til Buddum igiennem den vestre gaard og så lige norden om Brohuusits mark, eller over hvor Brohuusits mark er nu, og lige til Engvaadet og saa ad Stokke, som vejen gaar endnu. Det var i gamle tider, før Buddum Have blef indelugt og før Brohuusit blef nogen tid bygt. Udi min ungdom ao. 1692 kand jeg huske, der laa en bielke paa 2 pæl, som var lagt at der skulde være en loftbro over stevnen synden til Brohuusit, som veien gaar nu, men det skeede ikke, maaskee fordi general Arensdorph døde paa samme tid ved pas.

Nogle aar før den tid blef veien gjort til rette igiennem Stokke af samtlige sogne-mændene her af Alls sogn, og hafde hver gaard sine skifter, som de skulde gjøre til rette med bro og passe alt igiennem til det vestere land; de af Skeelund bye har vel ogsaa været med. Ao. 1742 blef den vaase eller bro gjort, som nu er.

Udi forhen bemeldte Envold Seefelds og frue Hylleborg Sehesteds tid paa Hafnøe var en stor pest i Visborg, som kom af een heede Adamus, som kom hiem og døde paa Visborggaard fra et befængt sted. En eyer af Syndergaard fik en skiorte efter ham, hvor efter hand og flere blefve befængte. Første Adamus ligger begravet i Visborg kirke for kaars kirken, og ligger der en stor sten over ham.

Fornævnte Envold Seefeld var Jacob Seefelds søn, som bygde Visborggaard. Envold Seefelds søn var Peder Seefeld, som ogsaa hafde Hafnøe. Envold Seefeld staar afskildret i Visborg kirke saa vel som hands andre søskende samt fader og moder. Hand hafde ikkun et øje og staar med et ridderbaand paa.

Jacob Seefeld kunde ikke faae Hafnøe saa længe hand lefde, men

efter hands død fik hands søn Envold den. Hands søn Peder Seefeld fik den saa efter ham. Peder Seefelds sønner vare 4re. Een heed Jacob, hand blef afsindig fordi han skød Synder Kongeslefs præstes hund (som der meentist) hand druknede i en vold ved Rosenholm, et huus som hands moder Margrete Rosenkrantz hafde ladet bygge til sig self vesten for Aars Mølle. Den anden søn heed Tomas, blef skut i Skaane, og den 3die søn Axel ligesaa. Den 4de søn heed Christen, blef quæst samme tid i Skaane og fik siden en gaard i Sædland af kongen, som lefde lang tid og gik paa krykker.

Forbemeldte Peder Seefeld hafde ogsaa 4re døtre, den første heed Kirsten, fik Friderik Gedde paa Dalsgaard, 2den Ingeborg fik Palle Ransou; der sagdis, at hun lod sig lokke efter hands død af hindis kusk. 3die Dorethe fik en oberst, 4de Maren døde ugift og ligger begravet i Visborg kirke. Ingen af disse 8te børn fik Hafnøe, men blef sold til Peder Bentzøn.

AFSKRIFTER AF DOKUMENTER

Extract af et gammelt brev, som findis paa Ofvergaard og andre gaarde daterit ao. 1473:

Fuldvitterlige er, at sandemænd af Hinsted herred gjorde skof- og markeskiel midt udi Sandvad udi Allnis Stokke og nær til Holms aae, som de steen stander, som er sat til skilling der imellem og sønder ned ad det dige, der løber af Sandvad, og saa til hr. Jens Madsøns skou vedtager. Og hørde de dannemænd, selver til stande, som sandemænd fødte til dette forn.te touf, som var Oluf Bunde og Jep Persøn, som ved lofvende ere og næfnde de danemænd ved nafn, sandemænd vare paa den tiid. Og Povel Ibsøn i Allnis boende kræfde sandemænd til dette fornefnte touf. Item vonde fornefnte paa siæl og sande, at dem fuld vitterlig er, at ald den skou i Allnis Stokker, Øster Sandvad og saa langt som forskrefvet stande, hafver ligget fri til Alnis og Buddum i hundrede aar og mere.

Denne hr. Jens Madsøn, som her omtales, var ridder og eyede baade Hafnøe og Visborggaard. Ikke den Visborggaard, som nu staar, som hr. Jacob Seefeld lod bygge 1575, men den gamle gaard, som stod norden for den, som nu staar, hvilken gaard skipper Clemen lod opbrænde saa vel som mange flere herregaarde her i landet ao. 1537 ved pas.

Det dige, som her omtales at løbe af Sandvad, er det skiel, som løber øster på imellem Loven kiær og Stokke omkring Brohuusit og gjør skiel imellem Budum mark og Alls eng, siden løber den over Alls eng hen ad den bæk, som deraf kaldis Digebækken, og synder paa ofver Helberskou eyendom og ud til aaden. Der sigis, at munkene og hver menneske her i gamle tider kom gaaende ad den til Visborg kirke og andre kirker, før Alls kirke blef bygt, der her kaldis den en stie.

Copie af et gl. tingsvinde in original, datered ao. 1564, angaaende Coperstien.

Niels Blok i Rold, foged til Hindstedherrids ting, Jochim Ibsøn i

Hørby, Morthen Jensøn i Stendstrup, Søren Sørensen i Fragtrup, Peder Lauridsøn ibm. og Mikkell Persøn i Stendstrup giøre vitterlig med dette vort obne bref: Aar efter Guds byrd 1564, torsdagen som var St. Barholomeidagen, paa fornefte ting var skikked Jep Hvide, foged paa Visborggaard, og loflig esked og fik et fuldt stoknefn af 24 loffaste dannemændt, som var Anders Jensøn i Harslefgaard, Povel Sørensen i Alns, Volle Persøn ibm. Lavs Jensøn i Helberskou, Niels Jensøn i Visborg, Cristen Ibsøn i Stefn, Jens Ibsøn i Bourup, Ofve Bertelsøn i Vive, Anders Jensøn i Astrup, Jochim Ibsøn i Hørby, Jep Sørensen ibm. Kjeld Nielsen i Blegdi, Pier Jude i Viftorp, Jens Stisøn i Kielstrup, Jep Andersøn i Mundstrup, Thomis Jensøn i Kordup, Per Lauridsøn i Korupgaardt, Søren Sørensen i Fragtrup, Peer Lauridsøn ibm. Povel Ibsøn i Harslefgaard og Lass Odt i Alns.

Disse fornefte 24 mand vunde paa deris gode tro, siæl og rette sanden, at de vare til et siun, som erlig og velbyrdig fru Agnete Povisk til Visborggaard hafde ladet dennem tiltagen. Da paaviste fornefte Jep Hvidt dennem en sti fra Skelum aae og til Sandvaad, som kaldis Kopperstie efter hr. Jens Madsøns laasbrefs liudelse. Der mødte Skelum mænd og nogle af Alns og Helberskou, som der var næst bosidendis og bedst kiendte og vidste samme sti. Da begierte de af dennem, at de skulde paavise dennem den rette Koppersti efter hr. Jens Madsøns laasbrefs liudelse, da fremgik for dennem af de ældste mænd i Skelum og nogle af Alns og Helberskou og foreviste dennem samme stie fra Sandvaad og til Skelum aae. Da de tilspurde dennem, om der var nogen, som viste eller kiente nogen anden Kopperstie, da sagde de nej, de hafde ikke vist eller kiendt nogen anden Kopperstie udi sl. Enevold Jensøns tid eller siden i fru Agnetes tid, som kaldis Koppersti i nogen maade. Og beviste Jep Hvidt med tingsvinde af Hindstedherrids ting, at erlig og velbyrdige Otte Brade, høvidsmand paa Aalborghuus, og Cristen Stige til Randrup, disligeste mænd i Skelum, hafde loflig fanget varsel for samme siun. Det hiemlet de for et fuld siun. Til vidnesbiurd voris indsegler neden paa dette bref.

Morthen Jensøn i Steendstrup. Mikkell Pedersøn ibm.

Læst paa Hindstedherrids ting torsdagen, som er den 1. juniij 1587.

Heraf seer mand, at der har væred bøndermænd i Harslefgaard før den første gang blef til herregaard. Thi heri næfnes 2de mænd, nemlig Anders Jensøn og Povl Ibsøn, som har boed der.

Copie af rebebreve paa Alls byemark ao. 1583.

Søren Blok i Arden, herridsfoged udi Hindstherrid, Peder Jostsøn i Kieldstrup, Peder Mogensøn i Røkkendal, Lars Tomesøn i

Hvarre, Niels Lauridsøn ibm. Adzer Jørgensøn i Nysum, Niels Frandsøn ibm. og Niels Skriver i Nysum giøre vitterlig: Aar efter Guds byrd M.D.LXXXIII torsdagen d. 7. februarii var skikket erlig og velbyrdig mand og strenge ridder hr. Jørgen Lykke til Overgaard, kongl. mayst. befalingsmand udi Mariagers Closter hans fuldmægtige foged Morten Blok, foged paa Overgaard, der berette og gaf til kiende, hvorledis hand hafde sig tilforn her for tingsdom paa forbenævnte hr. Jørgen Lykkes vegne beklage brøsthouden udi ager og eng til nogen hands gaarde og være i Alls bye liggende i Hindstedherred, og derfor efter lovens og recessens liudelse hafde deelet og forfuldt samme mark, ager og eng til reeb og rette maal. Hvilked hand alt sammen først med kiærebref saa og med siuned og hiemmelbref her beviste, og derfor begiærende og fik et fuldt tingsvinde af 8 dannemænd, loufaste, som er Vogn Cristensen i Kieldstrup, Anders Jensøn ibm. Villads Andersøn i Doens, Anders Jensøn i Rold, hvilke fornævnte 8 dannemænd, der alle samdrægtelige vonde paa deris goede tro, siæl og rette sanden, at de saae og hørde samme dag ind ved alle 4 stokke paa fornævnte ting 12 rebsmænd for dennem stande, som loulig opkræved og til fuld værn fornævnte Alls mark, ager og eng, skou og strand at rebe, som er Peder Jostsen i Kieldstrup, Peder Vognsøn i Røkkendal, Lavs Tomesøn i Hvarre, Niels Lauridsøn ibm. Jep Andersøn i Syndergaard, Lars Nielsøn ibm. Adzer Jørgensøn i Nysum, Niels Frandsøn ibm. Tomas Knudsøn i Ulstrup, Cristen Lodvigsøn i Tostrup, Ove Bertelsøn i Vive og Cristen Lauridsøn ibm., hvilke fornævnte 12 rebsmænd aabenbarlig tilstod hiemlov og eendrægtelig bekiende samme deris rebning, saa at den 24. januari sidst forleden var de paa fornævnte Alls mark, eftersom de tilfundet var, da blef saa forhandled med lodseyernes fuldmægtig deris villie, raad og samtykke om gaarde og gaardsted, at hver skal beholde deris gaarde og gaardsted saa lange og brede, som de dem end udi væred hafver. Siden begyndte de deris rebning først ved stranden ved det skiel, som er soren imellem Harslefgaard og Alls.

Først til fru Karen Hammers gaard, som Jens Lauridsøn i boer, blef tilrebid udi stranden 16 faune, udi agerland 9½ faune, udi engen og skoven 19 faune.

Til Jacob Seefelds, Tomas Munk i boer, i stranden 18 faune, agerland 9 faune, eng og skov 15 faune (Som Niels Griis nu 1744 i boer, og den øde halvgaard ved Slotis. De 2 øde ½ Munkgaarde)

Til boel, Tomas Munk bruger, i stranden 2 faune, ager 1 faun, eng og skov 2 faune. (Jens Eskesøn nu har)

Til hr. Jørgen Lykkes gaard, Niels Potmager i boer, i stranden 11 faune, ager 5½ faune, eng 11 faune (Øde Karmesgaard)

Til Jacob Seefelds gaard, som Niels Bruun i boer, blev tilrebet i stranden 9 f. ag. 4 $\frac{1}{2}$ f. eng 9 f. (Øde Anders Povelsen)

Til Mariagers Closters boel, Jens Tomesøn i boer, blev tilrebet i st. 9 f. ager 4 $\frac{1}{2}$ f. eng og skov 9 fafne (J. Mou og proustinden)

Til Mariagers Closter boel, Cristen Nielsøn i boer, blev tilrebet i st. 9 f. ag. 4 $\frac{1}{2}$ f. eng og skou 9 fafne (Degnegaarden)

Til Jacob Seefelds gaard, Jørgen Ibsøn i boer, i st. 18 f. ag. 9 f. eng og sk. 18 f. (Øde H. Rafns og A. Skoemagers)

Til hr. Jørgen Lykkes boel, som Niels Povelsøn i boer, i st. 6 f. ag. 3 f. eng 6 f. (Anders Cristensøn)

Til fru Anna Krabes gaard, som Peder Andersøn og Anders Nielsøn i boer, i st. 20 f. ag. 10 f. eng og skou 20 f. (Erik Cristensøn og Hartvig Sørensen)

Til Mariagers Closter boel, som hr. Mads i boer, blev tilrebet i st. 6 f. ag. 3 f. eng og skou 6 f. (til præstegaarden)

Til Mariagers Closters gaard, Ung Peder Andersøn i boer, blev tilrebet i st. 13 f. ager 6 $\frac{1}{2}$ f. eng og skou 13 f. (Ditlefs og Rasmus Soldatis)

Til Mariagers Closters gaard, som Søren Sørensen i boer, i st. 18 f. ager 6 $\frac{1}{2}$ f. eng og skou 18 f. (Øde til Ollesgaard)

Til Erik Lykkes gaard, Søren Lausøn i boer, blev tilrebet i st. 18 f. ag. 9 f. eng og sk. 9 f. (Eriks i Krogen, som Povel Tomasøn har og N. Buser. Ø)

Til fru Anna Krabes gaard, Polle Pedersøn og Niels Lauridsøn i boer, blev tilrebet i st. 20 f. ag. 10 f. eng og sk. 20 f. (Cristen Sørensen og Anders Jensøn)

Til fru Anna Krabis boel, som Cristen Simonsen i boer, blev tilrebet i st. 10 f. ag. 5 f. eng 10 f. (Niels Andersøn)

Til fru Anne Krabes gaard, som Simon Sommer i boer, blev tilrebet i st. 20 f. ag. 10 f. eng og sk. 20 f. (Jørgen Bæk og Rasmus Nielsøn)

Til Erik Lykkes boel, som Anders Mogensøn i boer, i st. 11 f. ag. 5 $\frac{1}{2}$ f. eng og skofve 11 f. (Niels Brasen)

Til Mariagers Klosters boel, Søren Pedersøn i boer, blev tilrebet i st. 9 f. ag. 4 $\frac{1}{2}$ f. eng og sk. 9 f. (Hand var farfadets far til Søren Eriksøn, som nu boer paa samme sted)

Til fru Anne Krabes gaard, Peder Hannesøn og Espen Cristensøn i boer, blev tilrebet i st. 20 f. ag. 10 f. eng og sk. 20 f. (Som Olle Hansøn i boer; her er og Jep Bakmands avling tilregned, som paa sit sted her efter var udelugt)

Til Mariagers Klosters boel, Tomas Pedersøn i boer, blev tilrebet i st. 9 f. ag. 4 $\frac{1}{2}$ f. eng 9 f. (Øde Kræn Nielsøn og Peder Bøkers)

Til Erik Lykkes gaard, Peder Kiær i boer, blev tilrebet i st. 18 f. ag. 9 f. eng og sk. 18 f. (Sl. Cristen Buuses og Tomas Cristensøn)

Til frue Anne Krabes gaard, Jens Pedersøn i boer, i st. 20 f. ag. 10 f. eng og sk. 20 f. (Lars Madsøn og sl. Cristen Nielsøns enke)

Til hr. Jørgen Lykkes gaard, Jep Hannesøn og Niels Ibsøn i boer, i st. 18 f. ag. 9 f. eng og sk. 18 f. (Niels Hansøn og det øde Bierge Nielses)

Til frue Anne Krabes gaard, Cristen Povelsøn i boer, i st. 20 f. ag. 10 f. eng og sk. 20 f. (Truels Rasmusøn og Lars Nielsøn)

Til hr. Jørgen Lykkes gaard, Kirsten Nielsdatter i boer, i st. 9 f. ag. 4½ f. eng 9 f. (Lars Jensøn Tømermands)

Til frue Anne Krabes gaard, Niels Andersøn og Jens Tygesøn i boer, i st. 20 f. ag. 10 f. eng 20 f. (Niels Eriksøn og Peitersøn)

Til Erik Lykkes gaard, Rasmus Cristensøn i boer, i st. 15 f. af 7½ f. eng 15 f. (Kasten og Cristen Jensøn)

Til hr. Jørgen Lykkes boel, Lavs Ibsøn i boer, i st. 4 f. ag. 2 f. eng og sk. 4 f. (Ogsaa Cristen Jensøn)

Til Jacob Seefelds gaard, Espen Hannesøn i boer, i st. 9 f. ag. 4½ f. eng 9 f. (Niels Andersøn Munk bruger)

Til præstegaarden, i st. 20 f. ag. 10 f. eng 20 f.

Til Mariagers Klosters gaard, Simon Makker, Niels Skotland og Niels Cristensøn i boer, i st. 27 f. ag. 13½ f. eng 27 f. (Rasmus Soldat og de 2 øde halve gaarde)

Til hr. Jørgen Lykkes gaard, Povel Sørensen i boer, i st. 11 f. ag. 5½ f. eng 11 f. (Det øde Mads Andersøns)

Til tvende hr. Jørgen Lykkes boel, Oluf Lauridsøn og Cristen Madsøn i boer, blef rebed i st. 4 f. ag. 2 f. udi engen og skoven 4 fafne. (Som Niels Jørgensøn og ung Niels Skræder nu bruger)

Dene fornævnte eyendom, strand, ager, eng og skou bekiendende dem at hafve reebed, reeb efter reeb over ald fornævnte mark, som forskreved staar, efter som de var opskrefved. Til med skal hver mand udi fornævnte Alls hafve saa mange fafne jord op i marken fra sin gaard udi længelse, som de ere til reebed i marken andensteds. Og de gaarde og boel, som ligger inde i byen, skal hafve vedderlag i gaarden efter som de andre faae i marken til deris gaarde og gaards sted.

At saa er ganget og fared, som forskrefen staar, det bekiende vi med vore signeter her under trykt.

Datum, anno, die et loco ut supra.

Endnu en gl. tingsvinde efter en gl. copie udskrefven, angaaende Alls grund eyendom:

Alle mænd, dette bref seer og hører læse, hilse vi Jens Jensøn udi Rold, foged til Hindstedherrids ting, Jens Simmensøn udi Nysum, Jens Nielsøn udi Stendstrup, Tøger Jensøn ibm. Peder Blok i Hørby,

Cristen Simmensen, Jens Sørensen og Niels Blok i Alls dette vort aabne bref aar efter Guds byrd 1531: Torsdag nest for Andreædag paa fornefnste ting var skikket Peder Henningsøn udi Alls, hand esked og fik et fuldt tingsvinde af 8te dannemænd, som var Jens Simmensen i Nysum, Peder Blok i Hørby, Niels Ibsøn ibm. Povel Madsøn og Peder Nielsøn i Vive og Las Nielsøn i Basbølle, hvilke nefnte dannemænd der alle endrægteligen vunde paa deris gode tro og rette sanden, at de saae og hørde den samme dag paa fornefnste ting tilforn Peder Henningsøn hands lofhefd var inden alle fire stokke kundgiorde liudelig og tilstode, at de vare udi Alls mandagen nest tilforn, hørde og saae, at Peder Henningsøn giorde der sin lof og lofhefd med gyldig mænd og sandemænds lof indeel, som fogden og hærridsmændene funde heden for retten, og giorde sin lou og louhefd paa alle byens vegne udi Alls og ærlig indvordet sex gaarde og een boel udi Alls, som de hafver arved efter fader og forældre og kiendte det for deris eged. Og indvordet hand hver gaard besynderlig med ald den rette tilliggelse, som nu tilligger og af arilds tid tilligget hafver, som er ager og eng, skou og mark, salt, sund og tokkemark, kier og moser, indtet undtagen i nogen maade. Og besynderlig indvordet hand Brill og Nær Mølholdt for byens rette eendels skou, som indsteened og stabled er saa langt og bredt, som dette bref udviser, og dette paa siuned er til alle bymændene udi Alls, og saa indvordet hand ald deris lod og rettighed i alle fælles skofve udi Elkier, Bredkier og Laaskier, Sandkier, Bredmark og Tokkemark til Alls.

Item indvordet hand ogsaa ald det ret og rettighed, som de hafve udi Alls Stokker østen for Sandvejen og til Holbek aae, inted undtagen, saa meget som kand findis med rette af dette fornæfnste gods som forskrefved staar, indvordet hand loulig med loufhefd. Og var hands loufhefd louligen tilbuden 3 samfulde ting tilforn efter loven og væred hands loughørige hands louhefd ved sin fulde magt og tilsammen efter loven.

Til vidnisbyrd henger vi voris indseggel for dette obne bref. Anno, die et loco ut supra.

Her seer mand, hvad for en by Alls har væred i fordum tid. Thi de har da væred selfeyere til baade Bønderskoven og Møggelholt, som her kaldis Brill og Nøre Mølholt, som indsteened og indstabled var da, som den er endnu. Fællesskofvene paa den tid, som her nefnis, er først Elkier, som var fra Budum Hafve nordist i Nymark, thi mand kunde ikke see i forrige tider fra Alls og til Budum for samme kiers skyld, end ikke for 100 aar derefter omtrent. Thi jeg i min barndom kiendte en mand her i byen, som heed Store

Anders, som Store Anders i Helberskou er opkaldt efter, hvis far fader hand var. Hand sagde, at hand hafde hugged mange læs rafter i Nymark ved Vibek. I hands tid blef Nymark først brødt, og var samme mand først aarsag til, at den blef brødt. Thi da de andre mænd ikke vilde tilstede det, da sagde hand, at hand før skulde lukke 20 læs giærdsel op, før hand jo skulde faa hands jord indhegnet for sig self, som dog ikkun var det øfverste fald i Nymark strax vesten for Vibek, som nu kaldis Kever Nielses og Peder Bødgers part.

Hvad Bredkier har været for et kier, da har det været Gl. Badskier eller Harked, thi der var stor skou i forrige tider. Jeg har hørt sige af gl. mænd, at da den første præste efter reformadsen, som var her i byen, nafnlig hr. Cristen (ikke hr. Cristen Tising) var kaldit her fra til Aalborg og skulde være præst der, da skref hand der fra tit her til byen, fornemlig har det vel været om deris christendoms sager eftersom hand var den første, som omvendte dem fra den papistiske vildfarelse. Iblandt andet skref hand dem til, at de skulde ikke ophugge eller øde det stykke skou Gl. Badskier, eftersom det laa saa nær ved byen, at deris creatur kunde gaa der i ly udi ont vædder.

Der samme præst gjorde den sidste prædiken her i kirken, da hand skulde rejse her fra, da græd hvert menniske. Da sagde hand paa prædikestolen, at der som hand hafde vist, at hands faar skulde hafve haft saa stor kierlighed til ham, da vilde hand heller hafve ladet sit lif for dem, før hand vilde hafve draget fra dem. Hand fik ald menigheden til at aflægge deris paternoster- eller salter-baande fra dem uden een gl. koene, som hand ikke kunde faae bugt med. Een gang kom hun ind ad kirken, der hand stoed paa prædikestolen, talde hand til meenigheden, at de skulde vide, at denne koene gik med Fanden under sit skørt, der med meente hand hindis salterbaand, som hun hafde hos sig.

Kaars Kier, som her nefnis, er Karskier. Sondkier, Sandkier eller Sundkier ved jeg ikke hvad har været for et, uden det jo har været Strand Kieret ved havet.

Bredmark har været ret byens marker og vange. Tokkemarken har jeg vel læst om tilforn i gamle bøger og serdelis i den bog, kaldit Danmarks og Norriges frugtbar Herligheder, som Arent Berentsøn har været auctor til, men kand ikke mindis andet end Tokkemark er jo et stykke jord, som for sig self er indhegnet.

Det skiæl fra Sandvejen og til Holbek aae ved jeg ikke. Sandvejen veed hver mand vel, men Holbek aae veed mand ikke saa lige, om det er den nøre aae, som nu saa kaldis, som nok troligt er, eller Synderaae. Ligegot er det, hvor det har været, efter som byen har ingen gafn af den græsning nu, som den har haft der

i forrige tider. Thi nu er den græsning indhægned til eng baade til Skelum og Vedum. Thi for en 60 aar siden var ikke en stafv lugt enten i Skeelund eller Vedum holm, men Alls creatur gik der da iddelig sommeren igennem. Bæsterne at forstaae.

Copie af nogle gl. breve Alls grund og eyendomme angaaendis i forstum tid.

Først et sognevinde af 24 mænd af Alls, Helberskou, Torup, Harslefgaard, af dato St. Søren's dag 1473, næste søndag efter:

Alle mænd dette bref see eller høre hilse vi Knud Lauridsen, sogne præst i Allnis, Erik Iversøn i Allnis, Anders Lauridsen ibidem, Mikkell Jensen og Jep Povel'søn i Helberskou kierlig med Gud og kundgiør alle med dette vort obne bref, at aar efter Guds byrd 1473 næste søndag efter St. Severini confessions dag paa Allnis kirkegaard var skikked velbyrdig mand hr. Anders Jakobsen, ridder, loulig esked og fik et fuldt sognevinde af 24 uvillige, tro, loufaste dannemænd, som var Oluf Bonde, Jep Povel'søn i Helberskou, Lars Jepsøn, Henrik Nielsøn, Erik Pedersøn ibidem, Peder Hiort i Allnis, Povel Andersøn, Jens Oluf'søn, Oluf Povel'søn, Adser Pedersøn, Jep Pedersøn, Niels Pedersøn, Anders Lauridsøn, Lars Kemper, Jens Pedersøn, Hermand Madsøn, Povel Lauridsøn, Erik Iversøn, Las Lauridsøn i Tordup, Niels Nielsøn ibidem, Mads Oluf'søn i Harslefgaard, Germand Smed, Thonnis Peersøn og Thorben Oluf'søn, hvilke fornefnte 24 dannemænd eendrægtelig vindende paa deris gode tro, siæl og sande, at de hafde hørt og spurgt i Guds sanden af dannemænd, der end lefvende ere og hos være, og endeel af dem self mindis og fuld vitterligt er, at sandemænd af Hindstedherred gjorde tov og mark skiel midt udi Allnis Stokke og nær til Holms aae, som de steene stander, som sat ere til ret skielling der imellem og synder neden ad det dige, der løber af Sandvad og saa til hr. Jens Madsøns skou vedtager. Og hørde de dannemænd sielfve tilstande, som sandemænd fuldte tovf, som var Oluf Bonde og Jep Persøn, som end lefvende ere og nefnede de dannemænd ved navn, sandemænd vare paa den tid. Og Povl Ibsøn i Allnis boede krefde sandemænd til dette fornefnde tovf. Item vonde fornefnte mænd paa siæl og sande, at dennem fuld vitterligt er, at ald den skou i Allnis Stokker østen Sandvad og saa langt som forskrefved staar, hafver ligged frit til Allnis og Buddum i 100 aar og mere og hafve været kaldit Allnis Stokker og ey andet navn det længste, nogen kand spørge eller mindis, og aldrig nogen af Allnis eller Buddum hafve været hidred i fornæfnte skou enten for skouhug eller hommelbrød eller for nogen anden deris biering, de brugte der i nogen maade.

Item vandt fornefnte mænd paa tro og sande, at dennem fuld

vitterlig er, at Joen Pedersøn i Veddum advarede alle eyere paa Allnis Kierkegaard, at sandemænd vinde giøre tovf og markskiæl mellem Allnis, Buddum, Skelum og Veddum om onsdagen, og sandemænd giorde deris tovf om tirsdagen tilforn, og ey som de tilvarede for eyere skulde ey komme der til med deris bevisninger eller svare paa de deel, de hafde ret til. At saa gik i sandhed i alle maade, som før er skrefved, vinde vi med vore indzege hængt for dette bref. Datum, anno, die et loco ut supra.

Her ser mand, hvad byen har hedt i gamle dage, nemlig Alnis. Her næfnes 14 mænd, som har boed i Tordup, men jeg tror ikke, at byen har været saa stor. Thi der den blev flyt af dem, som bygde Harslefgaard til herregaard, og til Fruelund, som hand bygde af ny til dem, da satte hand kun 6 isterrollinger til dem. Men jeg holder for, at der er glemt et sted at sætte ibd. imellem de 14 mænds opregnelser. Da skulde nogle af dem hafve haft hiem i Als, eller en anden byes navn kand være forglemt. Her næfnis en mand af Harslefgaard, hvor af sees, at der var bøndermænd der, før den blev gjort til herregaard første gang. De 3 sidste mænd, her næfnis, har heller ingen steds hiem.

Et tingsvinde angaaende skel mellem Alls og Budum eyendom, udskeftvet efter en meget gl. copie ao. 1737.

Alle mænd dette seer eller hører læse hilse vi Jes Jensøn i Rold, herridsfoged til Hindst herrids ting, Ib Lausøn, præst og official i Ofvegaard, Jes Mortensøn i Hoftved, Jes Jensøn i Stendstrup, Morthe Morthesøn i Rold, Jep Andersøn i Hørby, Jost Polsen i Kielstrup, Pier Blok i Hørby, Kjeld Nielsøn i Finderup og Tøger Jensøn i Stendstrup kierlig med Gud og kundgiør med dette mit obne bref aar efter Guds byrd 1512, torsdagen som var St. Olavereg dag, at da var skiked for os og andre dannemænd paa Hindstherids ting hæderlig mand hr. Jens Jensøn, præst og capelan til Aals kirke, hvilke der louligen esked, fik og fremlade et fuldt tingsvinde af 8te uvillige, beskedne dannemænd, som er Jens Simonsen i Nysum, Pier Jensøn i Qvintorp, Mikkell Vinter i Hesselholdt, Biørn i Døstrup, Kjeld Nielsøn i Finderup, Poll Nielsøn i Rold, Kjeld Nielsøn i Ofve, Jens Dall i Basbøll.

Disse fornævnte dannemænd eendrægteligen vonde og sande paa deris gode tro og rette sanden, at dennem fuld vitterligt er, di soge og hørde samme dag paa forneftte herridsting inden alle 4re stokke for tingsdom og rette, at sandemænd i Hindst herred kundgiorde deris tovf, som hr. Ibb Lausøn, præst og official i Ofvegaard hafde dennem loflig tilkrefde mellem Alls mark, Helberskou og Tordup som markerne er sammen imellem deris

fornefnfte marker og Budum mark til markskiel, og kundgiorde de deris tovf, som de giorde tretten aar tilforn.

Først paa en steen, som staar sønden og østen ved en gierde ende, og saa nør ad til en grimet jeeg og en steen, som staar i vester ende i Elkier, og saa øster ad Elkier til en grimet bøg, og saa øster ad til en anden grimet bøg, og saa øster ad til en steen, staar i en hol bek, og nør paa ad den bek og den røde til et gammelt dige, som en steen staar i øster ende af samme dige, og saa vester ad med samme dige saa langt det gaar vester paa, og saa at 2de steene lige vester for diged og grimed bøg hos synden ud mod bøge sinen og norden om Budum maa. Og saa vester ad giennem Laun kier til Skeelom markskiel vedtager, fremdelis paa synder side ved Budum mark saa som det dige kommer synden ved Jeegvaad, øster med det dige 3de steene staar paa, og saa til en steen former sagd, som staar synden og østen ved en gierde ende, hvilken gierde som udløber synden og østen for Budum.

At de saa kundgiorde og udviste deris tovf, som de giorde 13 aar tilforn til rette markskiel imellem fornæfnfte Budum. Til vidnesbyrd lader vi henge vore indzegle neden paa dette vort aabne bref. Datum, anno et loco ut supra.

Den første steen, de gik til, var ved det sydøst hørne på Buddum mark ved Alls eng, og saa nør paa mellem Budum mark og Nymark til Kiellingbroen ved Cristen Hansøns, hvor Elkiered begyndtist, og saa øster paa mellem Budum have og samme Elkier den huule bek, som den østerste steen blef sat i. Nu nør paa ad samme huule bek til et gammelt dige og saa øster paa med samme dige saa langt, som det strækker sig . . . det her gaar igiennem Lavnkier etc. og til Skeelum grund. Nu fra Skeelum grund og øster paa hen mod Kopperstien over Kenig Jeegvaadet; det er det vaad, som gaar ofver strømmen vester for bromandens mark.

Et andet tingsvinde, ogsaa det Alls og Budum eyendomme angaaende. Efter en gl. copie ligeledis udskrefven ao. 1737.

Alle mænd, der dette bref seer eller hører læse, hilse vi Jens Jensøn i Rold, foged til Hindstedherrids ting, Jens Simonsen, Las Frandtson i Hedselholdt, Jens Jensøn i Stendstrup, Tøger Jensøn og Niels Blaa med dette vort obne bref aar efter Guds byrd 1531 den torsdag nest efter St. Olufs dag paa fornefnfte ting var skiked velbyrdige mand Jens Tygesøn til Visborg. Hand esked og fik et fuldt tingsvinde af 8te dannemænd, som var Tøger Jensøn i Stendstrup, Per Tøgersøn i Raastrup, Las Ouverbo, Jens Povelsøn i Kielstrup, Moust Nielsøn og Jep Lauritsøn i Røkkendal, Volle

Ibsøn i Hørbye og Jens Lauridsøn i Skouboe.

Disse fornefnte 8te dannemænd alle eendrægteligen vunde paa deris gode tro og rette sanden, at de saae og hørde den samme dag paa fornefnte ting 12 eyersmænd for dennem stande, som louligen var tagen af tinge og tilfandis at giøre ret skiel udimellem Budum rette eendeel skou og alle lods eyere udi Alls sogn, mark, eng og skou.

Item satte vi først en steen og grimet en elle derhos en røde gang liger af refgravene, og saa vester til en liden bækkegang, som vi grimet en bøg og satte en steen hos, og saa vester ud til Skelkier efter fra den samme steen, som vi satte lige af refgravene, og saa øster saa langt som skoven ganger som allmindelig eng vej. Synden ad til den dige, som liger norden ved Nørbud skou, som Bøjesøns lofhefd paa liuder, og saa vester hen til som vi grimet een eeg og satte en steen hos. Derfra og saa vester ad til en veilested, som vi grimet en anden eeg og satte en steen hos, og saa ud til Skelkier og skou og nær op ad Skelkier, som de 2de gamle sandemænds brevve paa liuder, til Vor frues eendeel undtagen den deel derudi mellem er, svorde samme 12 egers mænd med rette egere til ald byrd udi Alls den rette eenmærkeskou, der de 12 mænd saa kundgiorde for os, det vinder vi med vore signeet. Datum ut supra.

I dette brev nefnes ingen af Alls eller nogen anden by her i sogned. Dog tror jeg, at de tvende sidste tinghører, som nefnis her i, nemlig Tøger Jensøn og Niels Blok, har været af Alls. Thi der staar ikke, hvor de har boed, men er forglemt af den, der har skrefvet samme copie. Thi her nefnis Niels Blok i Als i et andet brev her efter, datered samme aar.

Det er ellers merkelig, at Alls nefnis her i dette brev, som den nefnis eller skrives endnu, og dog i næste brev, som er 33 aar yngre, kaldis Alns allevegne. Jeg holder for at den, som har skrefve den copie, som jeg skref dette efter, har forandred nafnet og nefned den, som den blef kaldt i hands tid.

Dette brev er ellers et skiel-brev, som gjør skiel runt omkring Bønderskoven og Møggelholt. Men et meget slet skielbrev om det skulde brugis nu og mand vidste ingen anden skiel end mand skulde finde efter det, thi her talis ikke om flere end 4re steen omkring den gandske eyendom, men vel en deel træer, som er grimede eller hug skiel paa, som lenge siden ere borte.

- A. Refgravene, hvor de satte den første steen, kaldtis da som nu. Den røde der hos er den slemme siig imellem Haslevgaards heede og Møggelholdt grund.

- B. Den bekkegang er vaadet ved Refengsgierdet, som er Brunvad-sigen.
- C. Er fra Refgravene og øster med sigen, som løber imellem Haslefgaard heede og Knøtengen til Aalstok aggree.
- D. Er der fra sønder hen af Præstens eng til Tøre Krogs jordnet.
- E. Er vester paa med grøften til Skiel kieret.
- F. Den vejle-sted er strømmen.
- G. Hvor langt skiellet gik vester for strømmen til det gik nær paa, ved Gud. Ellers har jeg aldrig hørt, at strømmen gjorde visst skiel mellem Bønder skoven og Skielum kier.

PRÆSTER OG DEGNE

Beskrivelse om de præster, som har været her i Alls, saa mange som kand vides og læsis om.

Ao. 1473 var hr. Knud Lauridsøn sognepræst her i Alnis.

Ao. 1512 var hr. Jens Jensøn præst og capelan til Als kirke.

Imod enden af pavedømmet var her i Alls en præst heede Povel, som er den første præst, gemeen mand har vist af at sige. Samme præst sigis at have været en sortekunstner. Ibland anden hands bedrifter sigis, at hand en gang gik paa gaden, hvor nogle unge karle spillede kegler. Een af dem kastede med een klode og ramte uforvarendes præstens ene been, thi hand hafde ømme beene. Præsten blef meget vred og lovede karlen, at hand snart skulde komme til at svie saa stærkt, som hands been svie nu, hvilked og strax efter skeede, at karlen blef meged elendig saa som een, der var forgiort.

Hand hafde en søn heed Niels Povelsøn, hand hafde været tit at besøge en gl. kone, som holdtist for at være en troldkone, og ikke rettere vidis end hun jo siden blef brændt, samme kone heede Anna Stokholms. En aften var hand hos hende, da hørde hand hundene gø i gaarden. Da sagde hand: Nu gøer Povel Sørensons hund, nu vil jeg ud at slaas med Ulifandt, hvilked var en gammel qvinde saa kaldet, som var bleven død, hvis spøgelse spøgede stedse om aftenen, som kunde fornemmis, naar hundene gøede. Men hand slogist saa tit med spøgelsit, at hand ikke lefde længe der efter, men fik en gruelig helsot, saa at mange maatte ligge paa ham og holde ham, før hand døde.

Forbemeldte præstes enke boede efter præstens død i en stor gaard der som Jens Eriksøn nu boer, hvilke gaard og meged store isteroling, præsten hafde ladet bygge til hende, før hand døde. Noget af nedderparten af samme isteroling staar endnu, men meged lavere end den var af første begyndelse. Samme isteroling var bygt af lutter eenløbben eege tømmer, 2de af samme bielke, som da var 12 alen lange, kiøbte jeg i 1708, som ligger i vore stuer.

Endnu en historie sigis om samme præst, at hand engang tillige

med en anden mand af byen gik i engen, da gik 2de storke hos dem og spadserede, som tit skee. Da sagde præsten til manden, at hand vilde væge med ham, at samme storke skulde følge dem til byen, hvilked og skeede. Berørte hr. Povel gik omkring og viede madden, som skulde spisis om juleaften, og overstængte det med en børste. Degnen paa den tid heede Jacob, hand stod inden til døren og sagde amen. Og skulde der liggis urter i de varme kobbergryder, saa længe de lugtede, maatte der ikke ædes af maden.

Efter hr. Povel skal en præst væred her i Alls, som heed hr. Christen, hand var eller kom her, der reformadzen skeede. Hand hafde nok at bestille med meenigheden, før hand fik dem omvendte fra den papistiske vildfarelse, som saa stærkt var rodfæst i dem, hand afskaffede deris salterbaande eller paternoster baande, bød dem at æde kiød og flæsk i fasten, ja kogede heele fade fulde og gaf sognefolkene at æde af, naar de kom til ham. Før hands tid hafde de et billede, som de kaldte Øbind eller Øvind, som de daglig gik til og gived deris bønner til. Samme billede stod i et huus nordist i byen, som Christen Skreder nu boer, hvor degnen paa den tid skal have boed. Der tæt vesten for stod præstegaarden i forrige tider paa den plads som de huuse nu staar, som hører præsten til.

Samme præst blef ikke hos dem til hands dødsdag, men blef kaldet til Aalborg, hvor borgerskabet hafde lou at udvælge dem en præst paa landet, hvor de vilde. Og da hand gjorde den sidste prædiken for dem i kirken, da græd menigheden overmaade stærkt for de skulde af med ham. Da sagde hand grædende af prædikestolen til dem, dersom hand hafde vist, at hans faar skulde hafve haft saa stor kierlighed til ham, da vilde han hellere ladet sit lif, før hand skulde hafe draget fra dem. Hand skref dem tit til, siden hand kom til Aalborg, formentlig har det vel væred om deris christendoms sager, eftersom hand var den første, som omvendte dem fra den gamle papistiske vildfarelse. Iblandt andet skref hand dem til her i byen engang, at de skulde ikke ophugge eller øde det stykke skou, som nu kaldis Gammel Baadskier eller Harskov, for deris creatur skyld, som kunde der saa nær ved byen gaae i ly i ont væir. (*Hr. Christen Staphensen, født i Varde 1532, student fra Ribe, blev efter et par år ved universitetet rektor i Varberg. Efter teologisk embedseksamen blev han huslærer på Overgaard for Jørgen Lykkes børn i 5 år, hvorfra han kom til Als – hvortil Jørgen Lykke havde kaldsret – som sognepræst. Efter 10 år i Als blev hr. Christen kaldet til præst for Budolfi menighed i Aalborg i 1573 og røgtede embedet til sin død i 1599. I hele sin embedstid i Aalborg førte hr. Christen en årbog over, hvad han anså for vigtige hændelser, og den blev efter hans død*

fortsat af vendsysselske kaldsbrødre helt til 1697. Årbogen er udgivet af V. A. Secher, trykt i Jyske Samlinger V. s. 68–91. U.a.)

Men hvor længe samme præst har været her, før hand kom til Aalborg, ved mand ikke. Det er troligt, at hand ikke saa hastig efter reformationen er kommen her fra, efter som der sigis, at hand fik gandske meenigheden omvendte og ofvertalt til at aflæge deris paternoster-baande, undtagen een gammel kone, som hand aldrig kunde tvinge, hvilket ikke kunde skee i faae aar, thi ellers slaaer voris gisning fejl i henseende til, at mand veed ikke af nogen anden præst efter ham at været kommen end hr. Mads Christensøn, som kaldis Gammel hr. Mads, som sigis at været kommen fra Harsyssel. En gammel mand har sagt mig, at hand var fød her i byen i den før omtalte gaard, som hr. Povel lod bygge til hands kone eller, som nogle siger, hands daatter, hvilked gaard skulde have været præstegaard nogen, maaske paa den tid, da den gamle præstegaard var nogle gange afbrændt, som stod nord i byen, og før den præstegaard blef bygt paa et boels eyendom, men hvem er uvist.

Samme præst var en meged gl. mand, der hand døde ungefær det aar 1604, og var præst her i mange aar, hand kunde ikke på det sidste see og læse evangelium i kirken, men hand hafde en daatter, som læste den for meenigheden. Men den samme hr. Mads skal hafve været præst her fra fornæfnte hr. Christens tid og ingen anden imellem, det meenis vel at være umulig, med mindre hr. Christen har været her dis længere efter reformatzen. Lad nu være, at hr. Christen har været her i 16 aar, som da kunde være det aar 1553, og hr. Mads døde det aar ved pas 1604, saa skulde hr. Mads hafve været præst her 50 aar, hvilke dog ikke kunde være umulig, thi saa lang en tid har man vel hørd tilforn, at en præst har leved.

En degn har jeg kiendt her i byen, som var degn i 52 aar, nafnlig Niels Degn. Dog kand det vel være, at der har været en præst eller flere imellem, som ingen ved af at sige, som i den lange ved 200 aars tid kand være forglemt.

Forbemeldte hr. Mads var ikke velhafvende, hand hafde mange børn. Ingen blef holdt til bogen af dem, een deel af dem sigis at have været skiødisløse. En af sønnerne blef en bondemand nafnlig Christen Madsøn, som boede her i Alls allerøsterst og nordøst i byen, der som Rasmus Madsøn nu boer, hand var en smuk skikkelig mand, hands børn lefer her endnu.

En søn blef ihiel slagen her i byen ved Gardkilde, hvor strax ved var et kiær der som liden Søren Christens søn nu boer. Præstekonens broder nafnlig Jørgen Krammer var aarsag til hands død, hvor for hand maatte rømme til Norige. Samme præstekone skal

have været præstens anden eller 3die hustrue og var stifmoder til den søn, som blev ihielslagen, hindis broder, fornævnte Jørgen Krammer, hafde had til ham, hvor efter hand slog ham ihjel. En karl af Hilberskou var og med, der hand blev ihielslagen, men var ikke skyldig i hands død, maatte dog rømme til Helsingør, hand kom omsider tilbage igien efter hand hafde lært hiulmager haandværk, mens hand var borte, og boede i Helberskou. Hand kom hiem med en finlandske kone, som hand hafde faaet til egte paa reise. Samme karl heede Christen Ibsøn og var Niels Hjulmands i Helberskous far fader og min farmoders farbroder. Min farmoders far heede Peder Ibsøn.

I fornævnte hr. Mads Christensøns tiid graserede pesten her i byen saavel som andre steder, mange gaarde blev ikke et menneske lefvende. I den gaard, som Anders Nielsen nu bor i, døde hvert menneske ud af, og den gaard næst ved, som Peder Bæk bor i, døde ingen af. Naar pestdragerne, eller de som førde de døde til kirken, begyndte vesterst i byen at læsse de døde paa og forfuldt saa gaden langs op, saa kunde hestene ikke drage dem paa det sidste, da de komme imod kirken. En liden dreng, som var eniste ofverblefven i den gaard næst østen til, som proustinden boer, raabte ud af vinduet til dem, som kiørte i gaaden med de døde paa, at de skulde tage hands fader og moder paa, som laa døde inde hos ham, saa vilde hand gifve dem et bistade, som stod uden for vinduet, men det kunde ikke skee denne gang. Samme dreng lefde og blev en gammel mand og boede samme sted, hand heede Jens Jensøn, hands søn Anders Jensøn boede siden paa samme sted og døde i min tid.

I Fruelund blev ikke uden 2 mennesker lefvende en karl og en pige, som siden bedrog hverandre. Naar denne pest graserede, ved mand ikke til visse. Vel var der stor pæst i Danmark 1583 og særdelis i Kiøbenhafn, hvor der samme aar døde 9000 mennesker, i Helsingør 1200, men da var den ikke kommen her til byen, thi her var ikke een øde gaard det aar, som rebebrefuet paa bymarken giver til kiende, som blev tagen samme aar. Men ved pas aar 1588 var pest i Gierløfherred som der sigis, paa hvilken tid den vel og har har været her. Hand døde ao. 1604 ved pas.

Efter den hr. Mads Christensøn er en præst kommen til sogned, nefnes hr. Lars Mariager, men hand var ikke længere end en $1\frac{1}{2}$ aars tid, hand var ugift. Den gamle tafle, som henger i kirken over funten, er opreist ofver ham, hvorpaa hands epithafium var skrifved, men er nu ukiendelig, den hængde først paa muren paa det sted, som den store nordre tafle nu henger, men blev flyt da hr. Mads Mortensøn lod bepryde og opsætte samme tafle, hand døde 1606. Efter hr. Laurs kom hr. Morten Madsøn

Hvas, en fogeds søn af Lesøe, hand døde 1623 og var præst her i 17 aar. Da menigheden kaldte ham, som den tid var brugelig, da skal hand have loved dem noget, som hand siden, der hand var præst, ikke vilde holde, hvorofver de blef vrede og sagde, at hands børnebørn kom til at betale det. Hand svarede dem og sagde, at var der saa lang tid, saa var der ingen nød. Men hvad det var, hand lofvede dem, det ved jeg ikke uden det jo var, at hand skulde egte hr. Mads Christensøns enke nafnlig Valdborg, som dog siden blef gift her i byen og fik en bondemand nafnlig Erik Nielsøn, boede som Anders Nielsøn boede og var hands farfader. Hun aflede en daatter med samme Erik Nielsøn, som var moder til de Trudsener nær i sogned, men jeg har ikke hørt, at hun havde børn med præsten. Den spaadom, som sogne-mændene spaaede præsten hr. Morten, blef muelige sanden, thi hands børnebørn, en dreng og 3 piger, blef ulykkelige og dem næsten alle 4, som siden skal forklarís.

Hr. Morten og hands hustruer ligger begravet udenfor den nordre sacristi-dør i et begravelse paa den tid, som var intet større end til 2 liig, der ligger en 6-kandtet steen over dem. Hun fik siden efter hr. Mortens død til egte hr. Christen Pedersøn Tissing, som og i lige maade var præst her i 17 aar, men havde ingen børn med ham. I hans tid blef laden i Østergaarden bygt, som var 1633, paa Mariagers Closters bønders agger jord, nu Hafnøe bønder. Hand skref gaardene her i byen en grandbog, hvor efter nu en ny bog er uddragen, hand døde ao. 1640. Hand tog hands tjenist karl til sin degn nafnlig Niels Jensøn, som var degn her fra 1630 til 1684 i 52 aar. I hr. Mortens tid blef kirke misse offer eller mikkelsdags offer allerførst begyndt med til hands folke-løn.

Efter hr. Christen Tissings død blef ao. 16. . hands stífsøn hr. Mads Mortensøn præst her i Alls, var her i 34 aar, hand havde med hands første hustru Maren Christiansdaatter Knaber, som var hr. Christen Knabers daatter af Bælum, 4 børn. Een søn heede Morten og 3 døtre, som var Else, Birgit og Anna Madsdøtre, som alle 3 fik forpagtere og fogder og blef paa det sidste forarmede, særdelis den sidste, som blef gift efter faderens død. Anna hun fik en tyran, som havde været foged og siden, der hun fik ham, blefve skoleholder, de maatte paa det sidste begge to gaae at tige.

Samme Morten var student, men slog sig til drukenskab og løsaagtighed, blef soldat og døde i elendighed, og blef saaledis sanden, som bønderne spaaede deris farfader hr. Morten, som før her er omtalt. Jeg har i min være et brev in original, som hands fader hr. Mads skref ham til til degnens her i byen, hvor

hand stedse holdt slaberaedz. Et meget ynkeligt brev, naar at mand læser det, som var det sidste aar hand lefvede. Hands anden hustru var Kirsten Sørensdatter fra Vive, som var ikke hos ham uden et aarstid eller 2, hun levede mange aar efter ham og boede paa det sidste i Vive og fik pension af kaldet til hun døde. Hand var præst og proust her i 34 aar til ao. 1674 den 11. juni, da hand blef begravet.

For liigprædiken, som hand gjorde, begiærde hand intet, men enhver efter deris tykke ofrede ham det, som de vilde gived paa altered i kirken næste høytid der efter. Siden opkom den skik med at accordere forud og betale med det samme. Hand var en berømmelig mand og meged vel begaved baade for altered og i prædikestolen. Hand var og i hands lefned smuk putzerlig, hand gjorde sig meged gemeen med en velagtbar smid her i byen, som heede Hands Smid, som var meged putzerlig, saa de gjorde hverandre mange lystige puds. Hand gik tidt til smidden ad smidien for tidsfordrif og ellers naar hand hafde noged self at fly ham at giøre. Ibland andre pudser, som de gjorde hverandre, var dette: En gang tog smidden et par vanter, der var præstens, og kastede dem paa ilden saa de blef opbrændt. Præsten tog det for got, men trugte nok at ville hefne det, som hand ogsaa gjorde. Noked derefter kom præsten gaaende omkring smiddien og fornam, at smidden ikke var i smiddien, men nyligen med andre gaaed af smiddien. Præsten gaar ned ad smiddien og tager en god deel kull og ligger paa ilden, derefter tager hand alle de hamre, som var udi smiddien alle slags, som hafde træ-skafter, dem ligger hand paa ilden og vender skafterne ind ad ilden, giver sig saa til at blæse til saa længe alle skafterne var i brand, forføyer sig saa af smidien, da smiden kom ud, da hafde hand ingen slags værktøj, som jo skafterne var opbrændte af, maatte saa lade giøre nye skafter til alt hands tøy, før hand kunde bruge det igien.

De gjorde en contract med hverandre, dersom smiden døde først, da skulde præsten prædike ofver ham for intet, som hand vel og gjorde, thi smiden døde først, dog begge et aar. Men hvad smiden hafde love at skulle giøre, om hand hafde ofverlefved præsten, det ved jeg ikke. Smiden døde den 27. aprilis 1674 og præsten den 11. juni samme aar, som var 6 uger efter.

Naar samme præst gik ad marken om sommeren til hands folk enten i høbiering eller om høsten, og hand fandt dem at ligge og hvile sig, da gik hand ikke til dem, men lod dem ligge og talede intet til dem. Hand lod opsætte og bepryde den nordre tafle i kirken, som hands fader hr. Morten Madsen hafde ladet giøre, og stod den nederst i kirken uopsat og umaled i 17 aar, saa længe hands stiffader hr. Christen Tissing var præst her. Der

sigis, at hand skal have været meged klog med at tvinge Fanden, som flyde ham nok at bestille, naar hand reiste om natten, stridede samme mod præsten mange gange, men præsten lærde ham at skikke sig.

Ellers hafde hand ogsaa i alderdommen stor harme og fortræd og hiertesorg for hands børns skyld, som nær har lagd ham i hands graf, som hand spaae sig self i et brev til hands egen søn, som før er omtalt, hvilked brev jeg ikke kand forbigaa, jeg skal her indføre saaliudende:

Kiære søn.

Jeg kand ikke undtlade formidelst den omsorg, jeg efter faderlig skyldighed haver og drager for din velfærdt, hvilked jeg vel seer vil periclibere, dersom du dit lefned og omgivelse skulde saa længe continuere, som du langer an med. Thi jeg kand ikke føre det ofver min samvittighed, jeg jo maa vare dig ad din skade, at jeg for Gud og Verden kand være undskyldt, om du det ellers i saa god mening vil optage som det forestilles. Thi naar har du hørt, at det har gaaed de børn vel, som foragte deris forældre, er dennem ulydige, gienstridige, ugudelige, ja saa aldeles tyrannisk, at de drager uden ald billig aarsag baade kaarde og kniff til dem. Skriftens exempel kand ikke være dig ukundbart, at du jo vel ved at ham, der bespottede sin fader, blef forbandet. Absalon, der drog sværd imod sin fader, jammerlig omkom. Den forlaarne søn vilde ikke lyde sin fader, blef straffed med foragt, nøgenhed og hunger. Gud bevare dig fra saadanne og andre farlige ulykker. Vil du sige, jeg har ladet dig lide nød i Kiøbenhafn, da vil jeg spørge dig ad, om jeg ikke sende dig over med gode klæder ulden og linned, med seng og fetaille, med 20 rd. rede penge. Siden skikkede din moder dig understundum baade kost og penge. Jeg skikkede dig self eengang 7 rd., eengang i et brev 1 rd., jeg betalte Niels Madsøn i Helberskou eengang 12 dl., en skipper 8 dl. foruden hvad du endnu staar til rest med der over, hvilket du vedst bedre hvor meged er end jeg.

Vilde du nu self sumere, hvad klæder og kost, seng og penge, du haver bekommed ringere end et aar, da skulde det været din egen spot, at du vilde tale om, at du har lidt nød. Hvad kunde den fattige fader svare til, at hands forlaarne søn fordøiede udi en hast det, hand kunde opholde sig med i mange aar.

Sandelig jeg angrer mig, naar jeg seer andre folk at bekomme ære og glæde af deris børn ved ringe bekostning. Og jeg har spendered min middel paa mine børn og lefver self i giæld og bekymring, haver hverken ære eller glæde eller ringeste tak der for, men vrede og foragt baade af den eene og de andre; ville

ikke betænke, jeg kand ikke myndte, ikke tigge, ikke stæle, ikke bekomme til laans, men ere saa sindede som exequeret over den fattige bonde og begiære af hannem umulige ting. At jeg forskaffer dig iddelige haandpenge at fordrikke, har jeg saa lidet raad til, som du har fornødenhed til. Din nødtørftighed kan du have saa god som jeg self, men at jeg skulde holde en aaben kiælder for degnens parti fordi du kand holde din slaberads, det agter jeg ikke at giøre. Det var dig bedre, du holdte dig til din bog og omgikkess med din fader; jeg er ikke endnu saa grove, at dersom du vilde conferere med mig om, hvad du læste, du jo kunde finde hos mig saa stor opbyggelse som hos degnen. Fortænk ikke, at jeg trykker noget paa bylden, jeg vil ikke bære Eliæ synd, som styrte sin hals itu, fordi hand ikke straffede sine sønners ulemper, men jeg vilde gierne leve og døe med en god samvitighed.

Du refst dine ærmer op i Aalborg og kaldte det klude. Jeg gaar daglig i een, som jeg haver haft i en halv snes aar, jeg holder hende ikke endnu for klude, hun skal tiene mig en half eller heelt aars tid, saa bliver det eleve, i den sted du ikke har baared din et helt aar. Min kone, for jeg tør ikke sige din moder, sad paa færde at gaae ud og skaffe dig deds fornødenhed, da du foer af sted, og kom saa mild igien med stor beskedenhed og skikkelighed for fremmed folks øyen. Dersom jeg panketerede og braskede self eller min kone og lod Eder miste, da maatte I klage. Nu fik jeg ikke saa meged i Aalborg, jeg kunde binde om en finger, hun ikke heller uden et par haandsker for sin egen penge. Hvis offerpenge, jeg hafde sanket, betalde jeg til Jens Himmerig i Talkes boed og Lars Eskesøn, som ikke kunde længer staa, hvor jeg og kiøbte 2 pd. jærn og 1 fiering tiere til gaards fornødenhed, veed jeg ikke, hvor de løb hen. Du skieldede min kone i Aalborg, at hun forførde dig for mig. Har hun gjort det med ord eller gierning mod nogen af mine børn, saa er jeg ikke et Guds barn, mig til vrede og eder til skade, men vilde hellere dølge for mig, om noget patzerede, som kunde give mig harme. Og hvad har nogen behof at forføre den, som forfører sig self og lader sig forføre.

Din arvepart anlangende skal du bekomme og vorde dig følgagtig lefvendes og dødt bekomme til hænde skiftebref, som kand udvise, hvorudi det bestaae, hvilket jeg ikke kunde skaffe til veje for penge mangel, førend nu jeg kiøbte det i Aalborg papir der til.

Din søsters guldkiaede har jeg sat ud for 30 dl. til fornødenhed. Inaar jeg kand den igien indløse, at den ikke skal gaa bort for half værd. Naar du agter at reise, saa lad os det vide, thi dine

tanker er mig forborgen, saa vil vi gjerne gjøre ald den befordring, som vi kand for vreden være undskyldt udi.

Men det er min største frygt, at du af ont selskab skal forraades og forføres og i drukkenskab komme i ulykke, thi hvad kand jeg andet end saa befrygte, eftersom du i min egen nærværelse undseer dig ikke for at gjøre som alle retsindige maatte forundre og hafve afskye at see paa. Det ligger mig i min graf at mine børn, som jeg extinueret mig for og sat mig yderlig ud for, conspirerer imod mig og paafører mig banghed og hiertesorg. Men Gud skal være dommeren imellem mig og dem. Dog Gud forlade dem og forløs mig, saa bliver de agtit for mig og jeg for ald Verdens fortræd og onde.

Betænk nu self, om du ikke self har gived aarsag til dette skrifvelse, hvilked jeg ikke uden veemodighed har skrifved, som kaldis endnu saa længe det dig behager

din fader
Mads Mortensøn.

Ao. 1739 fortalde Jens Christensøn i Hurup mig, at hand kunde huske, at hr. Mads Mortensøn her i Alls gjorde bröllop med hands daatter Mette Madsdaatter, som fik Søren Jensøn, forpagter paa Ofvergaard, og fuldte hand hende self og hands søn Morten Madsøn, der hun stod brud, og hafde hver af dennem en kaarde ved siden. Lige den samme dag, som var i aaret 1669, kom alter klædet, som endnu ligger paa altered 1739, allerførst paa altered at ligge som det var ny og blef syed omkring altered af Jep Skreeder her af byen, som var Niels Skreeders her i byen nu boendes farfader. Og blef det sagt same tid, at præsten fornæfnte hr. Mads hafde gived samme alter klæde til kirken, men var det saa i sandhed, det viste forbemeldte Jens Christensøn ikke. Ellers er det vist, at alter klæderne nær ved samme tider, som min sl. fader har fortald mig, blef staalet af kirken, og blef da den store aaben laas gjort af Hans Smid i Alls, som sider paa kirke døren endnu tilforn. Var og ofte tilforn paa kirkedøren en stor laas af træe udvortis, saadanne laase findis endnu paa mange kirkedøre saa som Skeelund kirke dør etc. Forberørte Hans Smid var Lauvs Munkis konis fader her i byen, som endnu lefver, hand døde ao. 1674, samme aar som præsten hr. Mads Mortensøn.

Efter denne sl. mand døde kom her til sogned hr. Niels Kal, som var borgmester og tolders Johan Kals søn af Mariager. Og givede hand her i kirken hands første prædiken efter at hand var vied den 23. augustus, som var den 10. søndag efter trintatis evangelium: Jesus græd over Jerusalem, som var aar 1674. Hand fik til

egte Else Calov, borgmester Daniel Calovs daatter af Aalborg, hand afledede med hende 4 børn, 2 sønner Johannis og Daniel, hvilke blef præster bege, hr. Johannis i Skeelund strax før faderens død og hr. Daniel i Simested, Hvilsom og Hvam nogle aar efter hands død. Tvende døtre Mætte og Margrete, Mætte blef og fik hr. Otto, Margrete fik hr. Niels Knabe i Gierlev. Ingen af disse 4 børn lefvede ret længe.

Samme præst lod bygge den heele længe stuehuus, som gaar i synder og nør, og lod bryde en deel ned af det stuehuus, som gaar i øster ud til haven. Hand var en myndig mand og vel estimeret af alle, var særdelis meged god mod fattige folk. Hand døde 1702 st. Olufs dag og ligger begravet strax norden til chordøren under en steen, var her i 28 aar.

Efter hands død kom her til kaldet hr. Otto Printzler, som var prousten hr. Jens Printzlers søn af Tørslef, hand fik til egte, som forhen er omtald, hr. Niels Kals daatter Mætte, de hafde ingen børn. Hand blef strax efter at hand var kommen her svag, som varede til hands død, hand gjorde ikkun den første prædiken her med got helbred. Hand lod bygge det nordøstre huus og halfparten af det vesterste i præstegaarden, som nu staar.

Hand var den første præst, der fik meenigheden til at gaa igiennem sacristiet, naar de ofrede i kirken. Hr. Niels kunde ikke faae dem dertil, skjønt hand ved general Arentstorp tilladelse lod gjøre den synderst dør til sacristiet for dets sammes skyld saavel som ogsaa de to trapper til pulpituret, som nu staar. Tilforn var kun een trappe dertil, som var neder i taarnet.

Hr. Otto døde den 25. augustus, som var anden dagen Bartholomei dag 1708, og blef begravet midt i altergulved i det gammel begravelse, som hr. Mads Hvas hafde ladet gjøre, hvorudi hand og hands første hustrue blef begravet, men der siden blef forfaldet med lugen. Da lod frue Rumohr opfylde det gandske med jord og aabnede kisterne, opfyldte dem med jord. I dette med jord opfyldte begravelse blef hr. Otto begravet først, laa saa der i 22 aar, da heede det sig, at sl. hr. Johans daatter nafnlig Elisabeth Catrine, som da var ungefær 20 aar gammel, ved døden afgik, som var en 14 dags tid efter at den gamle præstes enke Else Calov, sl. hr. Nielsis efterleverske og saa var ved døden afgaaed. Da anholdt velbemeldte hr. Johan hos etaz raad Arentzdorf om, at hand maatte faa lov til at rense samme gamle begravelse og gjøre det til rette, at hand og hands kone og børn kunde beholde det til deres begravelse, som hand og fik lou til, og blef saa rensed. Jorden og de gamle been af kirken udbaared undtagen sl. hr. Ottos been, som bleve samlede og nu sat under sl. hr. Nielsis steen, som samme tid blef opløft og 3 børns kister

optagne, som var hr. Johans børn, som nogle aar tilforn vare døde og hafde staae i altergulved til for 14 dage tilforn, da de tillige med sl. hr. Nielsis enke bleve under bemeldte steen nedsat, og blef begravelsit fornyet med luger og loft, thi murene skade intet, men var lige saa friske som de var af første tid, da de bleve opsat ved sl. hr. Mads. Saa blefve de 4 sødskendeliig nedsat i det ny begravelse paa een tiid.

Efter velbenævnte hr. Ottos død, som var præst her i 6 aar, kom her til kaldet hr. Johann Kuur, som var seigneur Hendrik Koppral søn i Randers, hand hafde til egte sl. hr. Niels Knabes proustens daatter i Gierløf og hafde med hende 11 børn, af hvilke de ofverskrefne ere længe siden døde. 2 var præster i Vendsyssel, som var hr. Henrik og hr. Niels. Før denne præstes tiid var offering her i sogned paa høytidsdagene meged ringe imod det i hver tiide og endnu er. Ingen bondemand eller kone gaf mere en offer dag end 2 sk. og mange ikkun een sk. og faae ofrede om mikkesdagen. I den sted at ingen, enten egtefolk, tjenestefolk eller børn, ofre ringere nu end 4 skilling og mange derover. Aarsager dertil var meest, at hand overtaledede meenigheden med gode løfter, at de tilstode hannem at ofre i seddeler, som hand gaf enhver, hvori hand kunde see, hvad enhver gav, saa ingen som tilforn kunde forbigaaes enten mikkesdagen eller andre høytidsdage. Eendeel aarsag dertil var den langvarige krig, som indfalte i hands tid, hvorofver hand blef saavel som andre besværede med store skatter og udgifter. Thi bad hand meenigheden næsten enhver i særdelished, at de vilde hielpe ham med offer det meste de kunde afsted komme, saa længe krigen varede, som de fleste og gjorde, hvilken offer de dog bleve ved at ofre baade udi freds- og feide tiid og endnu til denne dag lige saa. Ibland andre løfter, som hand lovede dem var, at de skulde beholde deres tiende ligesom tilforn i penge eller korn foruden at tælle.

Jeg har et gl. bref, som hr. Niels skref biskop Søren Glud til ao. 1689, som eendeel deraf saa lyder:

Anlangendes den forordning om geistlighedens conservation, da ved jeg ikke noged hidindtil her til steddets at besværg mig over, saa som jeg ingen gl. breve og documenter har fundet for mig, hvoraf jeg kunde have nogen oplysning uden det alleeneste at offeret her til steedet paa de 3 store høytider er gandske ringe, saa jeg troer, at der findis ingen præst udi det gandske stift, der faaer ringere offer end jeg her til stedet, thi paa een høytidsdag kand jeg faae ungefær 5 slette daler udi eeneste skillinger. De unge huusfolk, inderster, saa og forarmede gaards mænd, tager

jeg til takke med for Guds skyld og er dermed fornøyd. Men de som slet udebliver med deris offer og har snart ey ofred paa Herrens alter, siden jeg kom her til stedet, saa og de vel formuende, som ey vil give meere offer end de forarmede, har jeg aarsag til at klage ofver. Jeg flyer der for hen til Eders velædle Høyærværdighed, som er min bedste patron næst Gud, og beder ydmyggelig at I vel andrage dette mit klagemaal for høyere ofrighed, at jeg med andre maa noged got svar tilbage igien nyde.

Befalendes Eders Velbyrdighed med velædle familie den barmhjertige Gud og forblivende altid til døden Eders trofaste forbeder og ydmyggeligste tiener

Niels Kall.

Alls d. 15. december ao. 1689.

Hvis andet, som hand hafde skrefve til biskopen om, hafde hand gived svar paa uden paa breved undtagen dette overskrefne om offeren angaaende var inted svared paa. Det er ellers mærkelig, at hr. Niels ikke næfner her mikkesdagen, men ikkun de 3 store høytidsdage. Aarsagen hertil har vel været denne at den offer, som gaves dend dag, var paa den tid ikkun en villigheds offer og kunde ikke prætenderis mere end som enhver vilde, og stod da i deris magt enten de vilde ofre eller ikke, som ikke heller nogen gjorde uden de, som komme til kirken, dog enda ikke alle, de som var hiemme bleve inted inted ofred for. Samme mikkesdags offer eller kirkemisse offer blef begiort af hr. Morten, som bad meenigheden at de vilde give ham noged til hielp at lønne hands folk med, hvilked eendeel og saa gjorde, og stod det saa hen ungefæhr i 100 aar, indtil den i hr. Johans tid blev mærkelig forbered, saa at hvert menniske ofre nu lige saa meged i sædeler paa den dag som paa de andre høytidsdage.

Forbemeldte sl. hr. Johan Kuur var en stille og sagtmodig mand, dog derfor meged klog og forsigtig, hand føyede gierne enhver af hands sognefolk i alle mulige maader, hvorfor enhver ogsaa føyede ham igien, saa ingen kunde nægte ham noged af det, hand begjærede, saa hand dref det for dem, det ingen af hands formænd kunde drive.

Før hands tiid saavel og som før sl. hr. Ottos tiid, nemlig i hr. Nielsis tiid, da blef det gierne tilsted, at degnene maatte siunge fattiges liig til grave samt testamenter at skrive, alligevel der ikke blef holdet liigprædiken, og blefve testamenterne læst af præsten paa prædikestolen efter at prædiken var til ende, om det skeede paa en prædikens dag, at liigene bleve begravet. Men hr. Otto lagde den skik af, sagde at hvor præsten fik intet, der burde ikke heller degnen at faa noget. Den skik, som brugtes i hr.

Nielses tiid med hør tiend, blev ogsaa efter hands død aflagt, thi hand lod hvert aar ved allehelgenis tiid een af hands døtre, da de bleve saa store, og een af hands piger gaae huus fra huus og samlede i en sæk hvad brut hør, som hver bonde eller bondekone ville give dem i steden for tienden.

Hr. Johan var den første præst her i Alls, som brugte paryk. Hand døde ao. 1733 d. 25. october, hand var præst og proust her i 25 aar.

Ao. 1745 var minniker til alters paa skærtorsdag her i Alls kirke, og blev der, midlertid de blefve beværte, siungen 3 psalmer ud til enden, som var: Jesu søde huekommelse – Hielp Gud at jeg nu kunde – Hvad kand os komme til for nød – og 4de vers af den: Et trofast hierte. Aarsagen hertil det meste var, at der ikke uden 2de onsdage bleve tagne folk til alters i fasten. Iomkring de dage aar 1746 blev ofver tiden 4 salmer netop siungen til ende, og var 264 menniker til. I sogned er over 1000 communicanter.

Ao. 1695 d. 14. septbr. blev predikestolen opsat, og predikede presten hr. Niels først i den anden dagen, som var den 17. søndag efter trinitates. Samme aar kom kalk og disk til kirken.

Ao. 1688 kom her til degnekaldet hr. Laurids Toderup, var her til 1692, da var her i Alls bye efter hands beskrivelse 25 halve gaarde og 25 fj. parter. Enhver $\frac{1}{2}$ gaard gaf til degnen en skp. byg, en paaske kage, to sk. danske, 10 eg, en saltsten. Forskrefne aar nemlig 1688 døde sl. Niels Degn, som var degn her i 58 aar.

Den første præst i Skeelund, som jeg har hørt at sige af, var hr. Frantz, den anden var hr. Anders Nielsen Skøt, hand var fader til hr. Bertel i St. Brøndum. Fornævnte hr. Anders kom til Skeelund der vaabenhuusit, som staar endnu, blev bygt paa Skeelund kirke, som var ao. 1647, hand hafde en daatter heed Inger Andersdaatter, hun fik hr. Christen Hegelund, som kom næst efter. Hands anden hustrue fik hand paa Hafnøe, hun heede Elisabeth Mouritsdatter, hun fik hr. Vitus, som kom til Skeelund ao. 1671 d. 23. januarij blev hands kaldsbref datere paa Hafnøe. Hand var fød i Nautrup præstegaard i Salling ao. 1639 d. 9. junij, hands fader heede hr. Jens Andersøn, sognepræst til Nautrup, Sæbye og Viele menigheder, moderen var Maren Vitidaatter. Hand var hofmester paa Trudsholm for hr. Kield Kragb børn i 6 aar, kom derfra til Skeelund, hands stifdaatter Inger Christensdaatter fik saa hr. Johan Bølling siden. Efter hands død fik hr. Johannis Kall her fra Alls kaldet. Efter hands død kom til Skeelund hr. Edvart Londemann, efter ham hr. Envold Wagaard, som nu lever.

Hr. Frantz.

Hr. Anders Nielsen Skøt, kom i 1647, havde været rector i Mariager skole.

Hr. Christen Hegelund.

Hr. Vitus.

Hr. Johannis Bølling.

Hr. Johannis Kal.

Hr. Edvart Londeman.

Hr. Envold Wagaard.

SAGN OG DRØMME

Aar 1727 ved pas skeede det, at en mand her af Alls nafnlig Jep Bakmand og hands broder Tomas Ibsøn, som begge lefver endnu 1754, og fornæfnte Jep Bakmands kone og hendis søster Lene og en tjenestepige, som var 5 personer, de gik en dag og mejede tæt under Rafnbierg her paa marken strax efter solens nedgang, da hørde de inde i bakken en liud, som een kunde hafde slaget paa een kedel et $\frac{1}{2}$ kvarter, og da den liud holdt op, da hørde de ligesom een keddel eller gryde siude og boble en temmelig tid; dette var kun en 3 allen oven for bakken og ned.

At drømme og siuner i søfne ikke aldelis er at foragte, men er undertiden viste og sande, saa det skeer og hændes een ligesom hand drømmer, er at see af efterfølgende, som er vist og sandt.

En mand nafnlig Otto Madsøn Drejer kom fra Visborg, hvor hand fik hands gifte, for ungefær 60 aar siden og her ud til Alls, boede her nogle aar i et lidet huus, som præsten sl. Niels Kal lod bygge til ham paa øster ende af hands brede ager, som løber op mod syndersiden af den vestre part af byen. Imidlertid hand sad her i samme lille huus og arbejdede, blef Stritmølle ledig. Thi søgte hand canzelie raad Peder Bentsøn paa Hafnøe, som eyedede halfparten af møllen, i fæste. Der hand nu 1680 hafde fæst den, drømte hand en nat, at hannem tyktist, der kom en liden hvid mand gaaende ofver et saandberg til hannem og spurgte ham, om hand ikke skulde til Strit mølle, hvortil hand svarede jo. Manden siger: du skal vel faa dit brød der, men ikke din død der. Men ved Harslefgaards mølle der skal din død foraaarsages. Dermed forsvandt manden for ham og blef borte.

Denne drøm fortalte hand tit og ofte, kirte sig dog ikke synderlig derefter, eftersom det var en drøm. Det hendte sig 37 aar efter, i hvilken tid hand mange gange hafde reist omkring Harslefgaards mølle, at hand da skulde kiøre i hofreise fra møllen og til Visborg med en karl af Høstemark. Thi den part af møllen, som før var til Hafnøe, var af Peder Klein købt til Høstemarksgaard. Karlens

nafn var Niels Haanskemager, som boer nu i Visborg og var da Niels Winters forpagterens tiener paa Høstemarksgaard. Samme reise var ham meged hardt imod, thi hand kunde ingen faae at kiøre for sig, sukkede og græmmede sig saare, sagde til konen at hand ikke vilde være der i møllen længer, men vilde til en anden mølle i Vendsyssel, talde og om den fordum drøm, hand hafde haft, at hand skulde faae hands død ved Harslefgaards mølle. Hand kom da afsted med karlen, og da de kom til Harslefgaards mølle, da sad karlen med hands kaarde draget i vognen og vendte den hid og did saa at den blinkede, hvorved hestene bleve redde og tog til at løbe. Mølleren holdte paa dem det best hand kunde, indtil hand faldt for af vognen ned paa hammelen. Thi slog det ene best op med foeden og ramte ham for hands brøst eller middelgulv, at hand blef gandske saa som død. Karlen styrede vognen til Skouhuusit, efter hand fik besterne stilt, og lagde mølleren der ind, hvor hand blef om natten. Anden dagen maatte hand self, saa ilde som hand kunde, ligge sig paa mafven i vognen og lade besterne drifve saa sagt, indtil hand kom heim, laa saa 2 eller 3 dage efter, saa døde hand. Men lidt før hand slet blef død, laa hand ganske stille en liden stund, saa ingen af de hosværende viste andet end han var slet død, thi græd konen stærk. Manden vaagnede op igien og sagde, hun skulde ikke græde saa stærk, hand lefvede endnu, talede til hende og sagde: nu var den lille mand hos mig igien, som var hos mig for fiorten og tyve aar siden, da jeg skulde her hen, og sagde mig at tiden var kommen at jeg skulde vandre af verden. Og døde saa strax.

Samme Otto Møller var fød i en mølle vester op i landet. Hands fader, som og kunde dreje, jog ham som dreng ud en julleaften, og kom hand saa ikke til ham i mange aar, men drog bort hvor hand kunne, lærde drejer haandværk, rejsde derpaa i Tyskland i lang tid, saa som dette haandværk er et skenkhaandværk, som den sl. mand een gang fortalte mig. Hand var en meged god arbeider, hvilked arbeid jeg altid har brugt til modeller særdelis hands rokker, som har været de beste, jeg nogen tid har seed.

Uanset hands fader jog ham ud en juleaften, som mig er fortalt ikke af ham self, da hand var en dreng, saa tog hand dog mod faderen, der hand blef gammel og forarmed, hafde ham hos sig i Strit mølle til hand døde, saa vel som og hands første kones fader, tvende gamle mænd paa een tid, hvilke 2de ikke svar vel kunde forliges, alligevel de vare begge gamle og fattige og af lige tilstand. Saaledis har det sig med alderdommen, naar mand vorder gammel, saa blir mand og tillige mere svag og sorgfuld, som ordsproget liuder: Alderdom og svaghed de vare sødskende 2, giæstede dem sorg ad qvælde, saa vare de sydskende 3. Naar saa

disse 3 sydskende ere forsamlede hos et menniske, saa slar det aldrig fejl, at hand jo saa bliver knurevorn.

Dette maa nu være nok sagt om den sl. mand Otto Madsøn Møller hands død og endelige.

En anden historie, ligeledes om drømme, har min sl. moder Maren Espensdatter fortalt, som og er sandfærdig. Hendis moder heed Dorte Gundesdaatter, hun væfved af de gammeldags tvunden sengeklæder, hvori fugle og dyr og meged andet af adskillig farver blef væfved. Der hun døde, da fandtist ingen paa mange miile nær Svanfolk, hvor hun boede, der kunde væfve af dette slags. Og ingen af hendis pigebørn, som var 4re, hafde lært det af hende, saa som de vare unge og fra hende ude hos anden at tiene undtagen den ældste daatter, som heede Margrete, hun kunde noged dermed, men ikke fuldkommelig. Thi klagede hun sig saare og fortrød, at hun ikke hafde gived agt derpaa, men moderen lefde, at hun kunde hafde lært det, saa som dette slags klæder var allesteds brugeligt og begierlige. Hvad skee her, hun drømte en nat, at hendis moder kom til hende og lærde hende, hvorledis hun skulde bære sig ad med disse senge klæder i alle maader, og siden denne dag væfvede hun dem til sin døds dag. Hun boede i Skibsted og blef gammel, før hun døde, hendis mand heede Oluf Pedersøn, en hollandsfarer, de hafde 2 sønner Espen og Peder. Espen boede i Rebild og døde 1735 vel aldrede.

Endnu en anden historie maa jeg fortælle, som og er sandfærdig, dog ikke lig de 2de forrige.

I forrige tider, noged ner 100 aar siden, boede en mand i Bælum, heede Peder Jensøn, en huusmand. Hand døde og efterlod sin hustru Maren Eriksdatter og 8 smaa børn, hun sørgede ofvermaade stærk og græd baade nætter og dage. En nat kommer hands gienfærd hiem til hende og leger sig tvært ofver sengen ofver hende og snaker med hende, som hun laa vaagen. Den arme qvinde viste ikke andet end det var hendis rette mand, som hun hafde haft i lefvende lifve, blef dristig og taled med ham igien, følede hands hofved, var hands haar fited og løst og sad ikke fast paa den ene side af hofvedet, men paa den anden side sad det fast. Hand straffede hende for hun græd saa stærk, hand kunde ikke faa ro at være i jorden for hende. Truede, der som hand skulde nødis til at komme hiem tiere, da skulde det ikke gaa vel til, trøstede hende ogsaa, at hun skulde ikke beholde det mindste barn svar længe, som var spædt, hvilket og skeede, thi det døde strax.

Der hand hafde væred noget hos hende, gik han hands vej igien,

sagde at hands tid var ikke længer. Der hand nu gik ud af døren, raaber konen ad hendis ældste daatter, at hun skulde reise sig og lukke døren efter hendis fader, hvilked hun ogsaa gjorde. Hun saa efter hannem ud paa gaden, da gik hand lige hen til kirken og var hvid til at see lige som med et lagen ofver sig. Konen turde ikke græde saa meged siden, fornam ham og ikke mere siden.

Denne historie har deris daatter nafnlig Maren Pedersdaatter fortalt mange, hun boede her i Alls østerst i byen og hafde en gl. mand ved nafn Jakob Pedersøn, som var skolemester her i byen mange aar. Hendis daatter, som heede Maren, boer i Bælum, og er det ikke længe siden nu ao. 1737, at hun fortalde mig det ogsaa ligesom jeg tilforn det hafde hørt.

Een latterlig historie fortælles af gl. folk, som skulde hafve tildraget sig der den gamle Kragelund var ved sin velmagt, at en karl skal hafved gaaed en nat og koked salt i et salthuus eller lagehuus, som de nu kaldis, som stod ved haved. Og som hand nu hafde en god ild under panden eller keddelen, da kom en haffrue, som der siges, men jeg mener en elle-kone til hannem og satte sig for ilden og sad og skrefvede, hun gaf sig i snak med ham og spurde, hvad hand heede, hand svarede hende Mig Selv. Hun spurde ham, om hand vilde ikke skue, hvad hun hafde, hand spurde hende, om hun vilde ikke smage suppen hand hafde, tog saa en skaale fuld af den heede bræm, som hand hafde i panden, og slog imellem laarene af hende. Hun for afsted fra hannem og raabte ad Adser og Tøger: Skippingen er opbrændt. De spurde hende, hvem det hafde gjort, hun svarede: Mig Selv har gjort det. Hand forføyede sig strax derfra, men om morgenen, da hand kom igien, var alting spoleret, saa hand ikke meere turde komme der til at koge salt om natten efter den dag.

HAANDVÆRKS-ANVISNINGER

Opstander rokke:

Den største søyle er en allen høy $\div$ 1 tomme foruden tapper, som sidder i bommen. Fra det lange huul, som skruen gaar i, er 17 tom. og 3 liden tomer, eller snart ikkun $17\frac{1}{2}$ tome.

Det lange huul er 2 tom. og $\frac{1}{4}$ lang. Over til hullet er 3 tom.

Fra bommen til løbet, som hiulet gaar i, er $9\frac{1}{2}$ tom.

Den fremmeste søyle, hiulet tapper i, er imellem tapperne der neden, som gaaer i bommen, og den lille øfverste, som skrider igiennem sted lige saa langt, som den er fra bommen og til det lange huul paa den strint søyle er, nemlig $17\frac{1}{2}$ tom.

Den anden fremmest søyle, som er ved venstre haand, er $10\frac{1}{2}$ tom. foruden tapperne og fra tappen, som gaar i det leie, som opstanderen gaaer igiennem det samme træe, er lang 9 tom.

Imellem de forrest huuller derfra er $6\frac{1}{2}$ tom.

Imellem opstanderhuullet og strinthuullet er 2 tom.

Maal paa de garnvindeler med ruller:

Søylens højelse fra foden og til det øfverste er $1\frac{1}{2}$ al. $\div$ 2 tom.

Fra foden paa samme søyle til kløfted er en half al. $2\frac{1}{2}$ tom.

Fra foden og til midt paa det næste huul, som det bredeste brøst sider skruet i, er en $\frac{1}{2}$ al. og en $\frac{1}{2}$ tom.

Rullernes længde mellem huullerne, eller saa lange som spolerne eller pindene ere lange, er et spænde med pegefingeren eller $7\frac{1}{2}$ tom.

Bredelsen paa søylen er hartad $2\frac{1}{2}$ tom.

Tykkelsen er lidet mere end

Ao. 1735 St. Valdborgsdag hafde jeg lovet rokker hen at skal gjøre i sommer til Mikkesdag om Gud vil, som er:

+ 1 til skipper Niels Bornholm, fp. 8 sk.

+ 1 til skipper Peiter, bege af det slags opstandere uden bom.

+ 1 til forvalteren i Fugelse, ny mynster.

+ 1 til Nicolais kone i Visborg, ny mynster.

- 1 til Niels Ladefoged i Klarup, gemeen.
 - + 1 til Mou, fæstepenge 8 sk. gemeen.
 - + 2 til Jørgen Nielsen i Dokkedal, gemeen.
 - + 1 til Søren Krag i Binderup, gemeen.
 - + 1 til prousten i Dalby, ge. med strint.
 - + 2 til Sellegaard med 2 spindtøj.
 - 1 til Kiær Søren her i byen.
 - 1 til Lars Madsøn her i byen.
 - + 1 til skoufogden i Sødring, ge. til 1 rdl.
 - 1 til Henrik Smid i Knarsted, ge.
 - + 2 til Vindstrup.
 - + 1 til Peder Lerkis søster af Udbyneder.
 - + 1 til Mads Sørensen i Mou.
 - + 1 til Jørgen Vestergaard i Mou.
 - 1 til en pige af Knarmou, paaske.
 - 2 til Vendsyssel, med strindtræe.
 - + 1 til Anderses d. i Sellegaard.
 - 1 til Rytter-Anne.
 - + 1 til Spil-Else, hamp r.
 - + 1 til Mikkel Smids kone, fæstp. 1 mk.
 - + 2 til Pers pige i Udbyneder.
 - + 1 til CMS i Komdrup, med strindtræe.
- Alle disse, som er sat tegn + ved, blef gjort eet aar.

Fortegnelse paa hvor mange jeg har gjort af det sidste slags ny mode rokke, som blev begynt med 1738.

Den første af dette slags, næst en prøve som jeg gjorde først, kom til Skrødstrup mølle. Dernæst kom een til Kiøbenhafn til Niels Bornigholm.

Een til Tøger Larsøns kiereste.

Een til Tomas Degns kone i Skeelund.

Een til Olle Smids i Siem.

Een til Svend i Siem 1739.

Een til Anders Kermer i Ederup.

Een til Udbyneder præstes kone.

Een til Cristen Jensen i Ederup.

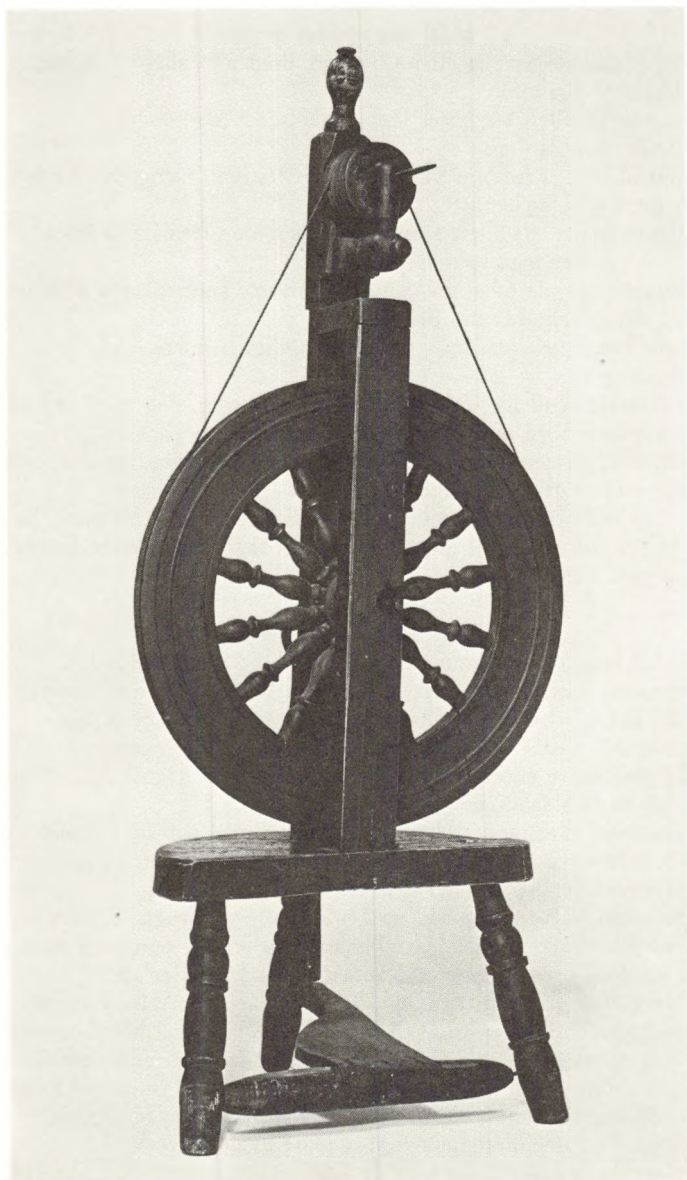
Een til Niels Smids i Kastberg, med st. den første.

Een til Tødslef præstes kone.

Een til Løgtis søster i Færgehuusit, med strindtræe.

Een til Dahl.

Ao. 1746 da hafer jeg gjort rokker i 50 aar, og fik jeg for den første rok 4 sk. for den anden 5 sk. siden noged mere, som var i aared 1696.

Opstander-rok fra baroktid, fundet i Solbjerg, naboby til Als. Kan med en vis sandsynlighed tilskrives Søren Drejer. Rokken er i alle tilfælde gjort indenfor hans levetid. Karin Munk fot.

Maal paa nødens færge

Længen paa færgen: 21 allen i bonden. Breden: 4 allen $\div$ 4 tom. Tykkelsen: $3\frac{1}{2}$ tom.

Bordene: 11 allen 1 kvarter lang. Tykelse: 2 tom $\div$ $\frac{1}{4}$.

Brede: 2 qv. 4 tom.

Bondstokkene: Bredde: $7\frac{1}{2}$ tom. Tyk: $3\frac{1}{2}$ tom. Længden: 3 allen 2 qv. 2 tom, de længste.

Stafnens brede: $\frac{1}{2}$ allen 1 tom. Høyelsen, den fremste: 2 allen $\div$ 1 qv. men maa være høye.

Essingens længde uden omkring fra den ene stafn til den anden: 22 allen. Tyk: 4 tom. i firkant.

12 par knæer, mellem hver par 1 allen eller lit mere. Tykelse: 4 a 5 tom.

Fra forstafnen til næste knæ: 4 allen $\div$ 4 tom. Bag: 3 al. 4 tom.

Det øfverste bord under essingen er fra den ene ende uden omkring til den anden ende: $21\frac{1}{2}$ allen, skaringen foruden, som bør være 3 qv. i det ringeste.

Følger saa derpaa, at bordene skal være lange 11 allen $\frac{1}{2}$ qv.

Høyelsen for og bag: 1 allen 1 tom. men skal være høye foran.

Midt paa: 3 qv. 1 tom.

Noged om bogbinderiet

Engelsk bind er det samme som fransk bind undtagen mand bespringer ikke bindet, men stryger kun bindet over med bomolie, at det kand blifve brunt. Den sværte, som brugis at bespringe franskbind med, er kun gl. rusten jern, som slaaes vand paa. Vil mand hafve suort sværte, saa kommer mand victril der i, dog det bliver da blaaagtig.

Zinnober eller mønnie bliver temperired med pap og bereedt til at besprenge snited med, dog er zinnober det aller best, som vare meged længe, men det er dyr.

Saftgrøn blifver tempered med brændevin og brugis. Spanskgrøn bliver ikke brugt. Engelblaat eller indigaa blifver tempered med bar vand og brugis ogsaa undertiden til bladene eller snited paa bøgerne. Pap er inted andet end fiin rugmeel, som bliver koged som en grød og bliver brugt til franskbind eller engelskbind.

Pergament bruger mand kun at lime bindet fast med, dog skal der først limes reen papir paa skindet med stivelse, før mand sætter det om bøgerne, ellers skinner det mørke lim igiennem pergamenter. Pergament er smukist af røde og hvide kalveskind.

Naar de er kalked, saa toes de udi vand og snøres fast i en stræk rame, at vandet kan pressis vel af skindene. Mand lægger i beenleggene smaasteen og bindis omkring med snore og snøris omkring ramen. Naar de saa er tørre, bliver de skavede og skrabt

med et skarp jern dertil giort saaledes. Paa haarsiden blifver en fiin hinde afskavet og det bliver samled som af skavis og koges i vand. Naar det bliver længe koged, saa er det en fiin tynd lim og med denne lim blifver skindene overstrøgne paa haarsiden. Paa kiødsiden bruger mand pimpsteene eller fodsteene, de kand kjøbes paa apoteket, de er lete og kand svømme paa vand og ere hvasse, at mand kand skafve med dem pletter af semsleder og andre skind. Det sigis, at samme steen kommer fra Island og skiudis af det brændende bierg Hekkenfeld eller Heklia. Naar saa det groveste paa kiødsiden er afskaved med fornævnte pimpsteen, saa skaver mand dem med skavjerned, som forhen var omtalt, at de kand blifve smuk glate, saa at mand kand skrifve derpaa med pen som paa papir, om det giøres nødig.

Naar franskbind bliver besprengt med ofverskrefne staalsvæerte og er tør, saa overstrygis bindit med eghvide, naar det er tør, saa ofverstrygis det med et varm jern, saa blifver det glat.

Eghvide kand staa længe omskiøndt det lugter, saa kand det dog tiene til bøger. Ellers kand der ogsaa voxte madike der i, naar det staa lenge.

At forgyldte bøger er inted andet end ofver stryge bindet med eghvide. Leg bogguld eller tvistguld derpaa og tryk saa formen eller bogstav-stemplerne derpaa, men de skal før giøris varme. Paa snited eller bladene trykkis guldet paa med bomuld.

En bog tvistguld koster 10 sk. Det kaldis saa for det er som sølf paa den eene side og som guld paa den anden. En bog egte guld koster 24 sk. En bog metal-guld koster 3 eller 4 sk. dog kand det ikke brugis til bøger, men til malning paa oliefarver. Mand kand i steden (efter beskrifning) for eghviden bruge bomolie, men det er vel paradox.

At planere: Tag hornlim og kog i en kiedel, gør det vel tynd med vand. Du kand prøve det imellem dine hænder, om det er tilpas, naar du stryger lidet paa din haand og holder den anden dertil, at de da klæber lidet ved. Naar det er koged nok, saa kast et stykke alun deri, ellers henger papiret sammen, naar det kommer i pressen, at du kand ikke faa det fra hinanden igien. Naar nu dette limvand er færdig, tag saa et ark papir efter et andet og dyp der i og læg fra dig paa hver andre, sæt det saa i pres og klem vandet vel der af. Tag det saa varlig fra hverandre igien og heng op paa snoren. Refner nogle af bladene, som gierne skee, saa haf mundlim stedse i munden og lim det sammen med igien.

Mundlim er inted andet end got hornlim. Dog blifver det gierne koged i brændevin med et lidet stykke sukker candi der i kast, som skee mest for at det skal være sød i munden.

Naar papiret er tør, saa tages nogle arke paa hver andre og bankis med en stor jernhammer dertil giort paa en stor jevn steen.

Til at stryge engelskbind an tager mand safran blandet med eghvide og polerer det siden med varm jern der til giort, men det maa ikke være for varm, men lunken.

Siden nyaar 1741: 3 folianter i p. bind ang. Wiffersholm. 1 foliant med spaan, 4 bøgger reen papir.

1 almanak bog efter sædvane med sp.

1 foliant med spaan, in april 4 bøgger. 1 qvart med sp. samme tid r.p.

3 folianter papiirs bind i may. 2 qvarter med spaan til Hobroe.

1 foliant med spaan a. a. f.

Ao. 1742: En almanakbog med spaan. Nogle folianter reen papiir.

2 folianter reen papiir in martij.

Memorial paa bruen farve til liigkister til fornemme folk
Tag 3 pæle goede linolie, kom dem i en nye glaseret potte, kom derudi sølfverglød for 1 sk. mennie for 1 sk. og lidet ombrad.

Sæt saa paa sagte jevn ild og lad det staa og koge en half time eller noget lenger. Tag dem saa fra ilden, at de kand blifve kolde. Tag saa brun okker og rif i olie paa en rifsteen, vil mand faae det lysbrun, som mest er brugd. Vil mand hafve listerne hvide, saa tager mand bleghvidt alleene.

Denne opskrift kom fra Randers ao. 1730, da jeg var med at farve den kiste, som staar her i Alls kirkes begravelse, som præstens hr. Johan Kuurs datter kom i.

Men jeg kogede fernidsen længere end en half time, thi de maa ikke koge saa stærk, at mand kand see de koger, mend sagtelig at kvildre og røre sig. Thi dersom de koger stærk, da blifver de saa tykke, at mand kand ikke strygge dem paa, og sorte, som skilderen A. Gundal har sagt mig og jeg self har forsøgt

Den forrige opskrift fra Randers om liigkister at farve er inted synderlig bevendt angaaende fernidsen at koge, som jeg før har ommeldt, og om listerne at forsøve. Thi grunden kand ikke tørris, som den bør være tør, med olien alleene, men i det ringest maa grunden være strøgen paa med fernids, om det skal gaae.

Men den bedste guldgrund blifver bered saaledis: Kom linolie i en potte, sæt den til ilden og lad dem siude saa stærk, at de blifver gloende, de kand dog ikke løbe ofver. Sæt saa ild i dem med en spaan. Naar de nu brender, saa prøv dem med en pind og dyp i dem

Et pund lin olie koster 12 sk. som er en half potte. En heel potte koster 24 sk. Dog er det best at kiøbe efter vegten, undertiden

koster 1 pot 28 sk.

Alle tøre farver, som er af tør natur, saa som spansgrøn, menni, brunrød, brun okker, gul okker, bleghvidt etc. kan mand stryge paa med olie og fernids sammenbland eller med olie alleene, uden paa træe under aaben himmel. Men til indigo og kiønrog vil fernids alleene, til auripigmentum lign. Mand kand og tage tran for olie, eller olie blended med tran under aaben himmel.

Zinober 4 sldl. som er for lodet 8 sk.

Bleghvidt 7 a 8 sk. Menni 8 sk.

Brunrødt 4 sk. Gulokker 6 sk.

En god sværte til semslæderskind

Til 2de skind tag et half pund blaa-træe for 4 sk. Sæt det i blød en nat i 4re pottes vand i en keddel, sæt det paa ilden. Naar det begynder at koge, kom saa gallas for 1 sk. smaa støt der udi, lad det saa koge til halfparten er indkoget, lad det blive kolt. Sie det saa fra træet, ofverstryg skindene der med med en pensel paa begge sider, at det bliver vel giennembløt.

Haf saa tilrede en spand vand med fictril for 1 sk. udi smeldted, dyp skindene vel der udi. Vri skindene saa vel af og bred dem ud paa en stang, lad dem tørris i et oben huus saa, at der kommer ingen sol til dem.

Sort farve til træe: Brend salt og høe og leg den aske i kold støbt luud, rør det tilsammen og lad det staa i en 3 dage, saa er det let sort.

Alle haande figurer at ridse eller skrift at skrive uden paa et glas, men skrifvis bagaved: Tag et fien glas, ofverstryg det tyndt med kurlak temperered med øll eller vand, lad det tørres. Tag saa en spis pind eller syl og rids eller skrif, hvad du vildt. Ofverstryg det saa ofveralt med fernids, lad det lidet tørre. Ofverlæg det saa med bogguld, saa skinner det igiennem og seer smugt ud. Læg saa glasit ind i en ramme.

Ofverstryg et glas med got fernids, læg et guldblåd derofver, lad det tørre vel. Ris saa allehaande figurer, der, ihvad du vil, med en spids syl. Stryg det saa ofveralt med hvad farve du vil, saa seer det smuct ud.

Skrift som kand forgaa: Kom skeevand i blikked, saa forgaar skriften inden 24 timer. Men lad det ikke komme til varmen eller tørre.

Tag et stykke fenedisk sæbe og stryg paa skriften med, dog varlig at papiret ikke tager skaade, saa kand du faae skriften af.

Lod-metall: 3 lod kobber, 4 tin og lidet stødt glas.

Kaaber, messing, tiin lige meget af hvert, uden mand vil tage lit tin fra og legge lige saa meget messing i steden igien.

Jernmetal arbejde saa som jerngryder er kjøbt i Aalborg, skaalpund for 6 sk. kostede i Norge 5 sk. i 1741. En gryde til 18 potter for 9 mk. som er 8 sk. for hvert potterum.

RAAD OG RECEPTER

Om een bliver orm slagen, da grib strax ormen, at hand ey faaer at drikke, før du faaer at drikke. Tag saa skindet af ham, brænd det til pulver, strø noget deraf over skaden og indtag noget i en pæl siuded øll. Er øll ey tilstede, saa tag brændeviin eller rindende vand.

For galne hundes bid: Siud en hugorm under lukt log og tag det feede, som skummer af, og smør paa skaden. Det samme kand og hielpe for orme-bid.

For hoste: Tag honning og varm vand og bland det sammen og drik deraf aften og morgen.

Haver nogen ædt skarp forgift, da tag usalted smør og smeldt det og drik en god drik her af, da uddriver det forgiften.

For hæshed i halsen: Kiøb paa apoteked sylted ingefær og tyg det i munden.

Om nogen er forgiort eller ellevild: Tag hands eget møg og gif hannem hemmelig at fortære, saa bliver hand tilpas.

Endnu nogen raad for æder: Tag huusløg, hvidløg, rugmeel, en gaase-lort og honning og ælt sammen til et plaster og leg ved.

Cristen Fogeds raad i Æderup var dette: Trengelse, hvidløg, honning og huusløg tilsammen æltede.

For fiæsing-sting: Brug lefveren af den samme fiæsing, som mand har faaed skaade, af samme skiær et stykke kiød af neden under piggen, som mand er stukken af og ved lagt. Nogle skubber stedet vel i en ulden klæde det sterkeste mand kand, at mand bliver vel varm. Saa for det andet: nogle varme vand og stedet kommer deri det heedeste, mand kand taale.

At hugorme eller slanger skal ey skaade dig: Gnid dine hænder med den urt dracanelie blade og ved. Eller tør dine hænder og been i dracanellievand, naar du vil gaa barfodet eller og røre ved dennem.

Dracanellie, dette navn kand jeg ikke finde i nogen urte- eller lægebog, men vel det oord dracunculus, som er drageurt. Men den bliver ikke brugt mod forgift, men er en meget god urt, hvorfor den og kaldis kong

Svindsof af fordrive: Tag den siuges piss, slaa da et frisk hønseæg som er giort om dagen og slaae det saa tilsammen, at det bliver som en ægsup, sæt det paa ilden udi en unøt potte. Rør vel omkring den stund, det staar paa ilden, indtil det vil koge, tag det fra ilden og lad ham drikke deraf. Giør det hver morgen en tid lang, saa bliver den siuge karsk igjen.

At fornemme om en siug skal leve eller døe: Tag noget af en qvindes mælk, som giver et drenge-barn at die, bland det i den siuges vand. Løber melken tilsammen, da bliver hand frisk, men hvis ikke det løber tilsammen, da døer den.

At stille blod: Tag gemeen kul, stød det smaa og kom udi saared, da stilles blodet. Item: Tør hælde-blade og stød til pulver . . . stiller strax blodet.

Item: Een der føle, som blodet udløber af næsen, da bind om den finger nest ved lille fingeren saa at den hofnes, da stilles blodet. Dette raad findis mand i Hendrik Smids lægebog.

For forgift ved fingre: Tag rugmeel og koog det i en pot vand og kom noget honning deri, at det blifver som en grød, læg det ved det heedest du kand taale. Dette har Nicolai Steenholms kone i Visborg hiulpen mange med.

Somme bruger honning, rugmeel, hvidløg, hafrgryn, huusløg. Stød det til hakkede, kom det i brændende vand.

For tarmløb for unge folk og børn brugis dette som efter følger: Først skal en vinde eller et bind giøris, som skal gaa over begge axlerne og imellem benene, som egentlig ikke her kand tegnes. Det skal syes af linned saa, at naar det blir dobbelt sammensyed, at det da er 2 tom bred. Samme bind gaar ogsaa rundt om lived og bliver snørt sammen paa tvende steder fast. Saa skal en liden pude giøris i en 3-kandt, som skal trykkis imellem bindet og ligis for huulet, som skaaden er. Samme pude er som en naalepude. Tag saa eenebærolie af det bedste slax, som er gule og klare, smør steden dermed for varmen.

For rosen eller udyder: Tag camelblom og rugmeel og tør det vel i et beken og bind det saa lunkent der ved. Somme tager hyldeblomster hertil og leger alle de tre slags imellem tvende linklude sammensyed som en pose og stukken med en naal her og der igiennem, at det kand lige jefnt og ikke gaa sammen i klumper, og varmer saa posen vel ofver en ild hver gang de leger derved.

Naar der er rosen i et saar, bruger Johan Brink malurt og hommel og hakker dem smaa og syer det saa i en pose, som forskrefen staar, dypper saa posen i en potte med varm øll og ligger den saa ved skaaden det varmeste, som kand taalís.

Prousten hr. Johan Kuurs raad her i Alls for colica eller melancholie, som hand daglig bruger:

R. aloe 2 qvint. Safran 1 qvint.

Theriac $\frac{1}{2}$ lod. Dette koster 3 mk. eller undertiden een slet dlr.

Rabarb. $\frac{1}{2}$ lod. Zedfer $\frac{1}{2}$ qvint. Agaric 1 qvint. Enzian $\frac{1}{2}$ lod.

Dette sættis i blød i 2 potter fransk brændevin og tagis ind om morgenen fastendis i andet brændevin, 20 – 30 – 50 draaber ligesom mand er af natur til.

For skab og kløe: Tag svogel, stød det smaat og drik det ind i øll eller brændvin eller paa hvad maade, du kand faae det i dig, saa slaaes alt det onde ud, som er i kroppen. Tag saa svogel og laverbær og stød det gandske smaa, kom deri noget lidet spansgrøn ogsaa smaa støt. Sæt saa gl. madfit til ilden i en pande. Naar det er vel smelted, kom saa svogelet, laverbær og spansgrønet i fittet og røris vel om saa længe, det er over ilden

For skab og kløe bruger some dene maade: De støder svogelet smaat og strøer det paa et stykke brød og breder honning derpaa og æder det saa nogle dage før de smører dem. Siden blander de støt svogel med fet og smører det saa kold paa, men dog for en god varme eller i en varm ofn. Somme smører sig kun i ledene, men jeg holder mest med, at mand smører sig, hvor skaben er. Dette har en gl. læge skrefvet.

For luus: Tag oxegalde, bland det med øll. Drag af dig alle dine klæder og toe dig alle vegne dermed, saa at ingen steder blir fri. Kryb saa i en varm ofn, som er saa varm giort, at du den netop kand taale, lig der i nogen tiid, indtil smørelsen er vel neddrukken, saa kommer der ikke luus paa dig meere.

Dette hafer en pige sagt, som tiente en doctor i Kiøbenhavn, da en herremands tiener saaledis blef hiulpen. Doctoren blef meget vel betald, dog kostede galden kun 1 sk. som pigen hentede hos slagteren. Dette staar til at forsøge.

For hinde ofver øynene: Tag celidonier, kog dem vel og smør øynene med osen deraf. Tag fiin sukker og kom i en penfieder og blæs det i øyet strax efter, saa fortæris hinden. Dette raad har Karen Nielsdaatter Hildrups brugt til hendis daatter Sofia Dorete, der hun var siug, og fik beder. Dette har daatteren fortalt mig, men hun vidste det ikke rigtig. Men moderen fornævnte KND har fortalt mig det rettere siden. Hun tog celidonierne, som var unge paa den tid, nemlig ved Valdborgs dags tid, knusede dem lidet i en morter og pressede saften af det igiennem et klæde og lagde pigen paa ryggen og kom nogle draaber deraf i øyet.

For døvelse: Tag frøe af flindte peeber, nyseurt og stød det til pulver og drag det op i næsen og hold saa næsen tæt til med tvende fingre, saa aabnes øred igien.

Noget udskrift af en gl. bog. Er det sand, ved jeg ikke:

Lad dem, som ere svage, tage en gl. rebeline og pisse i den nederste ende af den i 3 aftener efter hverandre og saa bære den paa et sted, som hand agter ey at komme.

For blodsot: Tag en muskat, skeer den i stykker og kom det i et æg, leg det saa i varm aske, at det vel steges. Æd det, saa stilles blodsotten.

Sengelopper at fordrive: Overstrø gulved med malurter eller med pilleblade. Smid andre i vand og overstænke gulved dermed, da dør lopperne.

Dødt kiød at fordrive: Bland sliigt kalk med talg og olie og leg paa saared, det uddriver det døde kiød.

For colica er et vist raad, at mand kiøber malurt extract for 8 sk. og bruger det 4re morgener i øll eller vand. For 8 sk. faar mand saa meged som brændevin for en skelling. Mand skal forvare sig for sin mave og for flesk og for Dette raad har hiulpet 3 mænd her af sogned, som laa i lang tiid og var beret til døden.

Doct. Lowerns Arzney-Buch in octaw, har kost 1 rdl. 2 mk. galant indbunden, oversat af engelsken paa tydsk, skal være en kostelig bog, nylig for nogle aar siden først bekiendt. Ibland ander gode raad, som findes der i, er en salve til alle slags saar, enten de er hugne, støt eller stukken, ikkun een gang at bruge. Er kun drageblod og gemeen salt og det hvide af et æg, men hvor meget efter vegten af hver slags, veed jeg ikke endnu til visse.

Et lod drageblod koster 5 sk. Gemeen salt, hvor mand finder det skrefvet i lægebøger, siges at skal være Lønborg salt.

Drageblodet blifver støt og blandet med salted og temperered med æghvidet, og en væle af linned deri bløt og indstungen i saared, og et plaster enten af den ene eller den anden slags overlagt, saared at forvare.

Dette pulver kand forvaris i mange aar, dog maa det altid lige i tøre og ved varme, hvilked vel skee for salted skyld, som ikke kand taale fuctighed.

Forgiorte for fæe: Tag en unøt potte, malk deri af alle dine kiør noget lidet af hvert, hæng den op i røgen over drei ild den næste aften før St. Valdborgsdag, naar solen er nedgangen. Lad den henge der det heele aar igiennem, saa kand ingen skade dig, der kiøber mælk eller smør. Gjør ild paa først, før der malkes og lad ingen see i potten. Det alt maa giøres tiendes.

At en koe ikke kand aaeles: Hak en koe blære sammen og gif hende ind.

For bindels eller tyngelse: Saa kom smør i mælk og varm mælked. Gif fæed nu en potte mælk til hver hofde. Er det vejr tyngelse, saa spøit det sammen ind med en liden spøite.

For blodsot for fæe: Tag en pæl edik og krud saa meged som et skud, bland det og gif hver hoved fastendes. Det skee tit, at fæed faar bindels eller tønsele derefter. Thi skal mand have og lade spøide varm vand bag ind, at det kand faae luft.

For rod eller og værk: Tag campher og edik sammen og kom i næsen. Hold hofdet op paa bæsted, naar det skeer. Bor et huul i en stolpe lige for bæstedes hofved i stalden og kom campher i huulet og en told ind stuk.

For creatur, som blifer ormslagen: Tør stedet med første draabe brændvin eller i brændvin, saa faaer det bedre.

Om en hest er skabed: Tag svogel for 4 sk. kobberrøg, allun, spansgrøn og qvigsølv, af hver lige meged, syd det vel tilsammen, læg saa hesten ned og smør det paa hannem det heedeste hand kan taale.

At mand kan see, hvad lød et føl som et øg bær: Ligesaa lød som tungen er i øgeds mund, saadan lød bliver og følled.

At bier skal tilig sværme og ikke flyve bort, men lokker andre med sig: Gnid kuben inden og uden med fennike og sæt et stykke delphinflæsk øfverst inde i kuben, saa flyver de aldrig bort. Delphinflæsk er marsvinflæsk.

Item: Tag leer af arnen i en ofn, stød det smaat, bered det med qvinde-mælk. Stød saa viker og fennike frø og kom der udi, gjør deraf en trind bold og leg ned i kuben, saa bliver de tilstede og andre kommer og, at de vil have bolig.

Item: Stød ærter og fennikefrø tilsammen, kom det saa i menniskeblod, som af en aare er udlæt, rør det vel tilsammen i et kvarter af en time i en potte, som er glasseret. Stryg det saa paa een af bierne og noged i kuben og sæt saa det andet ind i bikuben, da skal de aldrig flyve, men formeres og blive fleere.

Vildt du vide, hvem det er, som haver taget smør eller mælk fra dine kiør eller forgiort dem: Skeer en skive af det smør, som du har kiærnet af samme koes mælk, og giv hende i munden at æde i Jesu navn, da løber hun lige hiem til dem, som hende har forgiort og staar for samme menneskes dør.

Forgiftige orme at fordrive: Henrik Smid siger, at rude, den gumij galbanum og hiortehorn skal fordrive dem, naar mand røger dermed. Siger og, at hvor mand planter rude og benedictes urt, der skulde ikke komme forgiftige orme. Jeg har hørt, at de skulde og fly for bukke- og gedehorn lagt paa steder, hvor de har deres gang, men jeg har og læst, at mand skal røge med dem, som vel er det bedste.

For orm som er i korn paa lofterne paa herregaarde undertiden: Tag en stor deel fictril og kog i suurluud, tør allevegne lofted deri. Kog saa med hvidløgss urt udi. Hvidløgss urt er skoframs,

som lugter stærk som hvidløg, findis i Ofvergaards lund.

Haver nogen døved din bøsse: Tag en levendes luus og lig udi panden, saa gaar den af.

At skyde en bøsse af, som er forgiort: Tag hugormeskind og noged menniskeskarn og stød det sammen og kom i bøszen og skyd den saa af.

At øllet ikke blifver suur: Heng støt sennep i tøndzen, naar du tolder, og lad det henge der fremdeles, og leg et stykke flesk over spundet og klin spundet til, saa bliver øllet ikke suurt om sommeren.

SPREDTE OPTEGNELSER

Kay Lykke til Overgaard var Frands Lykkes søn, hand arfved og hafde, da hand miste sin fader, 18 herregaarde. Hand var af ungdommen altid løsagtig. Paa det sidste gifted hand sig med en enkefrue paa Lyngbygaard i Skaane og drog med hende derfra til Danmark, tog med sig derfra det guldhorn og pibe, som hafde altid været ved gaarden i nogle 100drede aar, siden det blev tagen fra nogle ellefolk, som boede under Maglesteenene paa Lyngbygaard, og flyttede det andensteds hen. Efter som de ikke self kunde faae det igien, da skulde det meniske blive det ulykkeligst meniske, som kunde være til.

Samme Kay Lykke kom i kongens store unaade for en hores skyld, som hand hafde haft og var blefen gift. Hand skref hende til, at hun skulde komme til hannem paa et vist sted lige som hun hafde gjort tilforn, før hun blev gift, hvilked hun nu ikke vilde, men skref hannem til, at om hun tilforn hafde været hands hore, da vilde hun nu ikke været det længere. Hand skref hende til igien, at om hand hafde begjært sligt af den høyeste dame i Danmark, da hafde hun ikke nægted ham det, hvilket bref hun lod dronningen see. Saa blev hand kaldt for kongen og blev tilspurt, om hand hafde skrefvet den skrifvelse. Hand svarede ja, at hand kiendtist ved haanden, hand blev dog først advared derom af hands gode venner og hand raadførde sig med dem, hvad hand skulde gjøre, om hand skulde kiendis ved haanden eller ej. De raade ham, at hand skulde begiere naade, hvilked hand og gjorde og kiendte sig saa skyldig, kom dog til at rømme til Skaane og opholdt sig der i 20 aar hos en frue, gjorde dog der hands best ved at hielpe de danske og holdt med de danske snaphaner, der kong Christians armé laa i Skaane saa meged, at hand ved Joh. Ranzou, da obrist, fik hands fred igien og maatte været i Danmark, var saa paa Bistrup hos hands frue saa længe hun levede, hvilken gaard var hindis egen og blev ikke confisquered. Der hun var død, kom gaarden til hendis daatter, men hand nød inted af dend. Saa fik Joh. Ranzau gaarden, som hafde hindis daatter, og Kay Lykke drog derfra og forpagtede Bræmminge af fornævnte

Ranzau, thi hand vilde inted side til huuse, men hand døde før hand kom til at beside den, og gik det saaledes til med hands død.

Der Kay tillige med general Ranzau var ved Bramminge og besaae den, blef de begge budet til giest af en mand nafnlig Niels Nielsøn, boede paa en liden gaard, som laa strax ved Bramminge heed Enderup Holm. Der gen. Ranzau var nu draget bort, blef Kay sidende hos nogle præster, som og var buden til giest, og fortalde dem ald hands bedrift, vilde dog ikke sige, at hand hafde self skrefved hands haand, som horen lod dronningen see, men hun kunde skrifve hands haand lige saa net som hand self.

Der hand drog nu afsted, blef hand skienked med et glas brændevin paa vognen, som hand sad og vilde afsted, hvilked hand drak og slog glasit mod jorden, faldt saa strax derefter tilbage i thiennerens skiød, som sad bag ved ham, og blef saa liggende i hands skiød, intil de kom til Bramminge, blef saa baaren paa thiennerens ryg ind i hands kammer og lagt paa en seng. Om morgenen blef det aabenbared, at hand var død. Hand kunne aldrig lide berudselse, fik dog hands død der af.

Hand hafde en hob middel indsat hos Peiter von Spreckelsøn i Randers, som ved hands tienner blef aabenbared og kom gen. Ranzau til kiende.

Der var en grefve, som hafde 12 ryttere under sig. De 4re hafde hands søstre, de 4re hafde hands døttre, de 4re vaare hands sønner. Og de var alle føde af een moder og inted vaare hermed syndit hverken imod Guds lou eller verdslig lou.

Den grefve hafde 4re døttre med en anden qvinde. Og den qvinde, som hafde de 12 sønner, hafde 8 før end hun fik denne grefve og fik siden 4re sønner med grefven. Derved syndis inted hverken imod verdslig lou eller Guds lou.

Mester Cristen Stives, præst i Viburg, hans censur over D. Gerners postille saaledis:

Gerner over evangelierne og epistlerne indgaaen baade i 2 folianter og i 2 kvarter, og har for det første den udkom tabt saa meged af sin pris, at den fast nu kand brugis til et zirat i et huus og kjøbes for saa faae mark som i førstningen for dallere. Hvo der har løst til at prædike det, som hverken hand self eller andre kand forstaae, kand købe ham. Jeg for min deel gad ey raisonnered om en bog, som jeg bekiender jeg ey begriber.

Æreminde over welædle og welbaarne hr. ritmester Jacob Kierulv til Wiffertsholm, fød ao. 1700 d. 10. april, død ao. 1721 d. 22. oktober, hvis fødsstelsted var det samme som hands dødssted

Wiffertsholm, hvis dødstid var den samme som hands fødselstid, formiddagen imellem 9 og 10 klokkeslet. Hands lifs begyndelse gaf Gud ved dydædle forældre, hands lifs fremdragelse gjorde hand self ved arved dyd berømmelig, hands lifs forbitrelse af døden blef der over for alle bejammerlig. En stridsmand var hand i lived, en stridsmand ja en sejers vinder var hand i døden. Endskøndt døden berøved ham lived, stred hand en god strid i døden og vandt lifsens uforkrænkelige crone, hvilken ingen kand berøve hannem.

Af Holbergs bog om folkeretten pag. 466

Ægypterne begrave deris døde legemer, men grækerne brændte dem til, efter hvilken skik holdis for at være yngre end den ægyptiske. Her udi Norden har i gamle dage begge væred i brug, men de nordiske historier vider, at den ældste skik var at brænde de døde legemer. Her ud ofver giøris forskiel mellem den saakaldte Bruna-old eller brand-alder og den anden kaldis Haugs-alder eller høgernis alder. Udi den første alder blef de døde brændte og udi den anden begravne under høye, hvor af mange endnu sees, og de steene, som bleve lagde derpaa beautasteene. Mand mærker, at forhaabning om de dødis opstandelse besynderlig har bevæged de nordiske folk til den omhyggelighed de hafde til at forvare de døde legemer, hvor vel mand ikke kand negte, at der jo indløb adskillig tyk overtro, thi nogle blef begravet med en hest, andre med sko paa fødderne, paa det at de dis snarere og lettere kunde komme til Valhalle eller Odins bolig. Nogle blef ogsaa jordede med deris eyendom, at de ikke skulde komme tomhændede til samme bolig.

Om jernbyrd og eene kamp skrifver forbemeldte Holberg pag. 283: Her i landet blef forðum de største tvistigheder bilagde saa vel ved eene kamp som ved jernbyrd, det er, at een blef paalagt at bære gloende jern for at bevise sin ret. Mand skulde holde saadant for fabbel, hvis det ikke ved loven var bestyrked. Men finder særdelis anordninger derom udi den skaanske lou, hvilked gjør forskiold mellem skuds jern og trugs jern. Bar mand skuds jern, siger bemeldte lou, da skal mand gaa 9 føder langt, førend mand skyder jern; skyder hand før, da er hand fælden. End bær mand trugs jern, da skal truget stande 12 fafne fra staven og hand skal kaste jernet i truget; falder jernet uden truget, da skal hand det bare optage og atter kaste i truget. Siden skal vante eller haandske paa haanden sættes og beseigles og ikke løses før om løverdag, og det i sagsøgerens nærværelse. Findis da hands haand uskadd, da skal hands præst forkynde ham uskyldig, men findis hand skyldig eller brændt, da skal sagsøgeren forkynde ham

skyldig. Derfor blev ogsaa saadant jern kaldet skiærs-jern efterdi den, der gjorde saadan prøve, blef holden skiær og uskyldig.

Denne særdelis maade at procedere paa blef afskaffed af Valdemar den 4. ved pave Euginium 4. Den kgl. forordning der om begyndis saaledis: Valdemar med Guds naade konge etc. sender alle dem i Skaane boe qvæde (det er hilsen) Vider, at paven haver alle cristne mænd jernbyrd forbudet etc.

Hindstherreds kirkebyer findis hos Helvaderus som efterfølger: Rostrup, Storarden, Vive, Hørby, Øls, Stolt, Ofue, Døstrup, Visborg, Valsgaard, Skeelund. Her er Astrup, Rold og Vebbestrup og Alls udelugt og i steden for næfnis Stolt.

Udi Arent Berenzøns bog findis byerne i Hindstherred saaledis: Vive, Ofvene, Øls, Valsgaard, Skeelund, Visborg, Storarden, Vebbestrup, Døstrup, Hørby, Rostrup. Her er Rold og Alls saavel som Stolt udelugt.

Hvo vil vel sige mig, hvilken af disse byer, som er udelugt, har været kaldt Stolt i gamle dage. Enten Alls, som nogle vil mene, eller Vebbestrup.

Ethvert oord bestaar af bogstaver og stavelser, som bliver af een eller flere bogstaver.

Bogstaverne er 25: A. b. c. d. e. f. g. h. i. j. k. l. m. n. o. p. q. r. s. t. u. v. x. y. z. Bogstaverne er enten selvydende og kaldis vocales eller medlydende og kaldis consonantes. Vocales eller de selflydende ere de, som baade lyde af sig self og giøre en stavelse for sig self. Vocales ere disse sex: a. e. i. o. u. y.

Af 2de vocalers sammensættelse bliver een dobbelt lydende bogstav, kaldis diphtongus og gjør een stavelse. Diphtongi ere disse: oe. æ. au. eu. oi og ui, så som æ-tas, cælum, au-ra, Tro-ja, hu-ic.

De medlydende bogstaver ere: b. c. d. f. g. j. k. l. m. n. p. q. r. s. t. v. x. z. De medlydende bogstaver eller consonantes ere enten mutæ, dumme, som aldelis intet lyde uden vocalernis hielp og er disse ti: b. c. d. g. j. k. p. q. t. v.

Semivocalis, half selflydende, som lyde nogenledis uden vocalerne, og er disse ni: f. h. l. m. n. r. s. x. z. Semivocales ere igien: Liquidæ, bløde, som L. M. N. R. Duplices, dobelte, fordi de gielde saa meged som som til medlydende bogstaver og ere. X. Z. Thi x gielde lige ved cs eller gs. eller et reent z. gielde lige ved cs eller dobbelt s.

Alle begyndelser af meeninge og vers, saa og alle oord, som bemærker egennavne, værdighed eller embede, skrives med store bogstaver i begyndelse.

Af Hvidtfeldts bispekrønike: Aar 1272 var stort jordskielv i Danmark. Item aar 1063, disligeste aar 1198, dernæst aar 1409 var et forfærdelige jordskielv og saare forskellig mange steder i Danmark, hvorover mange mennesker bleve forfærdede, af hvad aarsag ved Gud selv.

Udi een bispes tid, som heed Svend i Othense, som var til i Valdemar den Førstes og Knud den 6. konger i Danmark deres tider, var stor jordskielv i Danmark. Maaskee det var det, som skeede ao. 1198 som ovenfor skrevet staar. Thi kong Knud regierede samme tid.

Ao. 1631 omtrent den sidste nat i februar var et stort jordskielv over alt Seeland en midnatstid, saa at mange mennisker opvognede derved.

Ao. 1744 alle helgens nat var en stor storm af sydvest, som gjorde stor skaade baade paa skoven og andet.

Men samme aar d. 20. december, som var en søndag, som varede 2 timer og var størst kl. 10, var en storm, som var langt større, ja saa stor som den ikke har været før i min tid. Haslefgaards vejrmølle blæste om kuld og utallige mange træer i skovene, og mangfoldige kooge blefve slagne i stykker, som stod på land her ved hafsiden.

Ao. d. 9. februar, som var søndag kl. 9 formid. skeede et jordskielv her og andre steder i landet, det vaarde dog ikke længere end som mand kunde læse et fadervor.

Ao. 1759 imellem d. 21. og 22. december var et forskrekkelig jordskielv. Husene røstede med stor knagen og bragen fra kl. 1, vaarde dog kun kort.

Nogle salmer, som kand siunges med hinandens toner
Første slags:

Af dybsens nød raaber jeg til dig.
Af dybsens nød lader os til Gud.
Aleneste Gud i Himmerig.
Gud Fader og Søn og Hellig Aand.
Guds søn er kommen af himmelen.
Hvad kand os komme til for nød.
O Gud af himlen see her til.
O Gud vor fader i evighed.
O Jesu Crist som mandom tog.
O herre frels mig og dem.
Saa taler den uvise mand.
Uden Herren opholder baad huus.
Vil Gud vor herre ey med os staa.
Var Gud ikke med os denne tid.

Det andet slags:
Beholdt os herre ved det oord.
Crist du est baade lius og dag.
Fra himlen høyt kommer vi nu her.
Herre Jesu Crist sand menneske og.
Jesu søde hukommelse.
Kom Gud Skaber og Hellig Aand.
Naar vi i største nøden staar.
O stjernernes skaber i himmelske huus.
Nu lader os hands legeme begrave.

3die:
Gud Fader udi Himmerig.
Jeg ved et evigt Himmerig.
O Gud skee lov til evig tiid.
Frisk op naar Dieflen gjør sig vred.

5te:
Hiertelig mig nu længes efter.
Jeg raaber fast o herre.
Jeg vil mig Herren love.
Lover Gud I fromme kristne.

6te:
At Adams fald er plat.
Frisk op min siel forsage ey.
Mit haab og trøst og ald tillid.

7de:
Som hiorten med tørst befanget.
Nu vel an vær frisk til mode.

8de:
Allene paa Gud sit haab og.
Aah levende Gud jeg blivende.

9de:
Vreden din afvend o herre.
vi takker dig o Gud vor fader.

FORTEGNELSE

paa de fornemste af de bøger som jeg eyede ao. 1748.
(Titlerne er, hvor det har været muligt, identificeret af overbibliotekar Johs. E. Tang Kristensen, hvis oplysninger er sat med kursiv).

In folio:

1. En stor Tydsk lægebog, Anton Christophorium Wirsung.
Wirsung, Christoph W.: Neues Arzneybuch. Heidelberg 1568, Frankfurt 1577, Neustadt 1588. (Oplyns. fra A. Hirsch: Biograph. Lexikon der hervorragenden Aerzte ... Wien 1884-88). Ej i Bibl. Dan.
2. Danske Kongers Slægte-bog.
Lyschander, Claud. Chrph.: Synopsis Historiarum Danicarum. En kort Summa offuer den Danske Historia fra Verdens Begyndelse til Neruerendis oc nu Regerendis Stormectige Førstis Herr Christian den Fierdis Regemente, forfatted udi de Danske Kongers Slectebog. Kbh. 1622.
3. Tydsk Capital oder Haut Buchstabe in vile arter Curioser inventionen af Georg H. Paritis.

In quarto:

1. Povel Andersøns Meilbyes Huus Postil 1653.
Medelby, Povel Andersson: Ungdommens Postil etc. Kbh. 1658 (1. udg. 1614).
2. Henrich Möllers Pasions Præddikener, fordansked af Peiter Möller.
Müller, Henr.: Evangeliske Hierte-Speyl, som forestiller en Forklaring over alle Søndagenes og Fæsternes Evangelier, og ni af hans Prædikener over Passionen. Oversat af Hans Winsløv. (Mange oplag fra 1711 til 1813).

3. D. Simon Pauli Flora Danica i Tvende tomer.
Paulli, Sim.: Flora Danica d.e. Dansk Vrtebog vdi huilcken . . . Saa at den er baade en Vrtebog oc Lægebog. Kbh. 1648.
4. Wilads Nielsen Troens artikler Tommelfinger kaldet 1670.
(Nicolai, Wilhadus:) Troens Bestandighed og Tommelfinger, efter det apostoliske Sammenskud udi trende Artickler befattet etc. Kbh. 1678. (Kun i Karen Brahes Bibl.)
5. Hans Bog. Tie Stille, i samme bind, een konstig historibog og en Brandbog.
Nielsøn, Willadz: Ti stille; er: En liden Underretning, huorledis it Menniske om alt det, hand i Verden lider, skal sige: Det er gaat. Aarhuus 1656, Kbh. 1684.
6. Henrich Buntings Reise-bog.
Bünting, Henr.: Itinerarium Sacræ Scripturæ, d.e. En Reisebog offuer den Hellige Schrifft. Af Tydske paa Danske vdsæt (af Niels Jørgensen). 1-2 D. Kbh. 1608, 1615, 1627.
7. M. Johan Colers Huusbog 9 bøger.
8. Rostochs Huus-Postil.
Rostok, Mads Pedersøn: Catechismus over Evangelierne, eller En liden og enfoldig Huus- og Reyse-Postill over de sedvanlige Søn- og Hellig-Dages Evangeliske Texter, i Spørgsmaal og Giensvar. (Flere udgaver fra 1699-1745).
9. En Tydsk bog. Tyrkiske Polske-Siebenburgske Krønike.
10. En Tydsk om Egteskab.
11. En Tydsk at skellige . . .

In octavo:

1. Huus- og Rejse-Bibbel. 1690.
Biblia, det er, den gandske Hellige Skrift efter Christiani Quarti store Bibel Version, nu 2den Gang udi Octav oplagt som een Huus- og Reyse-Bibel. 1-4 Part. Kbh. 1690.
2. Det nye Testamente D. M. Luther.
(Ingen af de i Bibl. Dan. nævnte udgaver nævner Luthers navn).

3. Den gandske cristelige Troes fornemmeste Hovedpunkter i Spørgsmaal og Gensvar forbedret af A.N.S.K.
Sigvart, Jo. Geo.: Den gantske christelige Lærdoms fornemmeste Hoffuit-Puncter. Fordansket af Andr. Buckio. Kbh. 1622. (Flere udgaver, dog ingen under mærket A.N.S.K.)
4. E. Pontoppidans gudelige og gavnligen betænken over Chr. Bloddaab.
Pontoppidan, Erick Erickssøn: Gudelige Betenckninger offver Vor Frelzers Jesu Christi hellige Bloed-Daab, udi Faste-Prædickener andragne. Kbh. 1653.
5. Bie-Dret af Engeddi plantebod.
Nysted, Hans Olufsen: Melligo ex plantariis. Hengeddi. d.e. Bie-Dræt af Hengeddi Plante-Beed. Kbh. 1702. (Kun i Karen Brahes Bibl.)
- 5.2 Guds Børns Sukkende Hierte over Gud Faders tugtende Haand.
Buk, Christen: Eet Guds Barns sukkende Hjerte under Gud Faders tuktende Haand udg. af Math. Buk. Kbh. 1738.
- 5.3 Comedie om Susana og forlorne søn.
Lønborg, Jens Christensen: Tvende bibelske Historier over Susanna og den Forlorne Søn udi lystig Samtale Riim befattede og Comoediskviis anrettede. Kbh. 1701.
6. Laas for Munden og Tømme paa Tungen af Andræas Hof 1705.
Laas for Munden og Tømme paa Tungen, eller Christelig Advarsel mod Bander og Guds Bespottelser. Af det Tydske oversat og her og der forandret af Andr. Hof. Kbh. 1705. (Karen Brahes Bibl.) Endv. udgaver fra 1753 og 1778.
7. Fattig Mands Huus-bog.
(Baxter, Rich.): En fattig Mands Huus-Bog, lærende, hvorledes man skal blive en sand Christen og leve og dø som en sand Christen. (Overs. af Emil Hagerup). Kbh. 1715 (Karen Brahes Bibl.). Flere senere udgaver.
8. Høysangens Bog Sangtid Iver Brinck.
(Brink, Iver): Bruudgommens og Bruden Jesu Christi og hans Kirkis aandelige Kierligheds Sange, d.e. Salomons Høje Sang, forklaret og Sang-viis forfattet. Kbh. 1695, 1735, 1743.

- 8.2 Frimodighed mod Dødens bitterhed.
Due, Oluf: Frimodighed imod Dødens Bitterhed, d.e. Trøst imod Døden. Kbh. 1699, 1709 (Karen Brahes Bibl.).

9. En ligprædiken over Elisabeth Krabbe af Rasmus Hansen Ravius Kbh. 1581.

10. Det gl. Testamente 4000 Aar Chronologie af Jacob Brinch.
Brinck, Ped. Jakobssøn: Det Gamle Testaments 4000 Aars Chronologie og Israelitiske Historie. Kbh. 1701.

11. Christi Efterfølgeses bog.
Thomas a Kempis: De Imitando Christo. Om Christi Effterfølgelse, oc huorledis wi skulle forsage all Verdens Forfengeligheid . . .
(Flere udgaver 1599 til 1675).
---: Tre Bøger om Christi Efterfølgelse etc. 1730, 1737.
---: Om Christi Efterfølgelse, fire Bøger . . . 1826.

12. De Bedendis aandelig Kiæde, med meged stor Stiil.
Hvalsøe, Hans Jacobsen: De Bedendis aandelige Kiæde af 41 Led, eller Christendommens articler sammensancket. Kbh. 1700 (Karen Brahes Bibl.). (Mange udgaver 1713–1780).

13. Prosodia Danica af Søren Gotlænder.
(Judichær), Severin Pauelsen Gotlender: Prosodia danica, eller danske Riimkunst, . . . Kbh. 1671.

14. En Tydsk Davids Psalter.
I Bibl. Dan. er nævnt flere tyske udgaver af Davids Salmer.

15. Niels Mickelsens lægebog.
Aalborg, Niels Michelsen: Medicin eller Lægebog. (1. udg. 1633). Mange udgaver.

16. . . . Kiøbenhafn.

17. . . . minde Calender 1700.

18. NMS Aalborg Huusholdningsbog.
(Aalborg, Niels Mikkelsen:) Huszholdnings Calender om hvad en Huszholder til sin . . . Kbh. 1632. (Masser af udgaver indtil 1733).

19. Jørgen Sorterups Poetisk Skantsekurv 1709.
Sorterup, Jørgen: Poetisk Skantse-Kurv. Kbh. 1709.
20. Henrik Gerners Orthographi bog Danica 1679.
Gerner, Henrik: Orthographia Danica eller det danske Sproks Skrifverictighed. Kbh. 1678.
Gerner, Henrik: Orthographia Danica eller det danske Sproks Skrifverictighed: Item en kort Underviisning om det engelske Sproks pronunication saa oc atskillige fremmede Ords, som udi dansk Skriffning u-nødvendige oc Sproket til Foract brugis, Forklaring. Kbh. 1679.
21. Kiøge Huus Kors, og Erklæring.
Brunsmann, Jo.: Et forfærdeligt Huus-Kaars eller en sandfærdig Beretning om en gruelig Fristelse aff Dieffvelen som tvende fromme og gudfrygtige Æcte-folk i Kiøge for nogen rum Tid siden hafver været plagede med . . . Kbh. 1684. (Fle-re udgaver indtil 1820).
Brunsmann, Jo.: En liden, kort og enfoldig Erklæring om noget, Kiøge-Huus-Kaarsis Historie, angaaendis: dennem til Behag, som elske Sandhed. Kbh. 1700.
22. Færøes Beskrivelse Lucas Debes.
Debes, Lucas Jacobson: Færoæ et Færoæ reserata. D.e. Færøernis oc Færøeske Indbyggeris Beskrivelse, udi hvilken føris i Liuset adskillige Naturens Hemmeligheder, oc nogle Antiqviteter, som her til Dags udi Mørket hafve været indelugte, oc nu her opladis. Kbh. 1673.
23. Frans Drejers Satyriske skrift.
Kan ikke verificeres med sikkerhed. Der findes af Fr. C. Drejer: Kalendæ Januariæ pro felici in novum annum introitu sermone panegyri. proclamata 1667. Satyriske Forsøg, oversat af det Tydske Sprog. Kbh. 1764.
24. Gudelige betænke af NMS. Aalborg.
Bibl. Dan. har ingen af Niels Michelsen Aalborg med denne titel.
- 25.1 Bonde practica.
Bonde practica: En nyttelig liden bog, som kaldis Bonde practica eller Vejrbo, Indeholdendis nogle skøne regle, hvorle-dis man skal kiende oc lære det ganske Aars løb, stedseva-rendis, Aar fra Aar. (Det ældste eksemplar fra det 17. aarh.,

men uden aarstal, findes i Karen Brahes Bibl.). Flere udgaver fra 1708 til 1772.

25.2 Ugelspejl.

Underlig og selsom Historie, om Tüle Ugelspegel, en Bondes Søn, barnfødt udi det Land Brunzvoig, Saare kortvoilig at læse. Af Tydsken paa Danske udsat. U. st. Sidste gang prentet i dette Aar. Kbh. 1781 og 1786.

25.3 Peder Lolles Bog.

Liber Petri Laglandici. D. E. Peder Lollis Bog: Indeholdendis adskillige nyttelige, kortvoilige, selsomme, puslige og dog fornuftige Ordsprog. Hvilcken Bog er trykt i Paris Aar 1515 og første Gang paa voris Danske Sprock Aar 1614 af H.H.S. (konning). Men nu igen paa Ny oplagt. U. st. 1703. (Der er flere andre udgaver af den, men denne er den eneste, der kaldes Peder Lolles bog).

25.4 Frands Spinnes.

25.5 Gudernes Giestebud.

En lystig oc artig Dict kaldis Gudernis Giestebud, hvor udi indføris de flecste af Hedningernis Guder ... (Oversat af Elisabeth Thott). Kbh. 1655, 1698.

26. Et Menneskes Skyldighed mod Gud.

(Packington Dorothy:) The whole Duty of man. Et Menneskes Skyldighed imod Gud, sig self og sin Næste, deeled udi 17 Capitler. (Oversat af Engelsk ved Tøger Reenberg). Kbh. 1686, 1740, 1779.

27. Cramers Regnebog.

Cramer, Chr.: Arithmetica tyronica eller grundig Vejviisning at lære ald fornøden Huus- og Handels-Regning, fremsat ved en nye og fordeelagtig Lære-Maade. Kbh. 1735. (Masser af udgaver, oplag og tillæg indtil 1827).

29. Peder Dasses Cathecismus sang vers.

Dass, Peder: D. Mort. Luthers lille Catechismus, forfatted i beqvemme Sange under føyelige Melodier. (Mange udgaver 1715–1794).

In duodec:

1. Det ny Testament af Missions Colego 1717.

Det nye Testamente, efter den Aar 1647 udgagne Version.

Formedelst K. Friderich IV's Omsorg efterseet. Kbh. 1716, 1717.

2. Sumariske indhold over hvert Cap. i Biblen.
3. Jens Dynesens Bog Troens Kamp.
Jersin, Jens Dinnyssøn: Troens Kamp oc Seyr, d.e. Om alle de Fristelser, med huilcke Troen udi it Guds Barns Hierte anfectis. Kbh. 1636. (Flere udgaver indtil 1718).
- 3.1 hans bog om Mirakler.
Jersin, Jens Dinnyssøn: Gudelige Skrifter: I. Om Mirackler, Tegn og Aabenbaringer. Kbh. 1716. Også en tidligere udgave: Om Miracler, Tegn oc Obenbaringer oc deris Udleggelse. Kbh. 1631, 1644, 1718.
4. hans bog Lifsens vej.
Jersin, Jens Dinnyssøn: Vera via vitæ. En rictig Vey som fører til det evige lijf; d. e. den sande saliggjøreendis Jesu Christi Tro beskrefuit. Kbh. 1633, 1656, 1718.
5. Den siungendes tidsfordrif.
Brun, Samuel Olson: Dend siungende Tids- fordrif, eller Korsets Frugt, indeh. en Deel gudelige Psalmer og Sange. (Mange udgaver 1711–1802).
- 5.2 Taareperse.
Müller, Heinz: Taare- og Trøste-kilde, aabnet alle bodfærdige Syndere til Trøst og Vederkvægelse. Af Tydsken udsat af P. Moller. Kbh. 1677.
- 5.3 Alle Bønens Kierne.
Neumann, Casp.: Alle Bønners Kierne, udi faa Ord, for alle Mennisker i hver Slags Alder, i alle Stænder, i all Anliggende, i alle Tider. (Flere forskellige udgaver 1683–1740).
6. Den eventyrlige Simplicismus Fejde.
Ses ikke i Biblioteca Danica. Grimmelshausen: Der abenteuerliche Simplicismus. 1668–69 (if. Salm.).
7. Een Tydsk og Dansk Psalmebog.
Benedicht, Laur.: Dansk og Tydsk Psalmebog. Kbh. 1583 og 1632.

8. Holden Skoes.
9. Davids Psalmer Sangvers A. Arebo.
*K. Davids Psalter, sangvijs udsat. (Ved And. Christ. Arøen-
sis). Kbh. 1623, 1627, 1650, 1664.*
10. Samsiungs 100 Gudelige tanker.
*(Samsing, Ped.): Gudelig Tjds-Fordrif, eller et Hundret korte
gudelige Tancker, fructbarligen at passere Tiden med paa
eenlige Stæder. Kbh. 1669, 1733.*
11. Een gudelig bog af Hans Skaaning.
*Skaaning, Hans Hansen, har skrevet flere bøger, der kan be-
tegnes som gudelige.*
12. Een gudelig bog med 7 prædiker.
13. Tanketøile og 2 Elias Møllers.
*I. B. (Ivar Brinch): En Christens Tancke-Tøyle, eller og faa
aandelige Sange etc. Flere udgaver 1722-1807.*
14. En gudelig bog af Niels Mikkelsen Aalborg.
Hans Forklaring over Johannes Aabenbaring?
15. Hybners Geographie.
*Hübner, Jo.: Geographie, fordansket, rettet og formeeret. Kbh.
1743. (Flere forskellige udgaver indtil 1779).*
16. Bornemans Cath. forklaring.
*Borneman, Henr.: En kort og eenfoldig Maade og Methode,
hvorefter Degne og Skoleholderne med en Uniformitet kunde
løbe D. Mort. Luthers Catechismum igiennem. Kbh. 1694,
1724, 1738.*
17. Rostoks forklaring.
*Rostoch, Mads Pedersen: Dend eenfoldige Børne-Lærdoms
usvigelige Melk, eller Enfoldige Spørsmaal og Giensvar over
Catechismi fem Parter. Odense, 1694. (Flere udg. tr. i Kbh.
1733-49).*
18. Sandhed til Gudfrygtighed.
*(Pontoppidan, Erik): Sandhed til Gudfrygtighed, udi en een-
foldig Forklaring over sal. D. Mort. Luthers liden Catechis-
mo. (Mange udgaver og oplag 1737-1798).*

19. Danske Kongers kort beskrivelse.
 20. Jobi Fincilij Wunderzeichen.
 21. Et gyldent Røgalter. C. Sassius.
Sassius (ell. Sass) Conr.: Et gyldent Røgelse-Altar, paa huilcket Herrens aandelige Præster daglig kand opofre Deris Morgen- og Aften Bønner. Oversat paa Voris Danske Maal. Kbh. 1703.
 22. Mensken Sproget. Michael Roander.
 23. En ny fuldkommen Psalmebog 1010 Ps.
En ny og fuldkommen Dansk Psalmebog indeholdendis 1010 Psalmer, under deres visse Titeler samlede; med en saare nyttig Bønne-boog. (Flere udgaver 1709–1760)
 24. En Kirke Psalmebog
(Talrige udgaver).
 25. En Tydsk gudelig bog Morgen og Aften.
 26. En Tydsk fuldkommen Ps. bog.
Vollständiges Gesang-Buch. (Flere udgaver 1731–1767)
 27. Josef Haals betænkning om det Evige lif.
Haal, Joseph: Tuende Betænckninger: I. Om det ævige Liff, saasom Maalet og Enden. II. Om den tjemelige Død, saasom Veyen til dette Maal. Fra Engelsk paa Dansk oversat (af Peder Samsing). Kbh. 1669.
- Endnu in octavo
30. 300 Historier.
Tre Hundrede udvalde og lystige ny Historier, eller Skiemt og Alvor. Nu nyligen colligerede, sammensatte, forbedrede og til Trykken befordrede. Kbh. 1701, 1749, 1781.
 31. 200 Viser.
 32. En Deel smaa Tractater og Historier.
 1. Jeris Øines.
 2. Christian Engelstofts Brude Prædiken paa 2de folks anden brølups dag.
Engelstofft, Chr.: En Tale, da Jens Nielsen og hans Hustrue

*Ellen Hansdatter holdte deris anden Bryllups-dag. Ao 1730
d. 3. Mart. Synderhoe paa Fanøe. Kbh. u. a.*

3. Coburgs Beskrivelse.

4. En liden Tydsk Lægebog.

5. En dito for

6. Om loulige Eeder.

7. Kong Frederik d' 4des vaaben ting.

8. Om Lyngbye grande Hoverie og Ribe.

33. En latinsk Gramatica.

34. En gudelig Prædikenbog D. Resen.

(Der er mange forfattere der heder Resen, men er D. fornavnet, er denne forfatter ikke i Bibl. Dan.)

35. Kristian Falsters Riim bog over Ovidia Landflygtighed.

(Falster, Christian): P. Ovidii Nasonis Klage-Breve over sin u-lyksalige Landflygtighed. Udi vort Danske Sprog oversatte. Kbh. 1719, 1726, 1738.

36. D. Hendrik Møllers Sparetimer.

Müller, Henr.: Aaandelige Spare-Timer eller 150 Huus- oc Bord-Aand-akter. Af Tydsken oversat aff Pet. Moller. Chria. 1667-69. Ogsaa tr. i København u. a.

37. Søren Mathisens Regnebog.

Matthisen, Søren: Compendium arithmeticum eller Wejwiser. Hvor ved mand paa korteste og netteste maade kand ledsagis til Regnekonstens rette brug. 2. Gang til Trycken befordret. Kbh. 1689. (Mange oplag og udgaver indtil 1814)

39. Domocrikus og Heraclitus Sille Jensdaatter.

40. Der Carissen skal 26 deele.

41. Astræa Siunge Kor.

T(erkel) S(en), S(øren): Astree Siunge-Choer. Eller allehaande artige och lystige ny verdslige Viser, med deris Melodier. Første Snees. Saaledis indrættede, at derudi findis Stemmerne til miesteparten aff de Viser, som udi den danske Astrea ere indførte. Lykstad, 1648. Anden Snees. Kbh. 1653. Tredie Snees. Kbh. 1654. Nyt oplag af nr. 1. Kbh. 1657.

41.2 Pigernes Spiel.

(Sehestædt, Jens Steen): Pigernes Dyd- og Laster-Speyl, hvor udi Naturens, Dydens, Tuchtens Frucht. Merkeligen fra Aar

til Aar fuldkommen Kiendes Kbh. u. a. (Pjece, d.v.s. digt).

41.3 Dydernes p

(Sehestædt, Jens Steen): *Dydernis Prøve-Steen, alle U-gudelige, Letsindige, U-barmhjertige, Gierige- Penge-Elskere, til en advarsel for Øyen stilled Kbh. u. a. (Pjece).*

41.4 Terning bog

Endnu in quarto:

12. D. Simon Pauli Anotomi after bedenke uber een Køniglich Reit Pferd.

Pauli, Simon: Anatomisch- und medicinisches Bedencken über ein königliches Reit-Pferd Kbh. 1672.

13. Compendium Cosmographium Haandskreven.

14. Chr. V. Danske Lou Haandskreven.

15. En lægebog. Den barmhiertige Samritan.

Beynon, Elias: Den barmhjertige Samaritan eller Broderlig-Kjerligheds Raad for allehaande legemlige Siugdomme. Paa Dansk udsat. Kbh. 1677, 1682, 1696.

15.2 Christen Pedersøn.

Pederssen, Chr.: En nøttelig Legebog Faar Fattige och Rige Vnge och Gamle Om mange atskillige Siugdomme Malmø, 1533.

15.3 Niels Mikkelsen, Aalborg. Haandskreven.

Hans Læsebog?

16. En bog om adskillige Farver.

16.2 En Poede bog.

16.3 En Kogebog og andet adskilligt Haandskrevne.

17. Søren Mathiasen og Arnold Bondesen

(*Har begge udgivet regnebøger*).

18. En dito.

19. Mag. Trojels Jubelprædiken.
Trojel, Hans Thomæsøn: Vor Frelzers Kirckis Jubel-Aar paa Jubel-Festens fiire Dage. Fire Prædickener. Kbh. 1718.

20. En Ridtze-bog Euclides kaldet
Euclidis Elementa geometriæ planæ. libr. VI compreh. in usum incipientium adornata. Haf. 1740, 1756 (Bogen er af J. F. Ramus).

21. Endnu en loubog Haandskreven.

22. Kong Chr. IV og hans søn Prins Chr. d. 5 ligprædiken.
(Hindsholm), Lauritz Jacobsøn: Førstelig Leffnetzs oc Døds Speyl, udi Guds Folckis frommeste og fornemmeste Kongis Davids Exempel, der Konning Christians den IV. Danmarckis etc. Konning Ligbegengelse Kbh. 1649.
(Hindsholm), Laur. Jacobsøn: Sørkelig Liigprædicken om den meget fromme oc gudfryctige Her Christians, Danmarckis etc. udvalde Printz, Liig Kbh. 1649.

23. Den første og den 3 part af H. Smidts læge bog Haandskreven.

HR. OTTO PRINTZLERS OPTEGNELSER

Rundt om i Rokkedrejerbogen findes notater med anden haand. De er skrevet af hr. Otto Printzler, præst i Als 1702–08, og det er tydeligt, at Søren Drejer har modtaget bogen efter ham.

Søren Drejer har ladet Otto Printzlers blade blive, og har i flere tilfælde skrevet hen over hans tekster.

Den læselige part af præstens optegnelser omhandler mandens data. De vedføjes her som et appendix:

- Ao. 1637 er min moder Giedsche Clausdatter fød.
Ao. 1636 er min sl. fader fød.
Ao. 1667 d. 2. septemb. er min broder Arent fød og ao. 96 død.
Ao. 1669 d. 3. septemb. er min broder Claus Prentzler fød.
Ao. 1672 blev fød min broder Hins Uldrich, død udi hans alders 4de aar 1676.
Ao. 1675 blev min søster, den eniste, fød Anna Chaterina, død udi sit alders 7. aar.
Ao. 1677 er min broder Diderich Faltin fød d. 11. novemb.
Ao. 1679 er jeg Otto Henrich fød 16. jan.
Ao. 1680 er min broder Chorfitz fød, som døde i hans alders 4de aar.
Ao. 1680 døde min sl. moder 1. july, da hun hafde lefved i denne møjsomlige verden i 43 aar.
Ao. 1682 kom min fader igien i ægteskab med S. Erich Gravis søster Anna Mogensdatter Grave, fød 1640 d. 27. aprilis.
Ao. 1682 blev fød min elskelige k. søster Giedsche Jensdatter Prendtzler d. 17. may til denne verden, hvilke Gud i langvarig velstand naadelig gave og bevare.
Ao. 1698 d. 11. januarij gaf Gud og Kongen min broder hr. Claus det hæderlige præste brød.

- Ao. 1697 d. 17. junij kom ieg her til byen.
d. 4. julij var ieg oppe til examen styli, d. 11. ejusdem
til examen artium, d. 16. til honores, d. 17 til inscriptionem.
- Ao. 1697 d. 3. octob. reiste ieg fra Kiøbenhafn igien og kom til
Jydtland d. 11. ejusdem. Og var ieg saa hiemme til
den 27. nov. da ieg igien reyste bort ad Haderslev til og
kom der lykkelig d. 1. December.
- Ao. 1698 var veyene heel upasabel formedelst de mange vold-
somheder, som finge deris opfyldelse i forrige inde-
værende aar og mest i Holsten. d. 23. junij var ieg
igien for Kolding indreist og lykkelig d. 8. haver arivé
1698.

Fortegnelse paa hvad ieg bekom af min sl. fader, der ieg reyste
til Kiøbenhafn at deponere, som var ao. 1697:

8 ¹ / ₂ allen fin klæde a 11 mk.	4	dlr.	5	mk.	10	sk.
10 allen rask a 26 sk.	2	"	4	"	4	"
2 dosin knapper a 24 sk.	1	"	2	"	0	"
3 lod dreiel silche a 2 mk.	1	"	0	"	0	"
5 borter bommesi a 20 sk.	0	"	1	"	4	"
5 al. brunblade a 6 ¹ / ₂ mk.	5	"	2	"	8	"
9 al. bay a 24 sk.	2	"	1	"	8	"
4 dosin knap. a 12 sk.	0	"	3	"	0	"
1 ¹ / ₂ lod silche a 24 sk.	0	"	2	"	4	"
1 lod blaa silche	0	"	2	"	4	"
Summa	29	rldr.	1	mk.	1	sk.

Noch bekom ieg i rede penge.....	20	rldr.	0	mk.	0	sk.	
Scrifver Tiufue riksdaler.							
Schræderløn for en qortel og vest at pryde	1	"	1	"	0	"	
En oprefue klædning at sye, derfor	1	"	2	"	0	"	
En reyse kiortel	0	"	4	"	0	"	
Til hobe det eene med det andet, da løber det sig til	Summus	5	"	12	"	0	"

Noch bekom ieg af seign. Jens Kampmand

d. 2. sept. paa min hr. faders vegne 20 "

Bekom ieg til pindse market i Aalborg

forr. aar d. 28. may:

10 allen sort klæde, 7 dlr., 12 sk.	12	"	1	"	12	"
10 allen rask a 22 sk.	7	"	1	"	12	"
2 lod sort silke a 18 sk.			2	"	4	"
Summa	21	rldr.	1	mk.	12	sk.

EFTERSKRIFT

Rokkerdrejerbogen

En af udgiverens første opgaver som museumsmand var deltagelse i eftersøgningen af Rokkedrejerbogen. Alle folk i Als sogn kendte bogen af omtale, men ingen havde set den. At den havde eksisteret var sikkert, for adskillige historikere og litterater havde excerperet den med hver sit formål. Men i 1936 var det allerede længe siden, så længe siden endda, at ingen kunne gøre rede for bogens udseende. En sagnkreds var ved at gro op omkring denne fantombog i det afsides sogn, hvor alle kender hinanden og lokalpatriotismen er levende og munter.

Noget udbytte gav eftersøgningen dog. I Als præstegård synes at have beroet uddrag, som i hvert fald de to personalhistorikere Emmanuel Tauber og A. H. Nielsen har haft i hænde, og som fra dem må være gået videre til S. V. Wiberg. I Jyske Samlinger skrev Fr. Møller i halvfemserne nogle beretninger om egnen, og han refererer en kilde, som næsten ikke kunne være andet end Rokkedrejerbogen – og vel at mærke originalen, for de af andre historikere afskrevne data er suppleret med topografiske notater af upåviselig kilde. Og så sent som i 1925 publicerede C. Klitgaard et brev fra bogen, men oplyste mundtligt, at han havde teksten fra uddrag. Af alt dette er trykt:

Em. Tauber i »Program for Aalborg Skole« 1840.

A. H. Nielsen i »Samlinger til Viborg og Aalborg Stifters Præstehistorie«.

S. V. Wiberg i »Bidrag til en almindelig dansk Præstehistorie« 1870–73.

F. Hvass i »Samlinger af Meddelelser om Personer og Familier af Nævnet Hvass«.

Fr. Møller: »Gamle Minder fra Solbjerg og Omegn« i Jyske Samlinger 1893–95.

C. Klitgaard: »Lidt om de ældre Præster i Als« i Fra Himmerland og Kjær Herred 1925.

Så langt kunne afskrifterne følges, at det måtte formodes, at kun Fr. Møller havde haft originalen i hænde. Alle de øvrige afskrivere

har alene søgt personalhistorie, og stadig de samme personers data.

En dag i 1947 var jeg ved at ordne en række salmebøger i museet. En af dem var i blødt, marmoreret pergamentbind, håndskreven tilmed. Jeg slog op på en overskrift, stednavnet Tofte, og så var jeg sysselsat for lange tider. For det var selve Rokkedrejerbogen, jeg havde fået i hånden.

Bindet bærer museumsnumret 7208. Protokollen oplyser, at bogen er afleveret til museet i 1917 af lærer Frederik Møller i Solbjerg. Det spor var altså rigtigt, men den daværende museumsledelse har ikke erkendt gavens værdi, har antagelig slet ikke kendt sagnkredsen om Søren Drejer og hans bog. Nu kom så det årelange arbejde med læsning, renskrift og redaktion.

Bogen er folieret, ikke pagineret. Indholdsfortegnelsen står med forskudt alfabet, et bogstav på hver side, som så er fyldt med tilskrifter. Netop denne del er meget slidt ved befingring, så en part er ulæselig. Her kom Aalborg Politis infrarøde lampe os til hjælp, men dog er en del tabt.

Fra fol. 3/2 til fol. 89/2 er teksten læselig i sin helhed. Fra fol. 90/1 til og med fol. 105 er næsten overalt nederste halvdel af bladene bortgnavet af mus og slid, så kun fragmenter har kunnet afskrives.

Fol. 106–146 mangler helt. Af indholdsfortegnelsen ses, at det især er recepter, husråd og håndværks-instruktioner, der er tabt. Så betydelige emner som råd for lungesot, kræft i læberne, lupus og koldfeber, lus og mus er blandt det tabte, ligesom anvisninger på slaglodning, fisketørring, farøning af uldgarn og »liuring« af stentøj.

I Fra Himmerland og Kjær Herred 1936 er publiceret en proces, som Als bylav i 1711 anlagde mod rotter, jordrotter, vandrotter og mus, og gennemførte efter loven. Alle personer i retshandlingen nævnes ved navn og genfindes i Rokkedrejerbogen, ja den Christen Tømmermand, der er offentlig anklager, er Søren Drejers fader, og skriver er byens kromand Laurs Styrmand. Skadedyrenes prokurator er jordløs husmand Jens Uffe, der agtedes uvildig. Rotter og mus henvises i dommen til havet, »menneskene på jorden og fiskene i havet aldeles uden skade«. Den dom skal jo nok være efterkommet.

Vil nu læseren spørge, hvorledes en så vigtig begivenhed i sognets liv er undgået den skrivende drejer, er svaret, at fol. 143 handler om »Muus at fordrifve«. Mærkeligere er, at Søren Drejer ikke kom med i juryen. Mon han ikke har været for vantro?

Udeladt er indholdsfortegnelsen, idet den refererer til folieringen, som naturligvis ikke har kunnet følges ved udgivelsen. Desuden er udeladt nogle få og korte tekster, som enten slet ikke kan tydes

eller kun tydes så fragmentarisk, at læsningen bliver uforståelig. Det gælder musegnavede blade indeholdende gåder og råd, samt desværre mandens private regnskaber. Lykkeligvis synes topografi og lokalhistorie at være bevaret i sin helhed.

Teksterne er nedskrevet uden orden, alt står imellem hinanden som det kunne falde. Efter renskrift og redaktion kan indholdet udskilles i: Personlige optegnelser – Lokalhistorie og topografi – Afskrifter af dokumenter – Præster og degne – Sagn og drømme – Håndværks-anvisninger – Råd og recepter – Spredte optegnelser – Fortegnelse over Søren Drejers bøger.

Dertil kommer nogle personlige notater, nedskrevet af hr. Otto Printzler, sognepræst i Als 1702–08, som ejede og brugte bogen til sine notater. Efter præstens død kom Søren Drejer i besiddelse af notesbogen; enkelte af hans smånotater er skrevet hen over præstens. Det falder i øjnene, at drejeren er en betydeligt sikrere stilist end præsten, hvis lidt fummelvorne sætninger slet ikke står mål med drejerens faste fortælleform.

Søren Drejer skrev et for sin tid avanceret dansk med få diftonger og næsten ingen fremmedord. Det er derfor naturligt at lade ham tale for sig selv uden moderniseringer. Kun hans ganske inkonsekvente brug af store og små bogstaver er normaliseret, ligesom tegnsætningen er omredigeret. Med disse to undtagelser står teksterne ganske som Søren Drejer selv nedskrev dem. Selv små inkonsekvenser skal han have lov at beholde, som når han f. ex. skriver skiftevis hannem og ham. Det bør erindres, at nedskriften har strakt sig over mere end et halvt århundrede, i hvilken tid skriftsproget ikke stod stille.

Den kortfattede sproglære tyder på, at Søren har gået i skole og har lært sig visse grundregler i grammatikken. Hans lærer – – hvem det så kan have været – kender den latinske grammatik, som eleven refererer uden større fordybelse. Bogstavet Ø findes ikke i listen over bogstaverne, mens han dog bruger det i selve sproglæren. Et naturtalent som Søren Drejer lærer ikke remser.

Himmerlandsk dialekt slår nu og da igennem drejerens normaldansk: »Den 3die datter heed Karen, var gift i Dokkedal, hafde en mand Villads, som blef død imellem Egens og Dokkedal af det, hand veldt med et læs halm«. Gamle bønder kunne i min barndom have fortalt det forløb i samme ordvalg og med samme bøjning af verberne. Og da han skal beskrive, hvorledes man skriver spejlskrift, kender han ikke dette ord, men bruger det lokale ord bagaved.

Rokkedrejerbogen er skrevet af en rationalist. Indholdsfortegnelsen er med forskudt alfabet som en moderne kalender. En fagmand ville kunne dreje en rok eller bygge en færgekåg efter

anvisningerne i bogen. Afskrifter af middelalderlige dokumenter er, med undtagelse af ganske få ord, nøjagtige lige til de katolske data, men drejeren kritiserer tingsvidnerne for uklarhed. Referater kan ledsages af bemærkninger som: »Er det sandt, ved jeg ikke«. I sin beretning om Tofte ræsonnerer han som arkæolog, om Haslevgårds skiftende forhold som en kulturhistoriker. Han er Holbergs samtidige og åndsfrænde i mere end tid. Nærmere begrebet polyhistor kunne man næppe komme i hans tid og stand.

Samtidens skribenter er ikke drejeren ubekendte, han citerer Holberg og nævner at have læst Arent Berntsen og N. H. Heldvad, som han begge kritiserer for mangler i topografien. Christen Sørensen Testrup har han drøftet topografi med, og han kender hr. Bertel Andersen Skytte i Store Brøndum, hvis kirkebogsuddrag hos Klavs Gjerding røber en skribent af samme rang som han selv, omend unægtelig med et temperament helt ulig Søren Drejers smilende ro.

Om kirkens forhold ved Søren Drejer god besked; han har kendt alle sognets præster indenfor sin lange levetid. Trods det, og trods de mange opbyggelige bøger i hans bibliotek, giver han aldrig udtryk for religiøse tanker eller følelser og påkalder aldrig højere magter, hvilket især falder i øjnene i en tid, da vanemæssige påkaldelser ellers dominerer næsten al litteratur. Det er således knapt nok, han tager reformationens parti i beretningen om hr. Christens kamp mod sognefolkenes rosenkranse. Historiker er han, også i kirkelige sager.

Naiv skulle man ikke kalde Søren Drejer. Da han skal fortælle om saltkogerens natlige møde med troldtøjet, får hans kritik denne uimodståelige form: »Da kom en haffrue, som der sigis, men jeg mener en elle-kone«. Ingen skal bilde Søren ind, at en havfrue kan sidde og skræve, dertil kan han sin anatomi for godt.

Og ikke strejfer en kristen tanke ham, da han beretter sagnet om Aage og Else. De to er nu heller ikke folkevisens adelsfolk, men husmandsfolk i Bælum og hedder Peder Jensen og Maren Eriksdatter. Den beretning viser fortælleren Søren Drejer i hel figur.

Alt hvad vi ved om Søren Christensen Drejer er, hvad der kan læses ud af Rokkedrejerbogen. Hans hustru hed Anna, men om hendes patronym var Andersdatter, Christensdatter eller Petersdatter er uvist, da kirkebogen nævner dem alle tre, mens drejeren aldrig nævner hende. Ved sin begravelse den 12. november 1741 kaldes hun Anna Pedersdatter, så lad det stå.

Mandens egen begravelse: 1765 Maius d. 5. Jordet Søren Christensøn, dreier af Als, gl. 87 Aar Ringere 1 Maaned.

I kirkebogen findes også data for børnenes dåb. Faderen kaldes

*Søren Drejers hus i Als by, opført 1708, nedrevet omkr. 1955.
Martha Pedersen fot.*

skiftevis Søren Christensøn og Søren Dreier. Men i folkeerindringen kaldes han altid Søren Drejer eller Rokkedrejer. Slørede sagn om manden og bogen levede endnu i 1942, fortalt af Valdemar Pedersen af Skelum, som desværre ikke levede længe nok til at få bogen at se.

Om drejerens økonomi kan læses en del. Han synes gerne at have fået sit arbejde vel betalt og blev med tiden en velstående mand. Eget hus byggede han i 1708, delvis af genanvendt tømmer fra en præsts enkebolig. Hartkornslisten viser, at husets lod var meget beskeden, men lidt senere synes han at have købt eller fæstet en gård i Als by med hartkorn 7 tdr. 3 skp. 1 fjk. 2 alb. Regnskabet for hans ejendomme er demoleret, så dets data er borte, men på samme tid synes han også at være ejer af Bønderskovhuset med 1 td. 2 fjk. hartkorn. Da datteren Maren døde som 29-årig i 1744, var det som husmandskone i Muurhuset, som står til 5 skp. hartkorn, altså ingenlunde jordløst som hans egen bolig til 1 fjk. 1 alb.

Søren Drejer bliver næsten 87 år, han overleves af 4 børn, som må have fået en rimelig arv efter tidens og stedets lejlighed. Hvordan er det nu, Skriftens ord lyder: »At det må gå dig vel og du må leve længe i landet«.

Søren Drejers verden

Als sogn udgør den sydøstlige spids af Himmerland. Sognets sydgrænse er Mariager Fjord, dets østgrænse er halvødelen af Himmerlands kyst mod Kattegat. Mod nord og vest begrænses sognet af Lille Vildmose og det vidtløftige kærland øst for Solbjerg og Veddam. Landværts forbindelse var for 200 år siden kun mulig nordpå ad kystvejen til Dokkedal og mod sydvest ad vassen over Buddum mod Visborg. Bedre afgrænset egn findes ikke på Jyllands fastland.

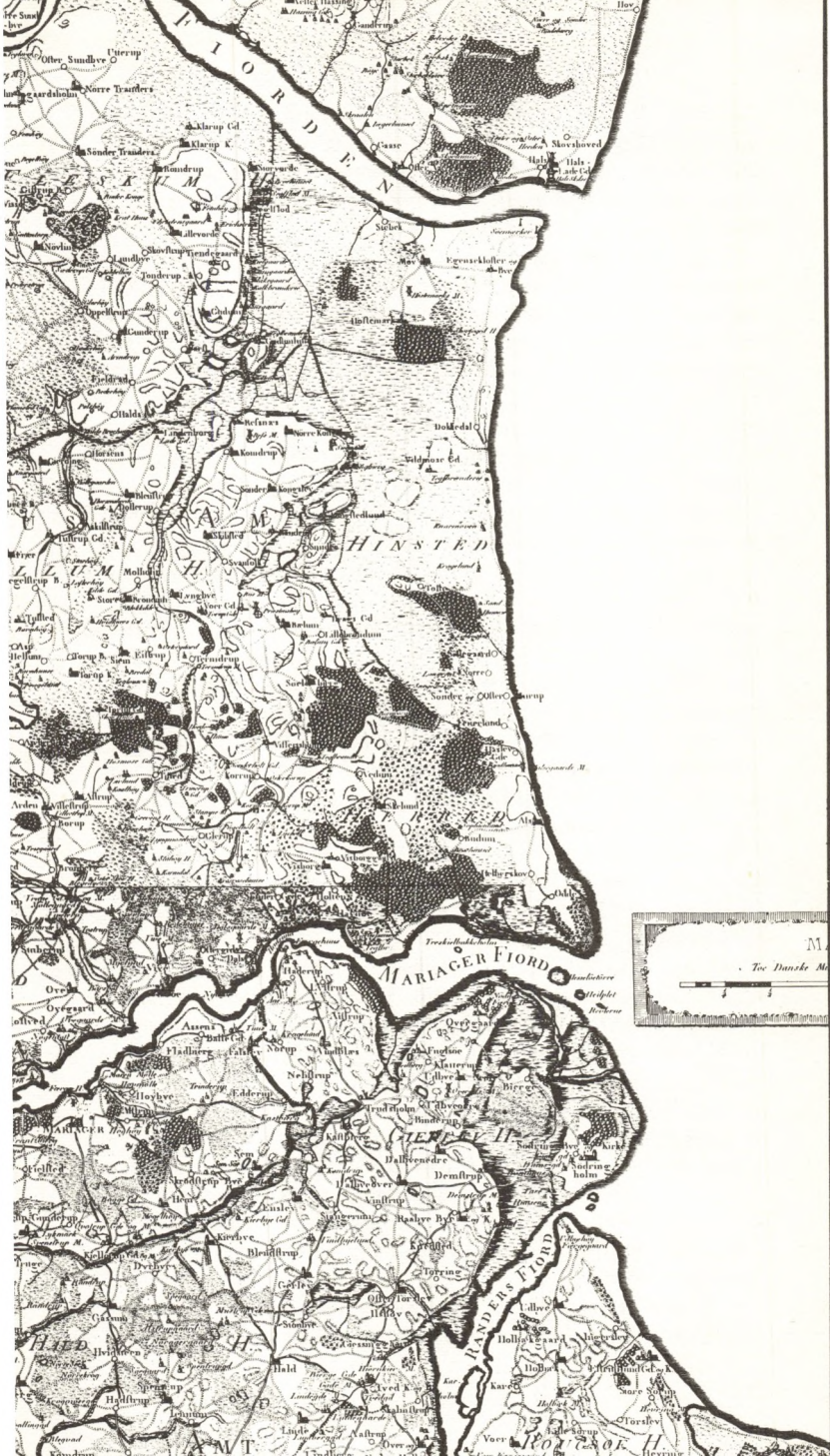
Så længe folketal har været kendt, har Als sogn været vel befolket; med 1116 beboere var det ved folketællingen 1801 Himmerlands folkerigeste. Man måtte vel deraf slutte, at jorden må være god, men det er kun rigtigt med forbehold. Als by, Buddum og tildels Helberskov er god jord, dyrket fra tidlig tid, og den sydlige part af sognet har fortrinlige enge. Men omkring halvødelen af sognet er endnu skov, hede, mose og lyngklædte sandbanker. Den væsentligste forskel mellem Als i dag og i Søren Drejers tid er indvindingen af store engarealer »maderne« i sydvest ved Visborg skel, samt Hurups opvækst til by med fiskerihavn og sommerhusområde i sognets nordlige del.

Med syv miles afstand til nærmeste købstad i to retninger måtte visse nødvendige fagfolk være til stede, og vi finder da også – foruden den alsidige mester Søren Christensen – skrædder, skomager, smed og tømrer i Als by, ja endda til tider en mand, der handler med varer, »som bønderne behøfde«.

Iøvrigt har Als næppe været særlig afsides i baroktid. Hadsund var kun et ubebygget færgested. »Nødens Færge«, udgående fra Als Odde til det nu øde Nødenæs i Udbyneder sogn, var den vigtigste forbindelse til Ommersyssel, og dermed til Randers, for et ret stort område af Østhimmerland. Anlægget af landevejen Aalborg-Hadsund og af færgebyen Hadsund – begge skete i årene 1840–60 – trak færdselen væstpå, og denne forskydning var det, der gjorde Als afsides.

Omkring Als lå storgodser som Overgaard, Viffertsholm og Visborggaard, mens Havnø og Høstemark var mere beskedne herregårde. Denne beliggenhed i et godsrigt landskab gjorde hoveri til dagligdag for bønder og husmænd i nabosognene. Ikke så i

Dette udsnit af Videnskabernes Selskabs Danmarkskort fra 1789–91 viser Søren Drejers verden. Rygårdstrand på Djurslands nordkyst er det fjerneste sted, drejeren selv melder at have været. (Kortet er gengivet med tilladelse af Geodætisk Institut A 576-72).

Als, som lå for langt af led til at det kunne betale sig for noget gods at pålægge disse fjerne bønder hoveri. Det betød ikke, at de Als bønder var selvejere, deres gårde ejedes af mange forskellige jorddrotter, men på afgift, som imidlertid skulle være meget høj, før den blev lige så tyngende som hoveri.

To gange søgte godsejere at overvinde denne hindring for fuld udnyttelse af ejendom i Als sogn ved at gøre Haslevgaard til ladegård eller sædegård med hoveripligt. Jørgen Lykke erfarede omkring 1570, at hoveriet forarmede hans fæstebønder, og han bortfæstede derfor selve hovedgården til bønder. Samme skæbne ramte igen Haslevgaard i 1683, da den genopstandne hovedgård blev nægtet sædegårdsfrihed. Als sogn kunne ikke bære en hovedgård, og heri ligger nok en af årsagerne til sognets relative velstand. Denne var dog ikke mere almen end at håndværkerne i byen regnedes til fattigfolk, som kom til Haslevgaard for at modtage gaver i naturalier som mælk og fisk.

I denne snævre verden færdedes Søren Christensen akkurat så vidt omkring, som man havde brug for hans færdigheder og sagkundskab. Når han málte Seem Møgelhøj, var det for at tilfredsstille både sin lyst til opmåling og sin nysgerrighed, men han har nu nok også haft andet ærinde i Seem den dag. I sit hjemlige Hindsted herred færdes han kun hjemmevant i sognene Als, Skelum og Visborg, i Fleskum herred kun i Mou sogn, hvor Høstemark giver ham en del opgaver. I Ommersyssel har han kunder i Mariager og i nogle sogne i Gerlev og Onsild herreder, ligesom Overgaard ofte nævnes.

I Vendsyssel melder Søren Drejer om gravtræer på Ingstrup kirkegård, men de kan være hentet af bestillerne. Iøvrigt nævnes kun nogle få kåge som leveret til Vendsyssel, der synes at have været udland.

København omtales flere steder som mål for omtalte personers rejser, men selv har drejeren givetvis aldrig været der. Den fjerneste lokalitet, han har besøgt, synes at være Rygårdstrand på nordkysten af Djursland. »Reise til Rygaardstrand« står i indholdsfortegnelsen, men på det tabte fol. 107.

Man kan altså med føje betegne Søren Drejer som hjemmefødning. Deri adskiller han sig ikke fra folkets store flertal. Først et århundrede efter hans tid løser værnepligten såvidt op for det naturlige stavnsbånd, at de fleste mænd måtte tage rejsen til en garnisonsby, men endnu i dette århundrede har levet mange kvinder, som aldrig havde været længere hjemmefra end i nærmeste købstad.

Rokkedrejerens nærmeste købstæder var Aalborg og Randers. Han kender nogle personnavne og forretninger i begge byer, men

røber ikke nærmere kendskab til nogen og giver ikke antydning af beskrivelse. Han køber malervarer og medicin på et apotek, men nævner ikke hvilket.

En forventning blev skuffet. Folk i nabosognet strides endnu på denne dag om sognets navn, som af indfødte udtales Skelum, men nu oftest skrives Skelund. I afskrifter af dokumenter står Skelum, men i bogens beretninger lige så ofte Skeelund. Havde drejeren været konsekvent, kunne han have givet et argument for den ene part eller den anden. Nu må striden gå videre.

Sin herodotiske nysgerrighed har Søren Drejer vidst at rette ind på nære mål. Derfor er hans lille verden blevet den del af Himmerland, om hvilken vi ved bedst besked.

Jans Tjester, som var Toms
 Morsens Gæst, for loka
 igens Tinnens Gæst, og Tom
 Morsens, de gæte sig Tinnens
 i Gæst, for af mange se
 sig for sig, li, dog med de
 for di de gæte for sig, med
 Gæde loka, der Morsens loka

En Cædinde, som var en
 Cæd, og loka, og en
 loka, som loka i loka, for
 en Gæst, som loka, for
 loka Cædinde, som loka
 loka loka, med den, og
 loka Cædinde, som
 loka for sig, loka det
 loka loka, loka
 loka Morsens for
 loka loka, loka
 loka loka

350	2	
25	1	
258	2	
36	1	

Memorial

99

Jans en Bringer, til en
 loka, til for minne loka

Tag 3 Fæde gode Linole, som
 som i en loka Glaseret loka
 loka der i loka loka loka for i loka
 Mennene for i loka og loka loka
 loka loka loka loka loka loka
 og loka loka at loka en loka loka
 loka loka loka, til loka loka
 loka loka loka loka loka loka
 loka loka

Tag loka loka loka loka loka
 loka loka loka loka loka loka
 loka loka loka loka loka loka
 loka loka loka loka loka loka
 loka loka loka loka loka loka
 loka loka loka loka loka loka
 loka loka loka loka loka loka
 loka loka loka loka loka loka

Til minne for
 loka, loka loka
 loka loka loka loka loka
 loka loka loka loka loka loka
 loka loka loka loka loka loka
 loka loka loka loka loka loka
 loka loka loka loka loka loka
 loka loka loka loka loka loka

11
 11
 11